

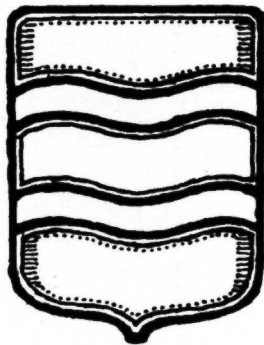
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VIT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

MEDELPAD

HÄFTE 1.

NJURUNDA och SKÖNS TINGSLAG

SAMT SUNDSVALLS STAD

AV

HENRIK CORNELL

OCH

AXEL RAPPE

K Y R K O R
I
NJURUNDA OCH SKÖNS TINGSLAG
SAMT
SUNDSVALLS STAD

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

utarbetat av

HENRIK CORNELL och AXEL RAPPE

Med stöd av

KUNGL. VITT. HIST. OCH ANT. AKADEMIEN

utgivet av

SIGURD CURMAN och JOHNNY ROOSVAL

Svenska Bokhandelscentralen A.-B.

STOCKHOLM

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1929

FÖRORD

Med detta häfte inledes publiceringen i verket SVERIGES KYRKOR av Medelpads kyrkliga minnesmärken, vilka i sin helhet beskrivits av docenten Henrik Cornell och fil. kand. Axel Rappe. Föreliggande beskrivningar omfatta kyrkorna i Njurunda och Sköns tingslag samt Sundsvalls stad. De utarbetades redan under åren 1911—13 och ha senare fullständigt omarbetats 1925 och 1928. Uppmättningsritningarna ha utförts 1912 och 1913 av arkitekterna Folke Bensow och Erik Friberger.

Till prästerskapet i de ifrågakvarande församlingarna riktas ett varmt tack för den välvilja och det intresse, författarna och arkitekterna rönt vid sina undersökningsresor. Särskilt stå vi i tacksamhetsskuld till kyrkoherdarna A. W. Edwall i Sundsvall, G. E. Mellberg på Alnö, dr O. E. Svedberg, förutvarande komminister i Njurunda, samt till kantor Emil Löfgren i sistnämnda församling.

Medelpads kyrkor komma att utges i trenne häften:

- I. Njurunda och Sköns tingslag samt Sundsvalls stad (föreliggande häfte).
- II. Selångers, Tuna och Torps tingslag.
- III. Indals och Ljustorps tingslag.

En förutsättning för manuskriptens snara publicering är emellertid ett stödande intresse för arbetet inom landskapet. Mest effektivt blir detta intresse, om det tar sig uttryck i subskription på verket. Utgivarna våga därför rikta en varm vädjan till alla intresserade medelpadingar att verksamt bidra till arbetets spridning.

Stockholm i april 1929.

SIGURD CURMAN.

JOHNNY ROOSVAL.

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA HÄFTE

- AHNLUND = Nils Ahnlund, Sundsvalls stads historia 1—2. Uppsala 1923.
- A. T. A. = Antikvariskt-Topografiska arkivet, Stockholm.
- B. ST. = Kungl. Byggnadsstyrelsen, Stockholm.
- BYGDÉN = A. L. Bygdén, Härnösands stifts herdaminne, Uppsala 1923—28.
- CORNELL = H. Cornell, Norrlands kyrkliga konst under medeltiden, Stockholm 1918.
- HÄRNÖSANDSKATALOGEN = Utställning av äldre kyrklig konst, Härnösand 1912. Katalog upprättad av Henrik Cornell.
- HÄRNÖSANDSSTUDIER = Utställningen av äldre kyrklig konst i Härnösand 1912. Studier utgivna av utställningens bestyrelse . . . genom Johnny Roosval. Stockholm 1914.
- HÜLPHERS = A. Hülphers, Samlingar til en Beskrifning öfwer Norrland. Medelpad. Västerås 1771—1797.
- INV. = Inventarium.
- K. B. = Kungl. Biblioteket, Stockholm.
- LÖFGREN = Emil Löfgren. Från det gamla Njurunda 1—2. Sundsvall 1925.
- SOCKENST. PROT. = Sockenstämmoprotokoll.
- U. B. = Uppsala universitetsbibliotek.
- UPMARK = Gustaf Upmark, Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850 Stockholm 1925.
- VISIT.-PROT. = Visitationsprotokoll.

MEDELPAD
NJURUNDA OCH SKÖNS TINGSLAG SAMT
SUNDSVALLS STAD

AV

HENRIK CORNELL och AXEL RAPPE

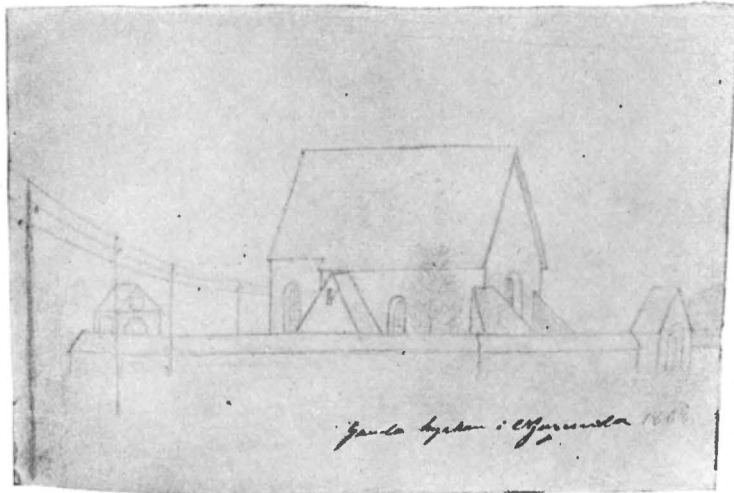

Fig. 1. Njurunda gamla kyrka efter teckning 1868.
Die alte Kirche zu Njurunda, Zeichnung 1868. The old church of Njurunda, drawing 1868.

NJURUNDA KYRKOR

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, NJURUNDA TINGSLAG,
HERNÖSANDS STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT.

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 23. Hernösandsstudier passim. Hernösandskatalogen, nr 13, 40, 47, 68, 104, 106, 133, 142, 157, 189. CORNELL, s. 23—25, 83—86, 148, 188, 245. BYGDÉN, II, s. 267. LÖFGREN, passim.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: Lantmäteriarkivet, Hernösand. NAESLUND, Beskrivning över Njurunda. A. T. A. Div. fotografier. B. St. Ritning till ny kyrka av J. F. Åbom 1856, 2 blad, samt till orgelfasad 1872, 1 blad, även diverse fotografier. U. B. Div. fotografier.

KYRKANS ARKIVALIER: I arkivbyggnaden på kyrkans södra sida. Dubbletter av J. F. Åboms ritningar till ny kyrka av 1856 och orgelfasad av 1872. Sockenst.-prot. Två lösa blad från 1778 och 1812 (K. I: 1), 1825—35 (K. I: 2), 1838 (K. I: 3), 1856—63 (K. I: 4), från olika tider (K. I: 5). Räkenskaper (följande böcker innehålla även spridda visitationsprotokoll), 1643—1720 (C: 1), 1687—1779 (L I: 1) journal 1698—1774, inbunden i pergamentsomslag, utgörande ett fragment av liturgisk bok från 1200-talet (L I: 2), 1779—1813 (L I: 3), journal 1772—1781 (L I: 4), 1813—1844 (L I: 5), journal 1805—1826 (L I: 6), 1826—1860 (L I: 7), 1845—1899 (L I: 8).¹

¹ Kyrkans äldsta inventarier (från 1643 och 1684) äro avtryckta av LÖFGREN, s. 296.

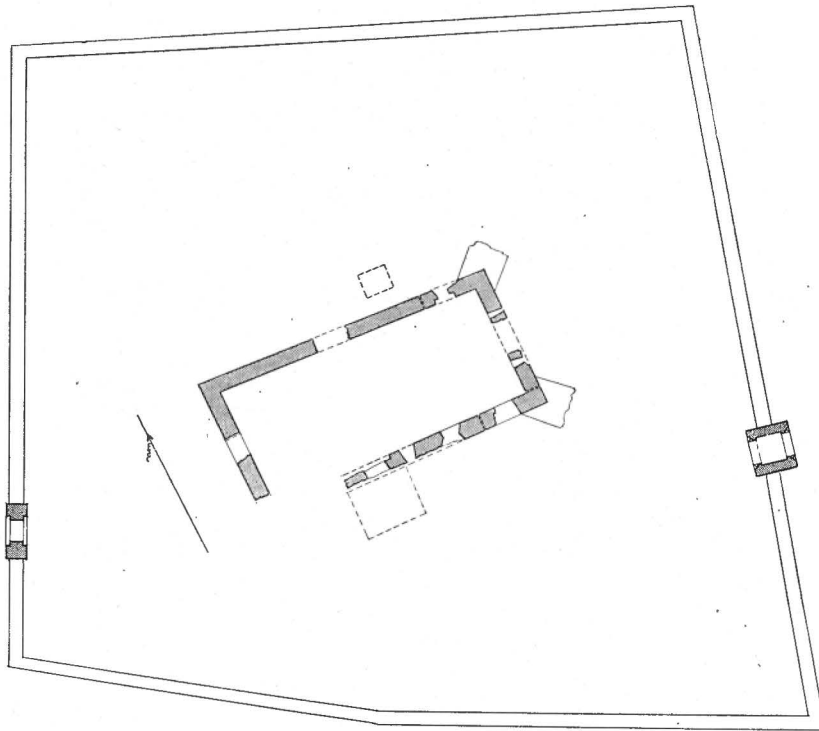

Fig. 2. Plan av Njurunda kyrkoruin och gamla kyrkogård. — 1 : 600.
 Plan des alten Friedhofs zu Njurunda. Plan of the old churchyard in Njurunda.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Njurunda nämnes 1314 i uppbördslängden över sexårgården (DS, 3, n. 1946), men församlingen är säkerligen långt äldre. Den gamla kyrkan måste gå tillbaka till 1200-talet, och även några bevarade inventarier tillhöra detta århundrade, varför socknen som sådan säkerligen funnits redan på 1100-talet.

NJURUNDA GAMLA KYRKA

KYRKO
GÅRD
BOGÅRDS
MUR

Kring den gamla på Ljungans södra strand vid stora kustlandsvägen belägna kyrkoruinen i Njurunda är en kyrkogård, firsidigt ingärdad genom en bogårdsmur med tämligen raka sträckningar, varav den östra och västra så utdragits över den eljest nästan kvadratiska planen, att de med varandra bilda en spetsig vinkel. Det ca 1 meter tjocka murverket är numera mestadels av enkelt slag (gråsten i kallmur), men om den ursprungliga tekniken minner å några ställen kvarsittande bruk och inkilade

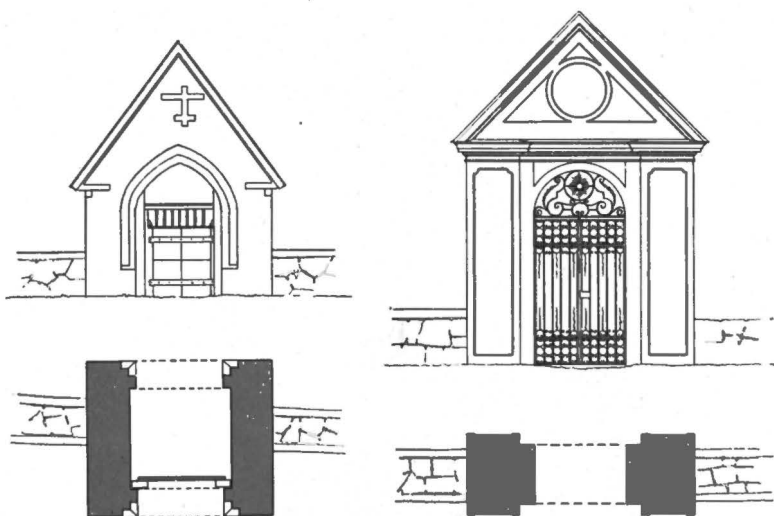

Fig. 3. Njurunda-gamla kyrka. Stigluckorna. — 1:150.
Die alte Kirche zu Njurunda, Friedhofsportale. Gate ways of the old churchyard at Njurunda.

småstenar. Å murens östra och västra sträckning finnas ännu rester bevarade av hanbjälkar, som tillhört murens gamla avtäckning (jfr fig. 1—3).

Bogården har tvenne stegportar. En äldre i öster från 1400-talet, uppförd av gråsten och tegel, försedd med modern taktäckning av cementplattor, ordnade i varv; innertaket är nu av trä, men har fordom bestått av ett tegelvalv, som emellertid, då yttertaket under 1800-talets senare del ej underhölls, förstörts och nedstörtat. Portalerna äro spetsbågiga och ha profilerade omfattningar. Golv: rutgaller av järn (för att utestänga boskap). Troligen syftar härpå en uppgift i Kyrkoräkensk. 1709: »till Niels Smed för jerngallror uthi kyrkportarna». Stigluckan är vitputsad, slät; röstet är prytt med i teglet utsparda ornament; på utsidan ett kors och på insidan en rundel. I den yttre portalen en dörr av trä från 1600-talets slut eller 1700-talets början; med dockor i det genombrutna överstycket och slårar med svarvade knoppar.

I väster en stiglucka tillkommen på 1700-talet i samband med de många arbeten för kyrkan, som då utfördes. Har troligtvis ersatt en äldre. Material som föreg., taktäckning av plåt. Porten är slätputsad i röd och vit färg. Vackert grindsmide (rödmålat).

En klockstapel har fordom funnits. Den nämnes tidigast i ett prostetingsprotokoll från 1646. Efter nya kyrkans tillkomst har den emellertid rivits, och närmare underrättelser om dess utseende saknas.¹

På kyrkogårdens södra sida ligger en gravhäll av sandsten. I vart och ett av hörnen en kerub. I mittavlan en kalk inom lagerkrans. Där ovanför inskrift:

¹ Jfr. LÖFGREN I, s. 275 f.

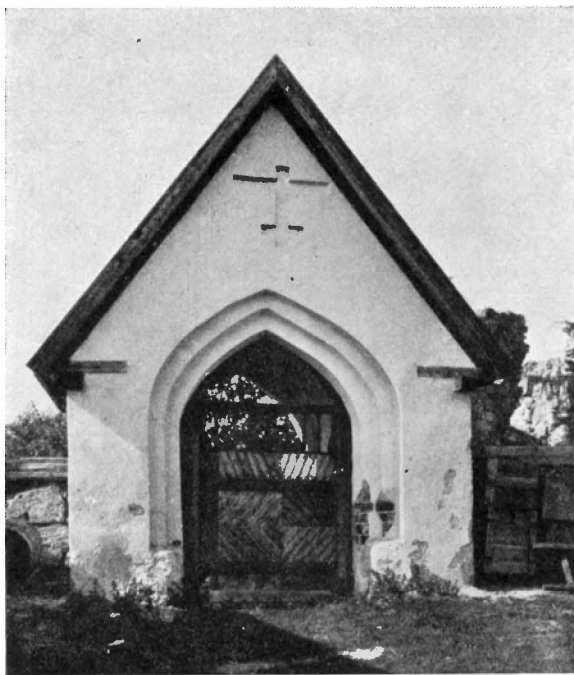

Fig. 4. Njurunda gamla kyrka. Medeltida stiglucka.
Die alte Kirche zu Njurunda. Mit- Medieval gate way of the old
telalterliches Friedhofsportal. churchyard in Njurunda.

»D. IOANNES PETRI
PASTOR NIURUNDENSIS
HANA MÅNSDOTER
MÅNS IONSON
MALIN IONSDOTER
ANNO 1644 DEN
12 DECEMBRIS.»

Mellan kransen och inskriften ett bomärke.

H. 197, B. 111 cm.¹

Sedan den nya kyrkan tillkommit, har den gamla kyrkan efter en eldsvåda på 1870-talet förfallit till ruin. Åtminstone vid ett par tillfällen har den fått släppa till material till nya byggnadsföretag, dock ej i större utsträckning. På östra och södra sidan samt i det inre äro murarna tätt kringväxta av träd och buskar.

¹ Angående i den gamla kyrkan begravda personer, vilkas gravstenar torde ligga dolda i ruinen, se LÖFGREN, s. 417 f.

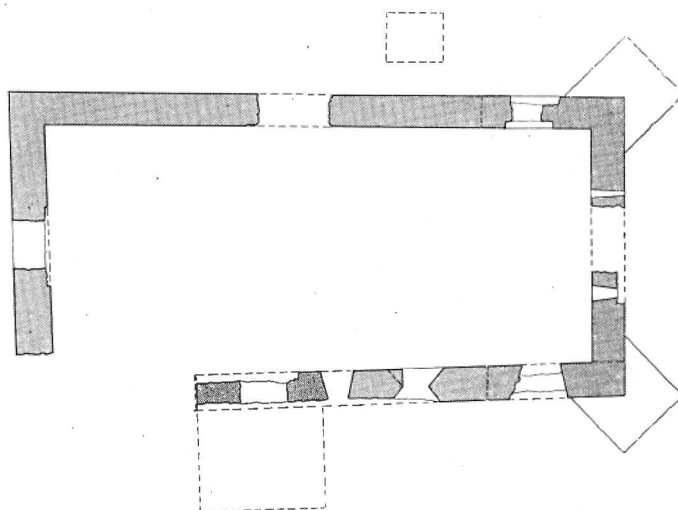

Fig. 5. Njurunda gamla kyrka. Plan. — 1:300.

Grundriss der alten Kirche zu Njurunda. Plan of the old church, Njurunda.

Kyrkan är uppförd av gråsten i skalmurar med fyllning av mindre stenar och bruk. Tegel har använts i vissa fönster- och dörrömfattningar samt i de nedstörjade valven.

MATERIAL

En blyertsteckning från 1868 (utförd av den ännu levande klockaren i Tynderö) ger oss en bild av kyrkans utseende kort före dess förstöring (fig. 1). Att döma av denna jämförd med den kvarstående ruinen bestod själva kyrkan av ett stort rektangulärt rum, som dock var något smalare i den västligaste tredjedelen, i det den södra muren här var indragen ett stycke ungefär motsvarande en murtjocklek eller något mer (se planen fig. 5). Kyrkan hade vapenhus och sakristia på vanliga ställen. Den östra gaveln var i båda hörnen stödd med grova strävpelare.

PLAN

Bäst bevarad är numera den norra muren, som ännu står till hela sin sträckning med undantag för ett stort hål ungefär på mitten, där dess enda fönster haft sin plats. Muren tycks vara bevarad till större delen av sin ursprungliga höjd. I dess östliga del ($5\frac{1}{2}$ meter från östra hörnet) iakttages en lodrät skarv, sträckande sig genom murens hela höjd. Med den västra delen av nordmuren sammanhänger den norra delen av västgaveln. Ungefär mitt på denna befinner sig en lodrät skarv, som nedåt sammanfaller med norra kanten av en genom ruineringsen vidgad portöppning. Södra delen av västgaveln är nedfallen, likaså det angränsande partiet av södra muren, d. v. s. hela den ovan angivna, indragna delen. Sydmuren har bestått av tre olika delar, västerifrån räknat: 1. den nyssnämnda indragna delen, 2. mittpartiet med ett fritt hörn i sin västra ände och slutande stumt med en skarv mot 3. den östligaste delen, ett kort murparti, som går fram och bildar kyrkans sydöstra hörn, men som

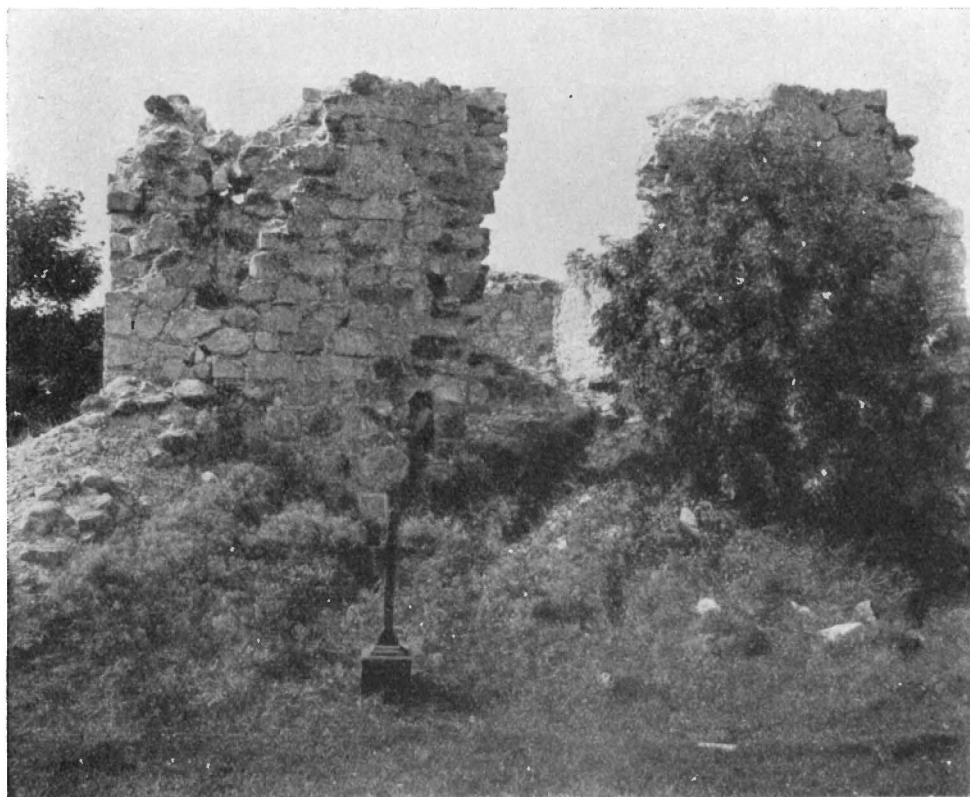

Fig. 6. Njurunda gamla kyrka från öster.

Die alte Kirche zu Njurunda von Osten.

The old church of Njurunda from the east.

anmärkningsvärt nog icke ligger i förband med östra gavelmuren för övrigt utan är skild därifrån genom en lodrät skarv. Av de tre partierna i sydmuren är det västligaste, som nämnt, helt raserat, de andra äro båda bevarade till nära nog ursprunglig höjd, på mellandelen äro dock de ännu osårade ytorna mycket begränsade. Östgaveln är bevarad till ungefär samma höjd, som de södra delarna, dock är dess mittparti (där gavelfönstret haft sin plats) helt raserat. Gavelns norra del ligger i förband med angränsande del av nordmuren, som sträcker sig till den först angivna skarven däri. I det inre sydöstra hörnet, som till betydande höjd är fyllt av nedfallna stenar och bruk, iakttagas stenar, som springa ut ur gavelmuren. De utgöra rester av en äldre sydmur, som legat i förband med östgaveln och haft sin sträckning omedelbart innanför den nuvarande (jfr Byggnadshistoria). Ett avbränt stycke av den gamla murens hanbjälke, vars ände inmurats i östgaveln, är ännu kvarsittande i sitt ursprungliga läge. Omedelbart under detta sträcker sig i östgaveln en vågrät skåra utvisande läget

Fig. 7. Njurunda gamla kyrka från söder.

Die alte Kirche zu Njurunda von Süden.

The old church of Njurunda from the south.

för en nu försvunnen bjälke. Skåran sträcker sig från de utspringande stenarna i hörnet och fram till den stora, genom ras åstadkomna öppningen i murens mitt, men återfinnes icke på andra sidan öppningen i östmurens norra del.

Beträffande murverket iaktages, att östmurens södra del är byggd av mycket jämnhöga stenar i omsorgsfullt lagda skikt. Den är kyrkans bäst murade parti. Norr om rasöppningen visar samma mur icke samma omsorgsfullt lagda skikt. Den överensstämmer här mera med sydmurens östligaste parti. Den långa nordmuren (väster om skarven) liksom västmurens båda partier äro däremot omsorgsfullare utförda, dock visa de ej det jämna material, som utmärker östgavelns södra del. Skalmurarna i sydmurens mittparti äro så skadade, att de ej tillåta säkra iakttagelser om murverket.

Teckningen av 1868 visar ett stort fönster på östgaveln samt i söder ett väster om vapenhuset, ett öster därom samt dessutom svagt antytt bakom ett träd ett högre sittande, smalt fönster nära den sydöstra strävpelaren. Detta överensstämmer med uppgifterna hos NAESLUND att kyrkan hade ett fönster på norra väggen, ett på den östra

FÖNSTER
INGÅNGAR

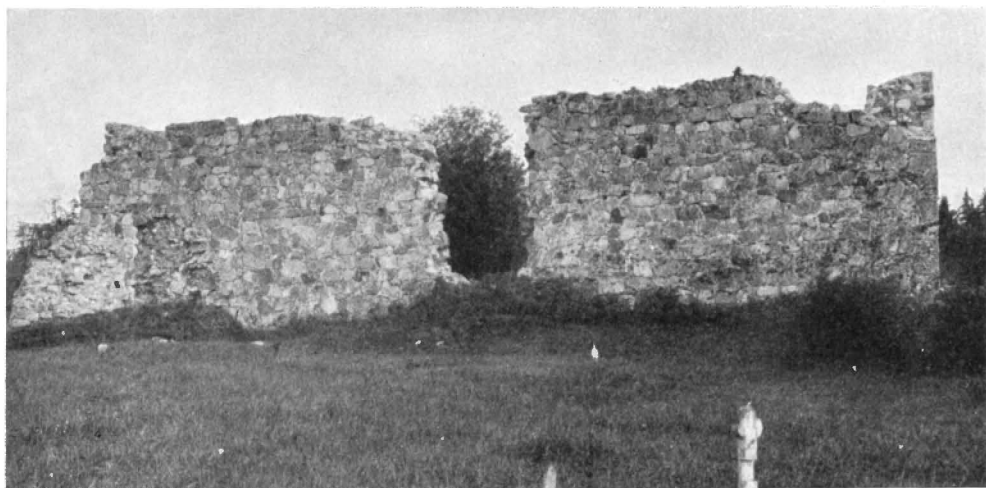

Fig. 8. Njurunda gamla kyrka från norr.

Die alte Kirche zu Njurunda von Norden.

The old church of Njurunda from the north.

och tre på den södra. Enligt samma källa hade kyrkan tvenne ingångar, en i söder genom vapenhuset och en i västgaveln. På ruinen ha emellertid utom de nämnda även några igenmurade fönster genom putsens totala avfallande blivit synliga.

Av det stora fönstret på östgaveln finnes numera icke någon kant bevarad. I murens södra del är däremot en delvis igenmurad äldre rundbågig fönsteröppning ännu till stor del bevarad (synlig å planen samt fig. 6). Den yttre skalmuren är på detta ställe avfallen, varför den yttre fönsteromfattningen icke mer kan iakttagas. Höjden i den nuvarande dageröppningen omkr. 90 cm. På insidan, där fönstret förmodligen är igenmurat, är det täckt av de nedfallna stenmassorna. Fönstret tycks ha haft sitt smalaste ställe i murens yttre liv. I så fall bör dageröppningen ha haft en bredd av omkr. 20 cm. Fönstret vidgar sig inåt. Det är täckt av en rundbåge, välvd med stora, kilformiga gråstenar.

I östgavelns norra del finnes långt ned en mindre glugg vettande mot någon källare eller gravkammare. Den är rakt avslutad upptill, täckt av överlagda stenar, har sin dageröppning i murens yttre liv och skrånar svagt inåt (synlig å planen). I norra murens östra del äro rester av portöppningen mellan koret och sakristian synliga, bågen är slagen med tegel och har säkerligen haft stickbågsform. Nordmurens enda fönster markeras numera blott av en stor rasöppning. Ingenting är bevarat av fönstrets ursprungliga begränsningsmurar. I den västra muren markeras den gamla portalen av en öppning, där ingen av de ursprungliga begränsningsytorna bevarats.

Även fönsteröppningarna på den södra muren äro svårt ruinerade. Ingången från vapenhuset till kyrkan är numera blott ett håll med spår av en tegelbåge. Strax

Fig. 9. Njurunda gamla kyrka. Sydväggens östligaste del inifrån.

Die alte Kirche zu Njurunda. Der östlichste Teil der Südwall von innen gesehen.

The old church of Njurunda. The easternmost part of the south wall seen from within.

öster därom, i murens övre del en öppning angivande platsen för ett äldre, högt beläget smalt fönster med delvis bevarad begränsning av gråsten. Öster därom, ungefär mitt på sydmuren är platsen för ett större fönster, som haft tegelomfattning. Det har åtminstone delvis varit igenmurat med tegel, som nu döljer fönstrets inre, västra skråkant. Under denna förmurning är fönstrets gamla puts bevarad, av vilken fragment äro synliga i fogen (tydligast längst ned). Putsen visar här ornamental bemålning av 1400-talskaraktär. Den östligaste fönsteröppningen å sydmuren har varit begränsad dels av gråsten, dels av tegel, varför fönstret väl i sitt slutliga skick varit utvidgat från en ursprunglig mindre storlek.

BYGGNADSHISTORIA

Den teckning av kyrkan, sedd från sydost, som påträffades sommaren 1925 (fig. 1), ger oss möjlighet att rekonstruera dess utseende närmast före branden och ruineringsen. Ruinen ger själv möjlighet att fastställa planen utom på en punkt, nämligen i det sydvästra hörnet. Teckningen visar för detta ställe, att det västligaste kyrkopartiets sydmur var förlagd ett stycke (omkr. $1\frac{1}{2}$ m) nordligare än sydmurens sträckning för övrigt. Brottet eller knäet på muren var beläget omedelbart väster om vapenhuset.

2. *Sveriges kyrkor. Medelpad I.*

Fig. 10. Njurunda gamla kyrka. Sydmurens västra del.
 Die alte Kirche zu Njurunda. Westlicher Teil der Südwand. The old church of Njurunda. Western part of the south wall.

Med de talrika skarvar kyrkan äger, är det tydligt, att dess byggnadshistoria måste vara tämligen invecklad. Kyrkans utveckling kan ha förlupit på det sätt, som fig. 35 visar. På denna återfinnas samtliga skarvar, som iakttagits på ruinen. Dessutom har även antagits, att en skarv funnits i östra gavelmuren i dess nu fullständigt raserade mittersta del. Vissa ovan (se beskrivningen) angivna olikheter i murens, genom rasöppningen skilda södra och norra partier tyda på, att de ej tillkommit samtidigt; det södra är uppfört i finare och jämnare murskikt, dessutom återfinnes det läge för en hanbjälke, som iakttagits på denna del, ej på den norra.

Den äldsta kyrkan har bestått av långhus med mindre, rakslutet kor, vartill samtidigt eller något senare fogats ett torn i väster. Denna kyrka bör ha tillkommit på 1200-talet, vilket är troligt bl. a. på grund av korets rakslutna form. Då denna kyrka så småningom blir för trång, göres en utvidgning på norra sidan, varvid tornet förmodligen försvinner och uppgår som en del i långhuset. Slutligen utvidgas kyrkan i öster, så att den erhåller formen av en stor, enkel rektangel, undantagandes den lilla inkongruens, som bildas av förskjutningen mellan det äldsta långhusets och tornets murar. Denna form erhöles kyrkan icke förr än på 1400-talet. Den täcktes nu av trenne stjärnvalv. Interiören var, som de ovan anförda fragmenten i ett av sydfönstren visa, prydd av kalkmålningar. Sommaren 1928 påbörjades kyrkoruinens fullständiga utgrävning och konservering med anslag av Kungl. Vitt. Hist. och Ant. Akad. samt insamlade medel. Arbetet leddes av arkitekten Sten Anjou.

DELAR AV INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER FRÅN GAMLA KYRKAN

Förvarade i nya kyrkans tornkammare.

Kyrkdörr (numera insatt i tornkammarens provisoriska skärmvägg), rikt sirad och prydd med skulpturala delar, plattskärning, ornament (refflor m. m.) samt polykromerad i huvudsakligen svart, ljusblått, rött och gult (fig. 11 och 12). Det stickbågiga överstycket bär å ena sidan »Rättferdighetens Sool», samt å den andra tvenne lejon i språng å ömse sidor om en refflad och profilerad mittkolonett. Eljest är dörren medelst kolonetter och andra motiv å båda sidor indelad i fyra fält; de övre med arkader och evangelistbilder; i de undre uppväxa stiliserade trädformer; arkader saknas.

KYRKDÖRR

Inskrifter å framsidan: »MALACI. 4.» »CHRIST(U)S RÄTTFERDIGHETENS SOOL». — »MATTE. 6 SÖKE · FÖRST · EFTER · GUDS · RIKE · OCH THES · RÄTTFERDIGHET».

Å andra sidan: »GUDH · TIL · ÄRA · OCH · KIÖRKAN · TIL · PRYDNA' · ÄR — TENA · DÖR · GIFFVEN · AF · UNDER · STANDE · HEDERWE(R)DA: P I BARGE · OH WÄST · BOO · MÅRTEN · LARSSON · MICHAEL · ER(I)KSON · MARGRETA · O · DOTT · KERSTIN · LARS · D · INGRI · MÅRTENS · D · IONAS — MARETTA M DOT(E)R · MICHAELSON». H. 255 cm. B. 117 cm.

Dateringen »Anno 1737» angiver dörren såsom tillhörande den sista, i tiden märkligt sena fasen av en tradition, som egentligen har sin plats i 1600-talets konst. Flera av de karakteristiska ornamentsdetaljerna såsom refflorna och träden med de flätade stammarna återfinnas på ett skåp i Nordiska Museet¹ från Tuna i Medelpad, daterat till 1670, samt på ett flertal kyrkliga möbler såsom t. ex. en dörr i Sköns kyrka från 1690 (jfr nedan), ett skulpterat bröstvärn i Tuna kyrka från samma tid o. s. v.

Dörren var anbragt i kyrkans södra ingång. I den västra fanns enligt NAESLUND (se handskrivna källor) en nu förkommen dörr med inskriften 1606 (jfr LÖFGREN s. 120).

Altaruppsats i rococo, avsedd som omramning för en altartavla, som nu förkommit (fig. 13). Tämligen stor pjäs med raka sidopilastrar, f. ö. svängda former och ornament av en kraftig, ganska tung hållning. Profileurer: Tron och Hoppet. I överstycket synes en omstrålad Gud Fader med spira och äpple i vita moln mot blå grund. I predellan ett »skilleri», oljemålning på duk framställande nattvarden.

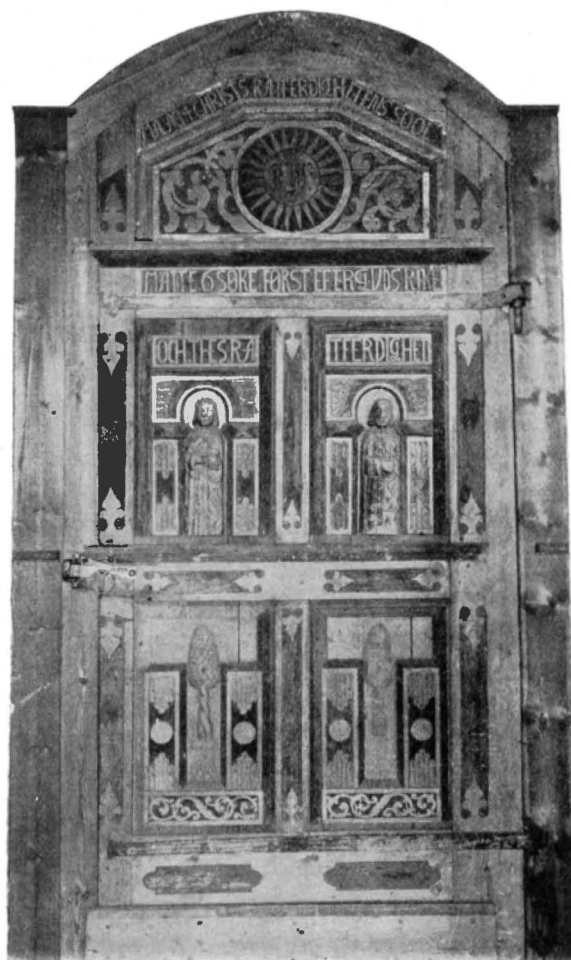
ALTAR-
UPPSATS

Altaruppsatsen marmorerad i blågrönt, vitt och guld. Den är ett verk från 1770 av den kände mästaren Johan Edlers hand; målning och förgyllning däremot utfördes av Jonas Wagenius (Journal 1698—1774 — se ovan källor — kvitton bevarade).

Skilleriet, framställande »Nattvarden» är målat av »Conducteuren» Carl Hofwerberg Altarskåp med flyglar (fig. 14). I corpus 3 nischer, i flyglarna vardera 2; 4 bevarade

ALTARSKÅP

¹ SIGURD ERIXON, Möbler och Heminredning i Svenska Bygder, I, Stockholm 1925. Pl. 2 och fig. 272.

KRUCIFIX

HELGON-
BILDER

Foto 1913.

Fig. 11. Njurunda gamla kyrka. Dörr 1737. Framsida.
Die alte Kirche zu Njurunda. Tür The old church Njurunda. Door
von 1737. Vorderseite. of 1737. Frontside.

Madonna, sittande (barnet förlorat, likaså högra handen) höljd i röd klädning med guldbårder, tronsol och hår förgyllda. H. 83 cm. Ehuru bilden har drag, som tyda på att den tillkommit först på 1400-talet, ansluter den sig i uppställningen tydligt till en fransk madonnatyp, som på 1100-talet blev så populär i vårt land, att den blev föremål för efterbildning hela medeltiden igenom. Karakteristisk är den symmetriska, frontala uppställningen (fig. 17).

¹ CORNELL, s. 188.

figurer i corpus'. mitt: Gud-Fader, som hållit ett krucifix (nu förkommet) framför sig (s. k. nådastol), på båda sidorna om honom en apostel med bok i handen samt Johannes evangelisten med kalken. I vänstra flygeln en apostel. Alla figurer ha gyllene mantlar över livklädnader i grön och brun färg. De stå mot röd bakgrund, strödd med numera svartnade stjärnor. Baldakiner med kölbågar och fyllnader i förgyllning, vit, röd och blå färg. Flyglarnas baksida hava svårt skadade målningar (helgon, bland dem S. Lars). Altarskåpet H. 110 cm.

Inhemskt, enkelt arbete från tiden omkr. 1470 utfört av mästaren till altarskåpet i Högs kyrka, Hälsingland.¹

Krucifix, svårt skadat. Korset saknas liksom nedre delen av benen samt armarna. Polykromeringen avskrapad. H. 74 cm. 1200-talet (fig. 15). — Processionskrucifix, tämligen väl bibehållet. Obs! att fötterna äro fästade med två spikar, ehuru benen korsade varandra (fig. 16). H. 43 cm. 1400-talets slut.

Erasmus i grytan. Skulptur med tillhörande rödmålat dorsale. Helgonet bär gyllene casula över en grön tunica och röd stola. H. 124 cm.

St. Olov, stående på grönmålat fotstycke. Gyllene, blåfodrad mantel över förgylld rustning, röda inslag vid ärmarna, skägg och hår brunt. H. 84 cm. Lübeckerarbete från 1400-talets slut (fig. 18). — Stående helgon (av traditionen benämnd Judas med pungen). Färgrester: guld och rött. H. 85 cm. Omkr. 1500 (fig. 19).

Äldre predikstol (fig. 20). Den i mörk färgton hållna korgen har 4 bevarade fält, ornerade med plattskärning (ljus grön färg) kring arkader med hästskobågar, vilka bildas av ett pärlsnöre mellan tvenne släta rundstavar. (De ursprungliga evangelistbilderna saknas.) Ornamentalt lejonhuvud för korgens underdel bevarat (likaså en takduva, skadad). Inskrifter: 1) »DENE PRÄDIKESTOL ÄR TESTA/MENTERAT EFTER SAL KYRKIO/HERDEN EHREWÜRDIGE HERR JÖNS EDE/NIUM OCH DES KIÄRA H ANNA MÅNS/DOTTER — GAMAL, MED HERR LANDSSKRIF./VANS GEORG ALANDER OCH SIN K/HUSTROS BEKOSTNAD ÅHR/1690 UTHI IÜLII MÅNADH. 2) Evangelistnamnen. 3) »SALIGE ÄRO THE SOM HÖRA/GUDZ ORD OCH GIÖMA THET». —

Färger: svart, grönt, ljusblått, guld. H. 130 cm.

Kyrkoherden Edenius' arvingar, som 1690 donerade predikstolen,

kunde emellertid ej lämna sin gåva i färdigt skick; socknen fick ombestyrta fullbordandet.

Yngre predikstol i rococo (fig. 21). Korgen har utsvängda sidor, tunna konsoler i hörnen med sittande putti samt underrede ornerat med imitation av korgflätning. Kerubhuvuden infattade i korgens överlist och bokstöd med lamm vilande på bok. I de tre fälten tämligen höga reliefer: »Nattvarden», »Sinai», »Korsfästelsen». Predik-

2*

ÄLDRE
PREDIKSTOL

Foto 1913.

Fig. 12. Njurunda gamla kyrka. Dörr 1737. Baksida.
Die alte Kirche zu Njurunda. Tür The old church of Njurunda.
von 1737. Rückseite. of 1737. Backside.

YNGRE
PREDIKSTOL

TIMGLAS

DOPFUNTSFOT

FAST
INREDNING

Fig. 13. Njurunda gamla kyrka. Altaruppsats av Johan Edler 1770.

Die alte Kirche zu Njurunda. Altar-
taufsatz von Johan Edler 1770. The old church of Njurunda. Altar-
piece by Johan Edler 1770.

PYRAMIDER

Pyramider, 2 st., prydda med plattskärningsmotiv (stiliserad trädform) samt hörn-
lister och knoppar (en borta). Sidorna således icke genombrutna. Mörk färgbehandling
grönbrunt, blåsvart. H. 205 cm. 1600-talet.

NUMMER-
TAVLA

En mindre nummertavla med inskrift i förgyllning mot svart: »NIURUNDA KIÖRCKA
A:O 1717 JÖNS LASTIN». H. 68, B. 42 cm.

TEXTILIER

Antependium av rött ylle med bärdverk och broderade figurmotiv i ljusa färger,
grönt och blått. Broderierna äro utförda i applikation, konturerna hos figurer och orna-
ment bestå av lädertrådar. Fyllningar av små zig-zagliggande ytor med täta, parallella
stickrader, särskilt på större partier som kläder och vingar. Ramarna eller bärderna
äro dekorerade med ett flätverk vanligt på 1500-talet (bl. a. synligt å dräktbilder från
tiden, t. ex. porträtt av Gustaf Vasa och hans söner). Tavlorna framställa scener ur
jungfru Marias liv: Bebådelsen, Konungarnas tillbedjan samt Mötet med Elisabeth.

stolen siras med rika rococoformer
och ornament, musslor, guirlander
m. m. och visar en behaglig färgskala
i ljusgrönt, guld, ockra och brunt.
H. 200 cm.

Timglas, tillhörande, med 4 glas.

Predikstolen, i sitt nuvarande skick
något skadad, är ett ganska vackert ar-
bete från 1700-talet, troligen utfört av
någon Edler närstående mästare (Cor-
nell i Hernösandsstudier, s. 118); det
nämnes i räkenskaperna 1776 (Räken-
skaper 1687—1779, se ovan källor) —
»för nya Predikostolen» 900 Rdl. Mål-
ning (av P. Wagenius) och förgyllning
av Conducteuren Hofwerberg (1777).

Fot till en medeltida dopfunt,
ganska nyligen återfunnen. Av kalk-
sten; rund, prydd med vulst och
hålkälar. Diam. 48, H. 20 cm.
1200-talet.

Av den gamla kyrkans fasta in-
redning för övrigt må nämnas, att
den utom läktare i väster även var
försedd med en sådan i det nord-
östra hörnet (i protokoll av den 16
okt. 1825 nämnes »lilla läktaren vid
predikstolen»).

Fig. 14. Njurunda gamla kyrka. Altarskåp omkr. 1470.

Die alte Kirche zu Njurunda. Flügelaltar um 1470.

The old church of Njurunda. Reredos about 1470.

Den sistnämnda, som endast är till hälften bevarad, bär inskriften ELISABETH på en kartusch över en pelare. Uppenbarligen återgå dessa scener på grafiska förebilder. Troligen svenskt arbete från 1500-talet. H. 87 cm. (Fig. 22 och 23.)

Mässhake av röd skuren sammet, granatäpplemönster, fodrad med blått lärft. Prydes å ryggvåden med ett kors, i vilket inbroderats följande motiv: Jesus i templet (Korsets mitt), Gregorius Påve, Evangelisten Johannes, den hel. Antonius med T-kors, den hel. Sigfrid. Färger: rött, blått, grönt, guld, vitt, gult. (Flera figurer med senare översydda ansikten.) — Ryggvåden L. 122 cm, broderiets B. 16—17 cm. Även å framsidan har ursprungligen funnits en korsbård. — Arbete från omkr. 1500.

MÄSSHAKA

Lampetter, 2 st., ovala (något avsmalnande nedåt) av driven och punsad mässing. (Ljushållarna borta.) Kring reflexytan en ranka, överst lejon uppbärande krona. Punsade initialer: IPBR. H. 47 cm. 1700-talet.

LAMPETTER

Välsignande Kristus. Oljemålning på trä. Frälsaren, framställd mot svartaktig bakgrund, bär röd mantel och grön livklädnad, hår brunt. Ramen delvis bevarad. H. 132, B. 112 cm.

TAVLOR

Moses med lagens tavlor. Röd livklädnad och brun mantel, brunt hår och skägg. — utgör liksom föregående troligen delar av ett bröstvärn. — H. 92 cm., B. 93 cm. Tavla med skeppet Nya England. Votivgåva av skepparen Julin. 1700-talet. 1717 års jubelårstavla i svart ram.

Pall, omålrad, ornerad med refflor. 1600-talets slut.

DIVERSE

Profiltegel från en ribba i gamla kyrkans valv, enkelt trefasad.

I tornets bottenvåning i nya kyrkan förvaras ett runstensfragment från Knoppbacken på Svalamon med inskriften OSKIR BARTHI (d. v. s. Oskir högg), samt en kultsten i form av ett klot från en gravhög i Vestbo, diam. omkr. 50 cm.

Fig. 15. Njurunda gamla kyrka. Krucifix. 1200-talet.

Die alte Kirche zu Njurunda. Krucifix 13. Jhd.
The old church of Njurunda. Crucifix, 13th Cent.

Fig. 16. Njurunda gamla kyrka. Processionskrucifix, slutet av 1400-talet.

Die alte Kirche zu Njurunda. Processionskrucifix. Ende des 15. Jhds. The old church of Njurunda. Processional crucifix. End of the 15th cent.

NJURUNDA NYA KYRKA

KYRKOGÅRD OCH STALLAR

LÄGE Njurunda nya kyrka har ett i landskapsbilden vida dominerande läge å en stor höjd (fig. 24). Till kyrkan och den ännu bevarade kyrkstaden föra två bivägar, en på var sida om höjden upp från stora landsvägen.

KYRK-STALLAR De gamla, delvis förfallna kyrkstillarna ligga vid dessa vägar på yttre sidorna, tätt ställda invid varandra, bildande 2 räckor, den ena nord-, den andra sydväst om kyrka och kyrkogård (fig. 25). (I prot. av 8 juli 1860 avhandlas frågor om stallarnas förläggning och upptagande av väg även på södra sidan om kyrkan.)

KYRKOGÅRD Kyrkogården bildar en stor, murad och utfylld terrass omkring kyrkan. Terrassmurarna äro omsorgsfullt lagda av stora kvaderliknande stenar och nå ställvis en höjd på ända till fyra meter. Kyrkogården är i senare tid utvidgad åt väster, där den nu begränsas av ett enkelt staket. Ursprungligen sträckte sig kyrkogården endast omkring kyrkans östra del och slutade då mitt för nord- och sydportalerna.

KYRKOBYGGNADEN

Njurunda nya kyrka består av klocktorn, stort rektangulärt långhus och polygont kor (fig. 26, 27). Tornet omfattas på syd- och nordsidan av långhuset, som här bildar tvenne trapphus. Motsvarande rum i långhusets östra del upptagas av sakristia (norr) och arkiv (söder).

Långhuset är treskeppigt med basilikal resning. Även koret har för överljus en liten halvcirkelformig förhöjning.

De omnämnda västra trapphusen bilda genom förhöjda gavelfrontoner, som korrespondera med likadana motiv i långhusets östra del, avslutningsstycken i nord- sydfasadernas symmetriska indelning.

Byggnadsmaterialet är i tornet, långhusets sidoskepp och koret gråsten med tegel i fönster- och dörrömfattningar; långhusets förhöjda midskepp liksom korets förhöjda del äro däremot uppförda av trä.

Kyrkan följes av en i spritputs framställd sockel.

EXTERIÖR

Utåt är kyrkan slätputsad i skärt och vitt (fasadernas dekor se nedan).

Kyrkans exteriör får till stor del sin prägel genom det dekorativa elementet: en omfattande putsornering i klassicistisk smak. Ytorna erhålla härigenom en konsekvent och strängt symmetrisk indelning, markerande den arkitektoniska uppbyggnaden. I det följande redogöres för ytornas dekorativa system med början å tornet. Dekorationen är i vitt på skär grund.

Tornet avdelas i tvenne huvuddelar: en undre, som upptill ligger i flykt med långhusets förhöjda midskepp och med detta har gemensamt avslutande listverk; och en övre med klocköppningar och urtavlor och å alla fyra sidor gavelformig avslutning. (Lanterninen se nedan.)

Å tornets nederdel märkas på fasadsidan portalen (med den halvcirkelformiga

BYGGNADENS
HUVUDDELAR

MATERIAL

SOCKEL

YTER-
MURARS
ARTIKU-
LERING

Fig. 17. Njurunda gamla kyrka.
Madonna, 1400-talet.

Die alte Kirche zu Nju- The old church of
runda. Madonna, 15. Njurunda. Madonna,
Jhd. 15th cent.

Fig. 18. Njurundagamla kyrka. S. Olof. Slutet av 1400-talet.

Die alte Kirche zu Njurunda.
St. Olof. Ende des 15. Jhds.
The old church of Njurunda.
St. Olof, end of the 15th cent.

Fig. 19. Njurundagamla kyrka. Stående helgon. Ca 1500.

Die alte Kirche zu Njurunda.
Stehender Heiliger, um 1500.
The old church of Njurunda.
Standing saint, about 1500.

ljusöppningen) och däröver de tre-kopplade rundbågsfönstren. Portalomfattningen utgöres av släta kopplade pilastrar och listverk, däröver en attika med avslutande entablement, kring det infällda fönstret profilerat listverk med konsolformad slutsten; över portalen en tavla med inskrift: »BYGGD UNDER C XVe REGERINGSTID 1862». Nedtill löper kring tornet över sockeln ett rutat putsband (som följer kyrkan runt om).

På fasadsidan begränsas tornets nederdel vid hörnen av rusticerade pilastrar, som upptill ansluta till det avslutande rika listverket.

De rusticerade putspilastrarna återkomma på alla sidor i tornets övre del, avslutade av ett listverk, som löper runt tornkroppen i linje med ljudöppningarnas nederkant; den undre avsats, som så bildas avdelas i fält genom putsband. Listverk följa de gavelformiga avslutningarna å alla fyra sidor; ljudöppningar och urtavlor inramas i putsomfattning.

Fig. 20. Njurunda gamla kyrka. Predikstol. Slutet av 1600-talet.

Die alte Kirche zu Njurunda. Kanzel. Ende des 17. Jhds. The old church of Njurunda. Pulpit from the end of the 17th cent.

Långhuset med dess gavelfrontoner avslutas upptill av rikt listverk på alla sidor och följes nedtill av det omnämnda rutade putsbandet över sockeln. De med gavelfrontoner krönta fälten begränsas av pilastrar. Portalerna på syd- och nordfasadernas mitt ha nästan samma omfattning som den västra. Kring fönsternischerna lister.

Åt öster ha långhusets väggar på ömse sidor om absiden i st. f. fönster tämligen stora nischer, rundbågigt avslutade och över dem släta kartuscher.

Det utåt polygona koret följes liksom långhuset, upptill av listverk och nedtill av rutat putsband. Det upplyses genom tre fönster med vanlig omfattning; i hörnen pilastrar.

Taktäckningen utgöres å långhus och kor av svart järnplåt.

Tornet (fig. 27) har å alla fyra sidor gavelformig avslutning (med vattentak av plåt) och krönes av en åttasidig av rundbågiga öppningar genombruten lanternin (av trä), slutande i en kopparklädd, konisk spira med förgyllt kors.

Kyrkans långhus (fig. 26) upplyses på norra och södra sidan genom 6 rundbågigt avslutade fönster, förutom halvcirkelformiga ljusöppningar över portalerna. Därtill

Fig. 21. Njurunda gamla kyrka. Predikstol. Omkr. 1775.

Die alte Kirche zu Njurunda. Kanzel, um 1775. The old church of Njurunda. Pulpit, about 1775.

YTERTAK

FÖNSTER

Fig. 22. Njurunda gamla kyrka. Antependium, omkr. 1500.

Die alte Kirche zu Njurunda. Antependium um 1500.

The old church of Njurunda. Antependium, about 1500.

kommer i nord- och sydfasaderna ytterligare ett av den vanliga formen och ett rundfönster under varje gavelfronton. Trapphusen ha även var sitt fönster på västra sidan.

Överljus insläppes i kyrkans förhöjda mittskepp genom 14 tvåkopplade småfönster; över varje gavelfronton dessutom trekopplade dylika, av vilka de i väster få sin plats å tornet; i tornmuren har emellertid ljusöppning upptagits för blott ett av dem.

Samma våning i tornet har åt väster tre större kopplade fönster, av vilka, även här, två äro blinda.

Liksom i norr och söder finnes halvcirkelformig ljusöppning även över västra portalen. Klockrummet har 2 st. rundbågiga ljudöppningar på var sida.

Koret upplyses av 3 rundbågiga fönster av den gängse formen samt får överljus från 10 små öppningar i den förhöjda rundeln.

DÖRRAR

Kyrkan har ingångar i väster (genom vapenhuset i tornets nederdel) samt i norr och söder (direkt in i kyrkan vid nord- och sydfasadernas mitt). Dörrarna äro av trä, på utsidan beslagna med kopparplåt.

Vid alla ingångar trappor av refflat järn (från Mohögs Mek. verkstad, gjutaren Norling i Sundsv. prot. 10 mars 1861 § 3).

Till värmekammaren (under koret) ingång i öster.

DET INRE

Tornets nedersta del upptages av vapenhuset, som har slätputsade murar, trägolv och trätak. Åt sidorna genombrytes tornmuren av rundbågiga öppningar till trapphusen, och rätt fram är ingång (med dubbla dörrar) till kyrkorummet.

Trapphusen, som få sitt ljus genom vartdera 2 fönster, bereda tillträde till kyrkans stora läktarvåning.

Tornet inrymmer här ett från trapphusen avskilt rum, vari man inträder genom en ingång bakom orgelverket. Numera har detta rum, som upplyses genom det halvcirkelformiga fönstret över portalen inrättats till kyrkomuseum. Murarna slätputsade.

Från trapphusens översta avsatser, vilka upplysas genom de runda fönstren i gavelfrontonerna, äro ingångar till kyrkans vind och på södra sidan därjämte till tornets 2:dra étage. Detta har fönster i väster, norr och söder (se ovan). På norra sidan leder trappstege upp i klockrummet.

KYRKURUMMET

Kyrkans inre erbjuder genom sina stora mått en tämligen imponant anblick (fig. 29, 31 och 32). Det höga mittskeppet skiljes från sidoskeppen genom två klassicerande kolonnställningar med arkader, sträckta genom långhuset i dettas hela längd. Ett väsentligt element bildar i interiören den stora empolvåningen, som från orgelläktaren i väster går fram över sidoskeppen och i öster fortsätter över sakristia och arkiv till långhusets slut. Läktarvåningen får ljus genom den översta delen av nord- och sydmurarnas stora fönster. Det absidala, fyra trappsteg förhöjda koret upptager även mittskeppets östligaste interkolumnium; trappa ned i långhuset.

Långhusets innermurar äro strukna i vit puts (som emellertid genom otjänlig uppvärmningsapparat blivit gråsmutsad).

Golv av trä.

TORN-
INTERIÖR

KYRKO-
MUSEUM

Fig. 23. Njurunda gamla kyrka. Antependium omkr. 1500.

Die alte Kirche zu Njurunda. Antependium, um 1500. The old church of Njurunda. Antependium about 1500.

INNER-
VÄGGARS OCH
INNERTAKS
KONSTRUK-
TION OCH BE-
HANDLING

GOLV

Fig. 24. Njurunda nya kyrka. Situationsplan.
Die neue Kirche zu Njurunda. The new church of Njurunda.
Lageplan. Plan of location.

arkadbågarna samt inåt långhuset fortsättas ända upp till taket av pilastrar och förkroppningar i kleristoriets entablement och listverk.

I väster under orgelläktaren förutom de stora kolonnerna 4 mindre kring mittgången.

Kolonnerna förenas med arkadbågar — 8 bågmotiv i varje arkad. I bågarerna vitt listverk, svicklarna gult tonade.

Över arkaderna ett entablement med inlagda blå medaljonger. Därövan kleristoriets rad av tvåkopplade fönster placerade så, att varje grupp befinner sig mitt över hjässan av långhusets arkadbågar. De östligaste fönstergrupperna äro trekopplade.

Tribunbågen med listverk och målad ornamentik har i entablementet ett större fält med inskrift »ÄRA VARE GUD I HÖJDEN / OCH FRID PÅ JORDEN / LUCC. E: 2. : 14 V./».

Taket av trä och putsat, är i alla skeppen platt; i mittskeppet indelas det i rutfält med blå medaljonger vid ljuskronornas fästen. Sidoskeppstaken ha endast ett ljusgult listverk.¹

Det utåt polygona koret är inåt halvcirkelformigt. Med sina guldttonade kolonnställningar kring fönstren är det av en tämligen god verkan i den stora och tomma interiören. Korintiska kolonner, 6 st., uppbära ett entablement med tandsnitt, äggstav och konsoler — allt med ganska rik förgyllning. Den vid överljusanordningen (se ovan) avslutade kalotten har i målning imiterade kassetter. Korets golv är belagt med

¹ Det putsbehandlade taket har varit utsatt för svåra putsras (Sockenst. prot. 24 okt. 1864).

Mittskeppets konstruktioner, inkl. kolonnerna och deras postament, äro utförda i trä.

I det följande redogöres för såväl långhusets arkitektoniska element som för den i ljusa toner polykromerade putsdekor, som fyller huvudsakligen mittskeppets ytor.

Kolonnerna, som vila på grönaktigt marmorerade postament, äro släta, vitmålade; avslutas nedtill av vulstbas, upptill av skaftring och kapital med starkt utspringande kvadratisk platta.

Längst i väster och öster äro kolonnerna engagerade vid väggen. Därjämte märkes, att det östligaste fria paret, som markerar gränsen till koret är ombildat till fyrkantiga pelare med förlagda halvkolonner, som mottaga

Fig. 25. Njurunda nya kyrka. Uppfartsvägen med kyrkostallarna.

Die neue Kirche zu Njurunda. Die Auffahrt mit den Kirchenställen. The ascent to the new church of Njurunda with the church stables.

kalkstensplattor i rutnmönster. Koret har i 1900-talets början härjats av eld. Vid istandsättningen följdes de gamla ritningarna.

Sakristian har fönster med järngaller, öppen spisel och väggfast skåp. Arkivrummet en liten stickbågig fönsternisch med järnlucka.

Uppvärmning sker från en under koret belägen värmekammare genom element och värmeluckor i golvet.

SAKRISTIA
ARKIVRUM
UPP-
VÄRMNING

BYGGNADSHISTORIA

De laverade originalritningarna till Njurunda nya kyrka, signerade av kyrkans arkitekt J. F. Åbom, finnas bevarade i dubbla exemplar dels i Byggnadsstyrelsens arkiv och dels i kyrkans (fig. 30). Från 1856 sydfasad, tvär- och längdsektioner samt

Fig. 26. Njurunda nya kyrka. Exteriör från norr.

Die neue Kirche zu Njurunda, von Norden gesehen.

The new church of Njurunda, seen from the north.

plan. Å dessa ritningar avviker kyrkans utseende något från det nuvarande: tornet är förkrympt till en takryttare och i koret saknas kolonnställningen. Enligt prot. 28 aug. 1859 har man angående byggnadsmaterial tvekat mellan tegel och gråsten, men fastställdes det senare, då en del sockenbönder redan levererat sten. I prot. av 28 april 1861 beslutes om ny ritning till tornet, som »förändras därhän att klockorna få plats ofwan kyrkans takkam». 1862 uppfördes kyrkan under ledning av byggmästaren Nordell, som även upplyses hava byggt Haverö och Lidens nya kyrkor (Prot. 5 okt. 1856). (Från 1872 härrör ritning till orgelfasad, signerad av Åbom.) En viss J. Edler har utfört »samtliga bildhuggerier och sniderier».

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTARE
ALTARRING

Altaret med tillhörande trappsteg är av trä; altarbordet, som prydes av festoner och ornament i förgyllning, uppbär ett enkelt kors med svepduk. Altarringen är av rund form, genombruten, framtill ett rakt stycke med fyllnad av ornamentalt rankverk. Överkanten och pallen stoppade och klädda med röd plysch.

Predikstol med trappräck och himmel på norra sidan i koret. Korgen har sex vita fält med förgyllda symboliska emblem (lamm, kors, ankare, hjärta, nyckel, bok, stav, kalk, svärd, hammare, lagtavla) sammanställda med palmkvistar. Trappräcket är genombrutet med fyllnad av rankverk. Korg och räcke ha nedtill en gyllene kransbård med band, och upptill list med äggstav och bladkyma. Bokstöd i form av bok med understödjande kerubhuvud. Korgens underdel är karnissvängd och slutar med kula. Den uppåt svagt kupiga predikstolshimlen har nedhängande draperifikar med tofsar; listverk med äggstav och akantuskyma; upptill ornamentalt slingverk och krönande kors. I taket på insidan duva med moln och strålar mot mattblå grund.

Bänkinredningen är sluten och helt vitmålad, med svarta bänknnummer i speglarna. På läktarna öppna bänkar. (Gångar och bänkkvarter se planen.)

Orgelläktaren har ett framspringande svagt bukigt mittparti, prytt med listverk, kerubhuvud och musikaliska emblem i guld mot vitt. Orgelfasaden med pipor i tvenne våningar siras med ornament, pilastrar, kolonetter och krönande lyra i förgyllning, allt utfört enligt ritning av J. F. Åbom från 1872.

Sidoskeppens emporer, som ha sluttande goly, prydas å balustraderna med ornament.

Nummertavlor, 2 st. ovala, stående på podier. Ramen: flätad krans. Upptill krön med kvistar och blommor, nedtill bladverk allt i förgyllning. H. 180 cm.

3. Sveriges kyrkor. Medelpad I.

Fig. 27. Njurunda nya kyrka. Exteriör från sydväst.
Die neue Kirche zu Njurunda, von Südwesten gesehen. The new church of Njurunda, seen from the south west.

PREDIKSTOL

BÄNK-
INREDNING

ORGEL-
LÄKTARE

ORGELFASAD

EMPORER
NUMMER-
TAVLOR

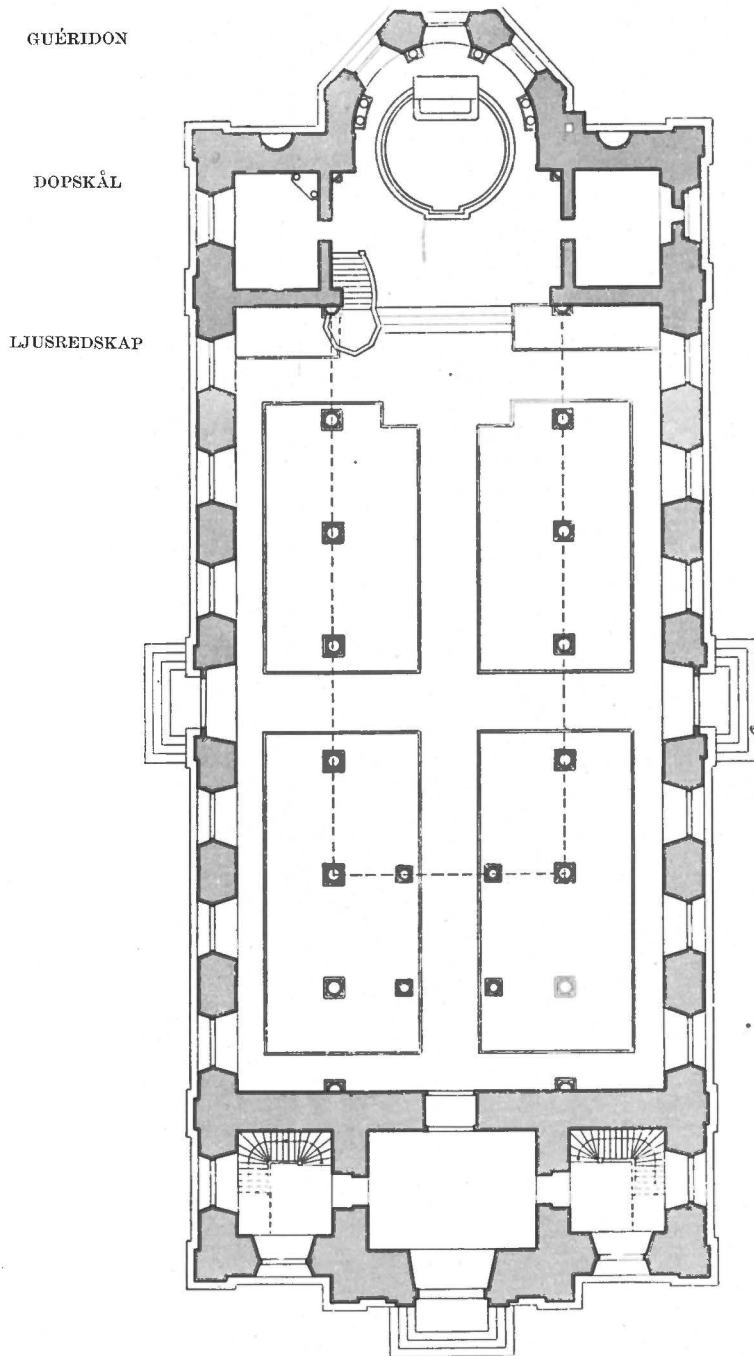

Fig. 28. Njurunda nya kyrka, plan. — 1:300.
Die neue Kirche zu Njurunda. Grundriss. The new church of Njurunda. Plan.

Guéridon av trä, apterad till fot för dopskål; profilerat skaft och fötter med ornamentik i 1800-tals rococo. H. 90 cm.

Dopskål av tenn, med 2 grepar. I botten står: »6. 7. 1845.» Stämplrar:

hjort?

I. A. G.

P 4

. Diam. 24 cm.

Ljuskrone av mässing. Ljuspipor i 3 rader om 8 st. (Översta 7.) I siraten solrosor. Kula av ordinär storlek med inskrift: »DENNA · LJUSKRONA / SOM: INNEHÅLLER · I · VIGT · 11 / 11¹/₂ M: ÄR · BETALD · AF · KYRKANS · PENGAR · MED · 99 · RD · MED · FÖRSAMLIN / GENS · SAMTYCKE · BESTÄLD · AF · KYRKANS · FÖ / RESTÅNDARE · H:R · KYRKOHERDEN · ELIAS / ARNQUIST · SAMT · KYRKOVÄRDARNE / NILS · MÅRTENSON · I · NOLBY · OCH · OLOF · NILS / SON · I · SKELO . OCH · FÖRFÄRDIGAT · AF / KLOCK-GUTAREN · H:R PEHR · ÖBERG / I HUDIKSVALL ÅR / 1724.» H. 140 cm.

Liten ljuskrone av mässing, krönt av örn. 6 ljuspipor. 1700-talet (?). H. 58 cm.

Ljuskrone av mässing med 3 rader ljuspipor. Inskrift å kulan: »SKÄNKT TILL NJURUNDA NYA KYRKA AF FÖRRE BONDEN PEHR JOHNSON OCH DESS HUSTRU BRITA PERSDOTTER I NOLBY 1862».

2 stora ljuskronor med armar av bronserat järn, svarvade skaft och kulor av trä. — Omtalas 1861.

I koret kristallkrone från 1800-talets slut.

Över orgelläktaren hänger en ljus-

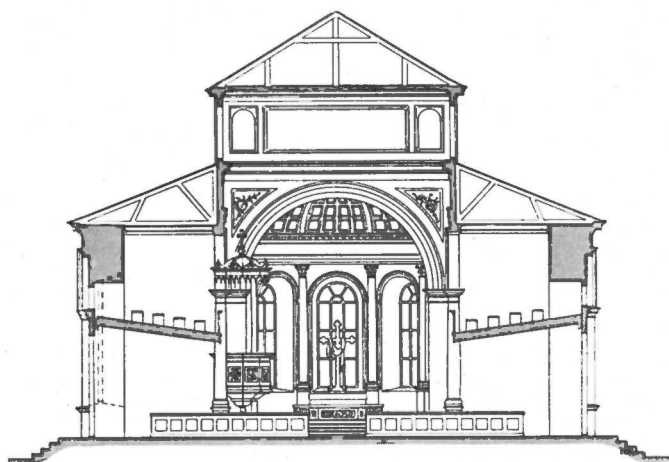

Fig. 29. Njurunda nya kyrka. Tvärsektion. — 1 : 300.
Die neue Kirche zu Njurunda. Quer- The new church of Njurunda. Cross
schnitt. section.

krona av mässing med 8 ljuspipor i 2 varv. Musselformiga skärmar samt solrosor och blomkalkar som sirat. Upptill en kvinnlig krönfigur med palm och bok. Ganska stor kula med inskrift: »GUDI · TIL · AERA / DES · HUS · TIL · PRYDNATH · AER · DENNA · LIUSKRONA · AF · KYRKOHERDEN / H. ERICH HUSS · BESTAELDT · OC · MED · KYR / KIANS · MEDEL · OC · NJURUNDA FÖR / SAMBLINGS · TILLHIEP · KIÖPT · A:O / 1709.»

Lampetter 2 st., av mässing, driven och punsad ornering, vanlig form. H. 54 cm.

Ljusstake 7-armed, av malm, med kvadratisk fotplatta. Sköld med inskrift: »UPENB. BOK 16 V. 12 · 13 / GIFVEN / AF / KYRKOVÄRDEN PEHR PEHRSSON / OCH DESS HUSTRU / CATHARINA JOHNSDOTTER / I SKOTTSUND / ÅR 1831». H. 72 cm.

Ljusstake (i predikstolen) 4 ljushållare. H. 45 cm.

Kalk av silver. Kuppan är upptill och på insidan förgylld. Å foten ornamentsbårder, skaftet profilerat. H. 28 1/2 cm. Stämplar Guldsmedssignaturen P. G. Z., årsbokstaven O4 (= 1844). Hudiksvalls vapen. Å foten: »P. G. ZETTERBERG. O4. TILLHÖRIG NJURUNDA KYRKA. GORD 1826 44 WÄGER 62 1/2 LOD.» (UPMARK s. 357).

NATTVARDSS-
KÄRL

Patén av silver, förgylld utom i botten på undersidan. Stämpl. M. SEDELIN I 2 (= 1791) tre kronor, Sundsvalls vapen. Diam. 14 cm. (UPMARK 642.)

Oblatask av silver (fig. 33). Rococo. Å locket förgylld mussla. Inskrift å lockets övre kant »I TESTAMENTE AF KYRKOHERDEN C. P. SUNDBERG OCH DES KIÄRESTA C. LANG TIL NIURUNDA KYRCKA 1759». Stämplar: Sundsvalls vapen. Guldsmedsnamnet MODIN, åldermansranka. Årsbokstaven A (= 1758 eller 59) utförd av guldsmeden Elias Modin i Sundsvall (UPMARK 642). H. 11 cm.

Sked av silver. Stämpl. 02 (= 1796) tre kronor samt en felslagen, oläslig stämpel.

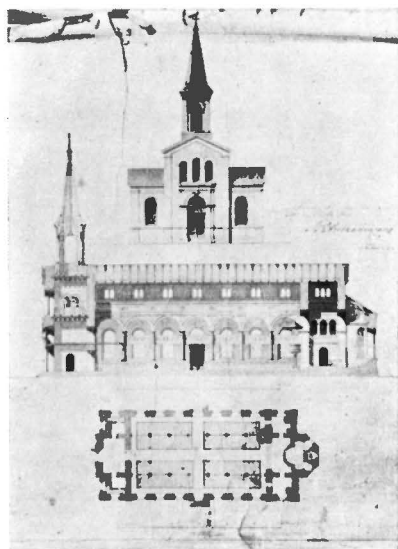

Fig. 30. Njurunda nya kyrka. Förslagsritning av J. F. Åbom 1856.

Die neue Kirche zu Njurunda. Vorschlag von J. F. Åbom 1856. The new church of Njurunda. Project by J. F. Åbom 1856.

BRUDKRONOR

MONSTRANS

TEXTILIER

HÅVAR

UR

STOLAR

KLOCKOR

Vinkanna av tenn av rak, uppåt avsmalnande cylinderform, med handtag. Upptill och nedtill profiler. H. 30 cm. Stämpel å handtaget.

Vinkanna av nysilver, päronformig. På locket lamm och bok. H. 35 cm.

Brudkronor, 2 st. lika (fig. 33); ring med lyror antikiserande figurhuvud samt imiterade ädelstenar. Åtta uppstigande uddar, dekorerade med blad- och blomornament bära den övre ringen, som försetts med löv och hängsmycken. Inskrift: »TILLHÖR NJURUNDA KYRKA». H. 11 cm. Kronringens Diam. 11 1/2 cm. Utan stämpel. 1800-talets förra del.

Av sitt medeltida kyrksilver avlät kyrkan år 1548 till konung Gustaf I en monstrans något förgylld, vägande 12 lod. mark., 9 lod, 3 kvintin (BYGDEN s. 268).

Mässhake av svart sammet med silveraloner — vanlig 1800-tals typ. Ryggvårdens H. 140 cm.

Mässhake med årtalet 1789, enkel.

Kalkkläde av vitt siden med frans och broderier i guld. 1800-talet. B. 50 cm.

Kalkkläde av brunt linnelärft med mönstrat broderi i flera färger. Turkiskt arbete från 1700-talet. B. 37 cm. Fig. 34.

2 st. håvar av röd sammet med broderi i guld. 1800-talet.

I sakristian står en helvit golvklocka; fodralet är bukigt och krönes av en mussla. Uret har utgått från F. Ahlberg i Sundsvall år 1816. H. 256 cm.

I sakristian stå även några vitmålade stolar av enkel typ. H. 92, B. 38, Djup 52 cm. 1800-talet.

I tornet hänga i klockrummet 2 ringklockor av malm, en äldre från 1686 av mindre storlek, en yngre och större från 1862.

Gamla klockan, med akantusbårder upptill och nedtill, har på ena sidan inskrift och relief: »SALVATOR MUNDI». Å andra sidan inskriften: »TILL GUDZ NAMPS ÄHRA OCH / NIURUNDA SOKEN TIL PRYD / NAT GUTEN UNDER KONUNG / CARL DEN XI REGEMENTE ANNO 1686». Överst står runt klockan »LAUDATE DOMINUM IN CYMBALIS IN CYMBALIS BENE SONANTIBUS ANNO 1686». Runt nederkanten: »GLORIA IN EXCELSIS DEO ME FUNDEBAT HOLMIAE MICHEL BADER». Som avslutande punkter tjänstgöra i dessa skriftband kerubhuvuden. Diam. 109, H. 80 cm.

Nya klockan sirad med akantus och andra ornament, har å ena sidan inskriften: »ÅR 1862 DÅ J. R. NORELIUS VAR NJURUNDA / FÖRSAMLINGS PASTOR OCH O. BRUNDELL / COMMUNISTER, SAMT PER HELTZÉN I HELLJOM / OCH ANDERS BERGSTRÖM I BERGE

Fig. 31. Njurunda nya kyrka. Interiör mot öster.
 Die neue Kirche zu Njurunda. Das Innere gegen Osten. The new church of Njurunda. The interior towards the east.

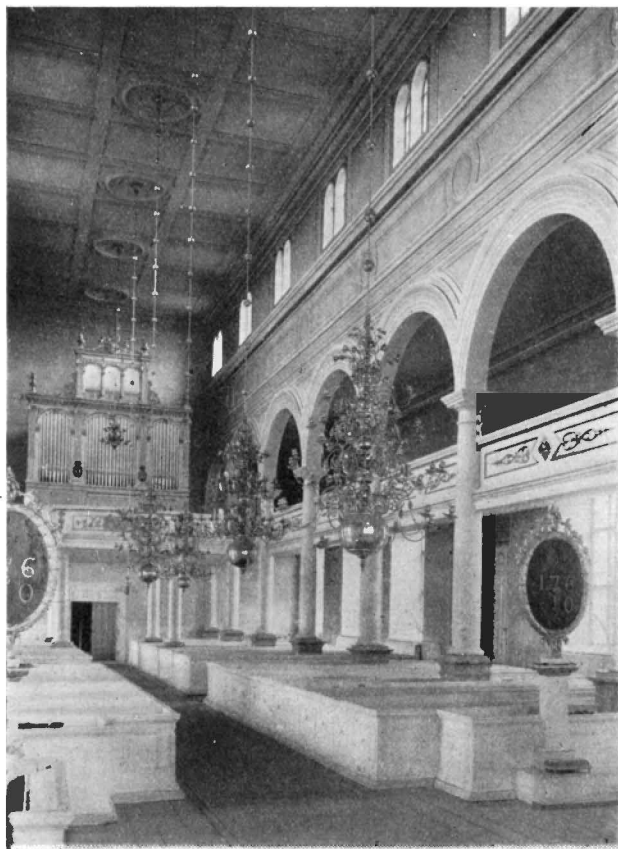

Fig. 32. Njurunda nya kyrka. Interiör mot väster.

Die neue Kirche zu Njurunda. Das Innere gegen Westen. The new church of Njurunda. The interior towards the west.

KYRKOVÄRDAR / BLEF DENNA
KLOCKA GJUTEN I SUNDSVALL
AF / N. P. LINDERBERG. VÄGER
X S P / d P III M. Å andra
sidan krucifix och strofen:
»WID KLANGEN AF MIN RÖST
/ MÅ SÄKRA HJÄRTAN RÖRAS
etc. (Wallin). Runt nederkanten
står »KOMMEN, LÅTEN OSS TILL-
BEDJA OCH KNÄBÖJA OCH NEDER-
FALLA FÖR HERRANOM DEN OSS
GJORT HAFWER.» Diam. 126 cm.
H. 98 cm.

SAMMANFATTNING AV NJURUNDA KYRKAS KONSTHISTORIA

A. I. En kyrka med långhus och rakslutet kor, vartill snart fogas ett torn i väster (fig. 35) 1200-talet. Till denna kyrka hörde krucifixet fig. 15 samt den dopfunt, varav endast ett fragment är bevarat.

II. Kyrkans långhus utvidgas åt norr. Tornet försvinner som självständigt parti och ingår som led i den nya, större kyrkan. 1400-talet (fig. 35).

III. Kyrkans kor utvidgas åt norr och söder, så att det får samma bredd som långhuset. Kyrkan förses med stjärnvalv. Sakristia och vapenhus tillbyggas. 1400-talets senare del eller 1500-talets början. Till perioderna II och III höra altarskåpet och de övriga medeltida föremålen. För det nya, utvidgade korets altare har på 1500-talet det broderade antependiet (fig. 22 och 23) anskaffats.

IV. Med avseende på arkitekturen förblir kyrkan oförändrad ända till sin undergång. I det inre ske dock förändringar genom inredningens förnyande dels på 1600-talet (fig. 20), dels på 1700-talet (fig. 13 och 21).

V. Kyrkan blir en ruin på 1870-talet.

B. Den nya kyrkan uppfördes 1862 efter ritningar av arkitekten J. F. Åbom från 1856, vilka delvis förändrats av byggmästaren Nordell. Kyrkan har sedan denna tid icke undergått någon anmärkningsvärdare förändring.

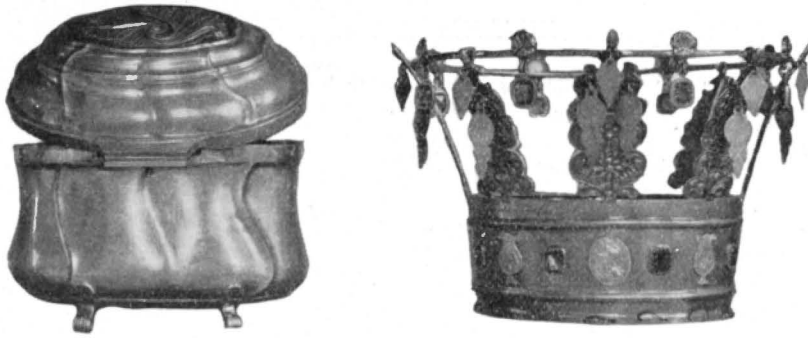

Fig. 33. Njurunda Nya kyrka. Oblatask av silver, 1758 (el. 59). Brudkrona.
 Die neue Kirche zu Njurunda. Silberner Hostienbehälter 1758 Silberner Brautkrantz. The new church of Njurunda. Wafer-box of silver 1758. Bridal crown of silver.

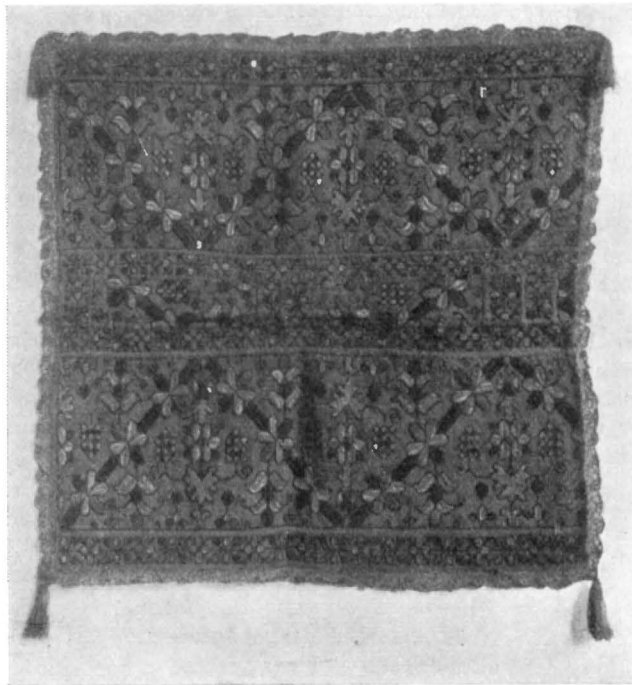

Foto Curman 1928.

Fig. 34. Njurunda nya kyrka.
 Die neue Kirche zu Njurunda. Kelchtuch. The new church of Njurunda. Chalice veil.

ZUSAMMENFASSUNG

Die älteste Kirche von Njurunda aus dem XIII. Jahrh. bestand aus Langhaus mit einem gerade abschliessenden Chor, und einem allerdings nicht ursprünglichen aber wohl in demselben Jahrhundert hinzugefügten westlichen Turm. Aus dieser Kirche stammt das Kruzifix (Fig. 15) nebst dem jetzt nur als Fragment erhaltenen Taufstein. Im XV. Jahrh. wird diese Kirche gegen Norden erweitert, wobei der Turm als selbstständige Partie verschwindet. Fig. 35. Etwas später, gegen das Ende desselben Jahrhunderts, möglicherweise zu Anfang des folgenden, wird noch der Chor beiderseits so erweitert, dass er von gleicher Breite mit dem Langhaus wird. Dazu kommt noch die Einwölbung mit Rippengewölben sowie der Anbau von Sakristei und Vorhalle. Aus dem XV. Jahrh. stammen der Altarschrank und die übrigen mittelalterlichen Gegenstände. Für den neuen Altar des erweiterten Chores wurde im XVI. Jahrh. das mit Stickereien versehene Antependium angeschafft.

Was die Architektur anbelangt, so bleibt diese dann bis zum Untergang der Kirche unverändert. Dagegen wechselt das Innere durch die teils im XVII. (Fig. 20), teils im XVIII. Jahrh. (Fig. 13 u. 21) erneuerte Einrichtung.

In den siebziger Jahren des XIX. Jahrh. steht die Kirche als Ruine da.

Die neue Kirche wurde 1862 erbaut nach dem 1856 von dem Architekten J. F. ÅBOM gemachten Entwurf, der später von dem Baumeister NORDELL etwas verändert wurde. Seit dieser Zeit sind keine Veränderungen von Bedeutung vorgenommen worden.

SUMMARY

The ancient church at Njurunda, which dated from the 13th century, had originally a simple nave and a choir with rectangular chevet. As early as the close of the same century a western tower was added. The Crucifix Fig. 15 and the Font, of which, however, there is only a fragment left, are preserved from these early times.

In the 15th century the nave was enlarged to the north, and the tower disappears as an independent part of the edifice. Fig. 35.

At the end of the 15th or at the beginning of the ensuing century the choir too was enlarged to the north, and on the southern side, to the same breadth as the nave. Vestry and porch were added and brick vaults were built in the interior. From the 15th and 16th centuries are derived the reredos and other mediæval objects. For the new altar of the enlarged choir the embroidered antependium was procured in the 16th century.

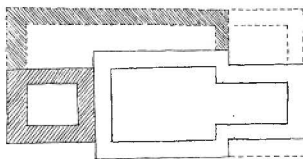

Fig. 35. Njurunda gamla kyrka.
Planutveckling.

Planentwicklung
der alten Kirche
zu Njurunda.

Development-
states of the plan
of the old church
at Njurunda.

As regards its architecture the church remained untouched until it fell into complete decay. The interior, however, was altered by the renewal of the fittings and furniture, partly in the 17th century (Fig. 20), partly in the 18th century (Figs. 13 and 21).

In the seventies of last century the church was completely demolished.

The new church was erected in 1862, from the designs of J. F. ÅBOM, made in 1856, partly altered by the architect NORDELL. Since then the church has undergone no change of any considerable importance.

Fig. 36. Galtströms kapell. Exteriör från sydväst.
Das Äussere von Südwesten. The exterior from the south-west.

GALTSTRÖMS KAPELL INOM NJURUNDA SOCKEN

TRYCKTA KÄLLOR: BYGDÉN, s. 285 ff., LÖFGREN, s. 328, HÜLPHERS, s. 28.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Galtströms bruk anlades av sedermera borgmästaren i Söderhamn Magnus Blix samt assessorn i bergskollegium Claës Ankarström och kommissarien i ständernas bank Johan Gerder på grund av privilegier av den 3 dec. 1673. Nuvarande ägare är Sunds Aktiebolag. Grunden till kapellet lades den 26 mars 1680, och bruket fick den 1 maj samma år egen brukspredikant.

KYRKOÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Kapellet i Galtström omgives av en med enkelt staket ingärdad kyrkogård, som KYRKOÅRD i den mot söder sluttande terrängen höjts i vågräta planet medelst en terrass, murad med slagsten från bruket.

I backen norr om kyrkan på andra sidan landsvägen är rest en hög klockbock KLOCKBOCK med tvenne mindre klockor (fig. 37).

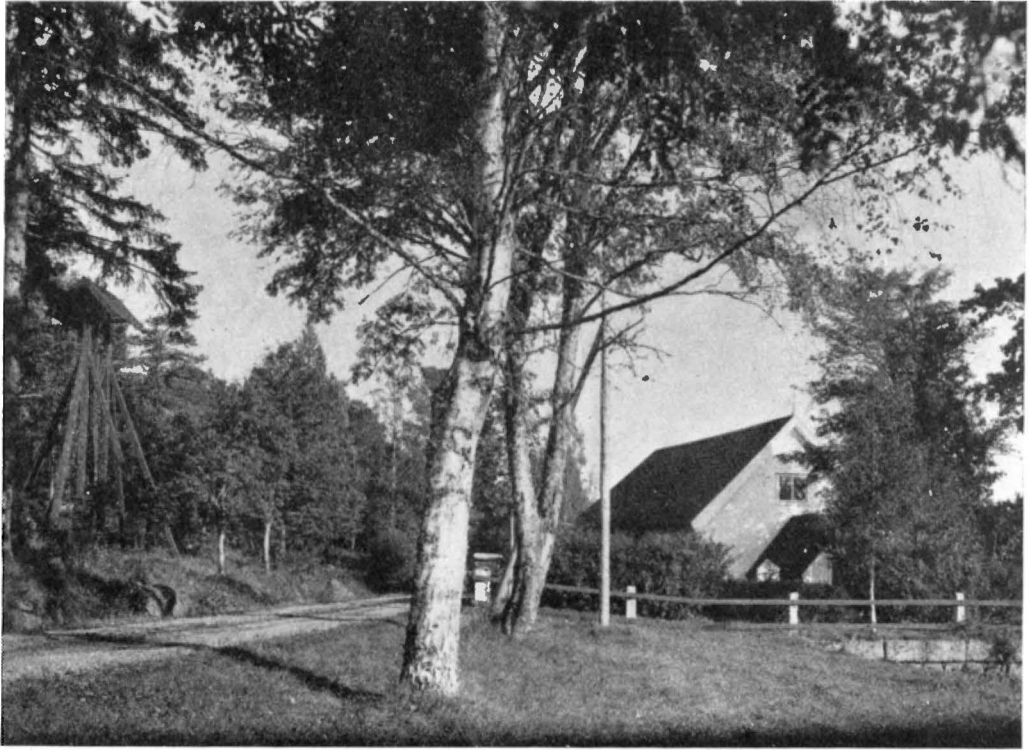

Fig. 37. Galtströms kapell. Exteriör av kapell och klockstapel.
Die Kapelle mit dem Glockenturm. The chapel and the steeple.

KAPELLBYGGNADEN

- BYGGNADENS HUVUDELAR** Till det rektangulära kapellet ansluter sig vid västra gaveln ett vapenhus samt på norra sidan sakristia (fig. 39). Byggnaden är uppförd av trä, knuttimrad, inklädd med liggande vitmålad brädfodring; knutarna infodrade med stående bräder; å gavlarna vita vindskidor (fig. 36).
- MATERIAL**
- YTTERTAK** Taktäckningen utgöres av svarttjärad, tunn spån. Över västra gaveln ett förgyllt kors av trä.
- FÖNSTER** Kapellet upplyses genom tvenne tresidigt avslutade fönster på södra väggen, ett dito å den norra, ett rakslutet altarfönster i öster samt ett mindre sådant å västgaveln, högre sittande och avsett för läktaren; dessutom har sakristian ett med detta likformat fönster å norra väggen. Samtliga hava omfattningslister och losholtzar av vitmålat trä samt spröjsverk av bly. Märk beslagen fig. 40.
- DÖRR** Å vapenhuset ekmålad ingångsdörr med snedställda bräder.

Fig. 38. Galtströms kapell. Interiör mot öster.
Das Innere gegen Osten. The interior towards the east.

Kapellet är invändigt oljemålat i vitt med väggar inklädda i huvudsakligen stående brädfodring, taklist och fönsteromfattningar gröna. Golvet av trä är inlagt i senare tid; tak tredelat (se fig. 38 och 39).

Vapenhuset har i det inre stående brädfodring samt tak som kyrkan, allt i vitt, med undantag för dörren in till kyrkan, som har blå omfattning och blått överstykke. Detta senare originellt utbildat: inom en halvrundel med flätornament ett motiv med två fåglar, som lägga halsarna om varandra (se fig. 41).

I sakristian äro väggarna tunt gråmålade, fönsteromfattningen blå; innertak som i kyrkan.

Kyrkorummet uppvärms genom en kamin placerad på södra sidan.

INNER-
VÄGGARS BE-
HANDLING

GOLV

VAPENHUS

SAKRISTIA

UPPVÄRM-
NING

BYGGNADSHISTORIA

Grunden till kapellet lades den 26 mars 1680, och redan två månader därefter togs det i bruk, ehuru försett blott med nödortfödig inredning. Den nuvarande inredningen tillkom så småningom under loppet av 1680- och 90-talen. Först 1696 var kyrkan

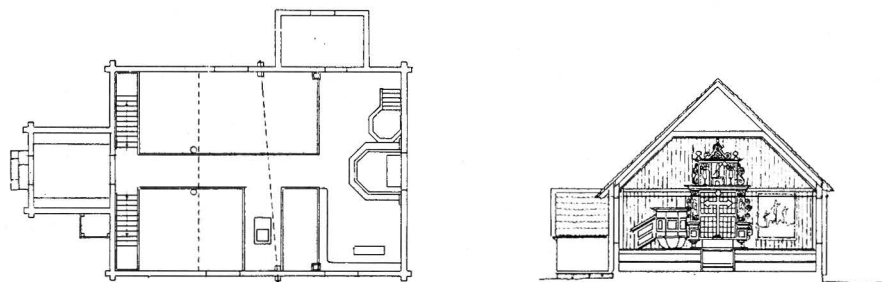

Fig. 39. Galtströms kapell. Plan och sektion. — 1 : 300.
Grundriss und Querschnitt. Plan and cross-section.

fullt färdig och invigdes. 1921 genomgick kyrkan en reparation, varvid den yttre stående brädfodringen avlägsnades och ersattes med liggande, varjämte kapellet oljemålades. En liten utskjutande förvaringsbod i södra hörnet mellan vapenhuset och kyrkan borttogs, likaså tvenne ovan fönstret på kyrkans västgavel befintliga uppstigande balkar, som måhända utgjorde en rest av en äldre anordning för klockorna. Se fig. 45, som visar kyrkans utseende före restaureringen.

(HÜLPHERS uppgift att kapellet avbrändes vid ryssarnas härjning 1721 är oriktig; större delen av bruksbyggnaderna brändes, men kyrkan blev skonad.)

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTARE Altare med förgyllt kors av trä, mitt för östra fönstret. Kring detta en rik omfattande altaruppsats (fig. 38). Sidostycken med 2 skulpterade gestalter, t. v. Moses, t. h. Aron, postament med plattskärning, åt sidorna präktiga rankor med druvklasar, Överstycket är genom 4 kolonnetter avdelat i 3 fält, i det mellersta Kristus med korsfanan uppstigande ur graven, i de båda övriga stiliserade träd; upptill en gavelform, trenne kottar, det hela med sidoställda rankverk. På överstyckets vågräta underlist stå längst ut på vardera sidan kronprydda ovaler med Karl XII:s namnchiffer. Altaruppsatsen är övermålad i mattgrön färg med ornamentik i förgyllning, svart och blått.

ALTARRING Altarring sluten, av trä, stoppad å överkanten med blå sammet med svarta yllefransar.

PREDIKSTOL Predikstol av i dessa trakter vanlig 1600-talstyp, ornerad med plattskärning, slingverk och andra motiv. I fälten fyra sittande evangelister med bok i handen; under kolonnetterna fotstycken med skulpterade lejonhuvuden (fig. 38).

Inskrifter: 1) IESAI: 58 / CLAMA EX GUTTURE NE CES / CES EXALTA VOCEM TUAM / SICUT TUBA & ANUNCIA POPULO MEO PECCATA EOR (UM). 2) MATTHEI II / WENITE AD ME OMNES QUI LA / BORATI & ONERATI ESTIS / & EGO REFOCILLABO WOS / SKIEUIK DEN 26 FEBRU — — —» 3) REG 22 / QUODCUNQUE / DIXERIT MIHI / DOMINUS HOC / LOQUAR.

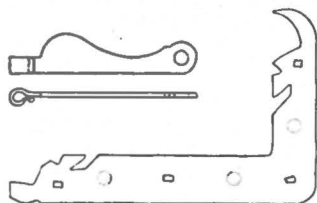

Fig. 40. Galtströms kapell.
Beslag.
Scharnierbesläge. Hinges of iron.

Fig. 41. Galtströms kapell. Överstykke till
vapenhusdörren.
Thürfeld von der Vorhalle. Lintel of the door of the porch.

4) LUC. II BEATI SUNT QUI / AUDIUNTUR VERBUM DEI & CUSTODIUNT ILLUD. 5) IOHANNE
MARC LUCAS. —

Predikstolens gamla färg numera övermålad.

Timglas med skaft av järn, uppbärande ett präktigt skulpterat överstycke av trä
se fig. 37. I mittovalen initialerna: »P. L. B. 1729». 4 glas H. 110 cm.

TIMGLAS

Bänkar i tvenne slutna kvarter å ömse sidor om mittgången, bakersta bänken
högre — 108 cm, de övriga 87 cm. Plattskärningsornerade dörrspeglar med arkad-
motiv, avdelande »pilastrar». Grundfärgen är mattgrön, brun sockellist vid golvet;
målningen utförd i senaste tid. Å främsta bänken årtalet 1693.

BÄNKIN-
REDNING

I koret t. h. en klockarbänk med tre balusterdockor och två karakteristiskt orne-
rade fält. Inskrift under övre kantens ornamentbård:
»PSAL 86 V. 11 WIISA MIG HERRE TIN WÄG ATT IAG». —
— — H. 103 cm. (Fig. 42).

I väster en läktare med mot långhuset avskärmade
trappuppgångar, understödd å ömse sidor av mittgången
av ett par träkolonner med förgyllda skaftringar. Å läk-
taren är det gamla trägolvet bevarat. Bröstning med ut-
sågad nederkant, samt dekorativ indelning av plattskär-
ningsornerade arkader, omväxlande köl- och rundbågiga
— gröna mot gråvit grund (fig. 43). Inskrift i övre kanten:
»— — 2 v. 3 KOMMER OCH LÅTER OS GÅ UPP Å HERRENS
BÄRG TIL JACOBS GUDS HUUS AT HAN LÄRER OS SINA VÄ-
GAR OCH WI VANDROM PÅ HANS STIGAR: PSAL 95 KOMMER
LÅTER OS GLÄDIA HERRANOM OCH FRÖDGAS FÖR VÅR SA-
LIGHETS TRÖST LÅT OS MED TACKKOMMA INFÖR HANS AN-
SICHTE OCH FRÖDGAS FÖR HONOM MEDH PSALMER ANNO 1696».

LÄKTARE

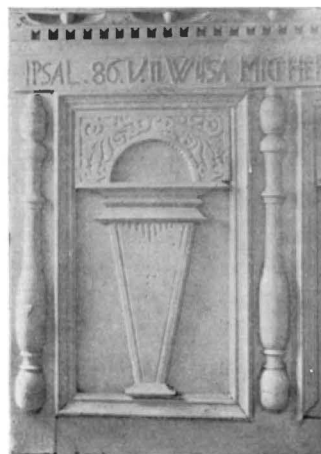

Fig. 42. Galtströms kapell.
Bänk dörr 1693.
Banktür 1693. Bench door 1693.

PYRAMIDER

Pyramider 2 st., numera placerade vid de främsta

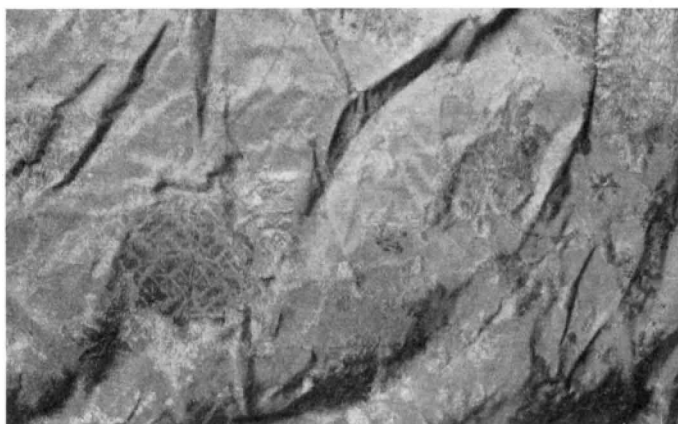

Fig. 44. Galtströms kapell. Fragment av antependium 1700-talet.
Fragment eines Antependiums, 18. Jhd. Fragment of an Antependium, 18th cent.

Mässhake av svart sammet med silvergaloner, 1800-talet.

Bokdyna av svart sammet med silverfrans, 1800-talet.

Håv av röd sammet med guld- och silverband. Märkt. »MLCH 1728 Anno.»

Håv av svart sammet med bleknad guldgalon. 1700-talet.

»Lansstöten». Efter Rubens. Enkel oljemålning på duk. Svart ram. Under-
skrift: »GUDZ HUUS TILL ÄHRA / GIFWIT AF / LORENS LORENSON Å CATHARINA HAMMALL /
A:O 1739». — Dukens H. 177, B. 145 cm.

TAVLOR

»Himmelsfärden». Oljemålning på duk. Skadad och bleknad. Brun ram med
plattskärning i silverfärg. I understycket en inskrift: »I WYRDESAM ÅMINELSE / AF EN
GUD PRISANDE / ÅHR 1702». — Dukens H. 177, B. 151 cm.

SAMMANFATTNING

I. Kapellet uppfördes 1680, inredningen avslutades först 1696.

II. 1921 genomgick kapellet en genomgripande reparation, varvid den gamla stående bräd-
fodringen utbyttes mot liggande, varjämte kapellet oljemålades in- och utvändigt.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle von Galtström wurde im Jahre 1680 erbaut. Die Einrichtung erst 1696 vollendet.

Eine durchgreifende Restauration fand 1921 statt, wobei die alte vertikale Bretterbekleidung
durch eine horizontale ersetzt und die ganze Kapelle sowohl inwendig wie auswendig mit Ölfarbe
gestrichen wurde.

SUMMARY

The chapel of Galtström was built in 1680.
In 1921 it was completely restored.

Fig. 45. Galtströms kapell före restaureringen 1921.
Teckning av Erik Friberger. 1913.

Die Kapelle vor der Restaurierung 1921. The chapel before the restoration 1921.

SVARTVIKS KAPELL

INOM NJURUNDA SOCKEN

TRYCKT KÄLLA: BYGDÉN, s. 268.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

År 1854 erhöU Svartvik sin särskilda, med skollärarsysslan förenade predikantbefattning. Kapellet hade uppförts redan 1851 och den prästerliga tjänstgöringen hade till en början bestritts av församlingens (Njurunda) prästerskap. Senare har här en komministratur inrättats.

KYRKOÅRD

Till kapellbyggnaden ansluter sig på södra sidan fram till landsvägen ett uppmurat mindre område, ingärdat med vitt staket, som dock icke utgör begravningsplats.

KAPELLBYGGNADEN

I sitt nuvarande skick består Svartviks kapell av följande huvuddelar: ett mindre vapenhus i väster; långhus; kor i öster mellan sakristia på norra sidan och förvaringsrum på södra; mitt över koranläggningen är tornet upprest (fig. 46). BYGGNADENS
HUVUDDELAR

Kapellet är en träbyggnad med vita brädfodrade hörn och väggfält spritputsade i vit färg, det hela uppfört över en stensockel med grå spritputsning och avtäckning av plåt. MATERIAL
YTTER-
VÄGGARS BE-
HANDLING

Taket, som särskilt å långhuset kraftigt framspringer över ett vitt listverk av trä, täckes med tegel — utom korabsiden, som har tre takfall av plåt, och tornet, vars tvenne avsatser och höga, firsidiga spira hava beklädnad av svart takpapp. TAK

Vitlimmade skorstenar över sakristians och förvaringsrummets tak.

Fönstren, 7 å södra långhusväggen, 6 å norra samt 2 å västra, därtill några av mindre storlek, hava, liksom tornets 4 ljudöppningar, spetsigt avslutad form — undantagandes korfönstren. Över vapenhuset å långhusets västvägg sitter ett större åttsidigt fönster. FÖNSTER

Kyrkans huvudingång med bro av trä är belägen å vapenhusets nordvägg, brun- INGÅNGAR

VAPENHUS

INNER-
VÄGGARS OCH
INNERTAQS
KONSTRUK-
TION OCH YT-
BEHANDLING

Fig. 46. Svartviks kapell. Exteriör.

Das Äussere von Südwesten.

The exterior from the south-west.

KOR

mycket guld. — Uppvärmning genom en kamin på norra sidan i kyrkan.

Koret (fig. 47), som i den lilla interiören utpräglats som sakralrummet i egentlig mening, kontrasterar mot långhuset genom sin mörkare och rikare hållning. Det öppnar sig mot väster med en dekorativ anordning i gråbrun färg, med 2 par flankerande kolonnetter, blå med rik förgyllning, vilka uppbära ett överstycke, markerande korets takfall. Inskrift mot blått: »HELIG, HELIG, HELIG ÄR HERREN SEBAOT».

Mot öster avslutas koret med en liten utbyggd tresidig absid; på gränsen mellan kor och absid ytterligare ett par kolonnetter samt en från taket nedhängande elektrisk »stjärna». Korfönster, 2 st., med symboliska motiv i ljusa färger: Gudsöga, duva. —

Väggfälten hava nedtill en blå bård, eljest röd grundton med riklig ornamentik i guld, taket gråblått med dekorativa motiv i fyrpass. —

SAKRISTIA
FÖRVARINGS-
KAMMARE

Sakristian och förvaringskammaren med var sin ingång till koret, hava små fönster mot öster, från den sistnämnda uppgång i kapellets torn. —

målade trädörrar med blå lister, överst ett litet dörrfönster. Sakristian har egen ingång genom en på norra sidan tillbyggd förstuga.

Vapenhuset, som upplyses genom ett fönster på södra sidan, har slätputsade väggar i gråblå färgton och brunt tak med ornamentik i blått.

Långhuset, i vilket man inträder genom en brunmålad deurbattant, tillföres rikligt ljus genom de 16 fönstren (s. o.) med mattgrå omfattning samt spröjsverk av trä och bly (?); förmånligt dämpande inverka rutornas kulörta glas (grönt med violetta kantbårder).

Å långhusets östvägg ingångar till sakristian och förvaringskammaren — bruna dörrar med förgylld ornamental utfyllning i de spetsiga överstyckena.

Innerväggarna äro slätputsade i gulvit färg; golvet brunmålat.

Taket, uppburet genom en öppen takstolskonstruktion, prydes med dekorativ målning i ljusa färger,

BYGGNADSHISTORIA

Svartviks kapell uppfördes 1851 på bekostnad av James Dickson & Co. I sitt äldsta skick saknade kapellet egentligt kor; altare och predikstol stodo då sammanställda vid långhusets östvägg. 1917 lät trävarubolaget Svartvik utvidga och restaurera kyrkan, som då erhöll kor med utbyggd absid, ny sakristia samt förrådsrum, därtill renovering, dekorativmålningsamt delvis ny inredning.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altarbord av brunmålade ek, fristående i koret; frontale med kolonnetter och bågar. — Å absidens mittvägg är uppsatt en i ganska mörka färger hållen altartavla med förgylld spetsbågig ram. »Kristus», olja på duk signerad: »OLE FRÖVIG EFTER MARCUS GRÖNVORS». Altarringen, förlagd i långhuset invid koret, är genombruten, brunmålade, stoppad å pall och överkant med brunt ylle, blå bårder.

Kapellets mesta inredning — infattande den fristående predikstolen, dopfunten, nummertavlan, bänkarna — är hållen i mörkbrun grundfärg, orgelläktarens bröstning däremot vit med ornamentalmålning i spegelfälten. Orgeln med fasad slutande tätt intill läktarbröstningen, har klaviaturen på södra sidan.

Av kapellets gamla inredning bevaras ett par ovala nummertavlor; ramar med palmkvistar, förgyllda. H. 59 cm.

Kapellet upplyses med elektrisk armatur. På altaret 2 ljusstakar av malm i imit. medeltidsstil. H. 30 cm.

Kalk av silver delvis godronnerad å foten samt å knappen och cuppens nederkant

ALTARE

Fig. 47. Svartviks kapell. Interiör.

Das Innere gegen Osten.

The interior towards the east.

ÖVRIG INREDNING

NUMMERTAVLOR

BELYSNING

NATTVARDSKÄRL

beslagen med hög driven ornamentik i förgyllning (rankor, kerubhuvuden). Å foten ingräverat: »TILLHÖR SVARTVIKS FÖRSAMLING». Stämplrar å cuppan och foten: 1) Guldmedssignaturen G. M. (= Gustaf Möllenborg, mästare i Stockholm från 1823. 3) tre kronor 4) Stockholms vapen 5) Årsbokstaven z 4 = 1854. H. 26 cm.

Patén av silver; förgylld botten med graverat kors och törnekrona samt palm och olivkvist korslagda. Inskrift: »TILLHÖR SVARTVIKS FÖRSAMLING». Samma stämplrar som föregående. Diam. 16 cm.

Oblatask av silver, runt om sirad med hög ornamentik i förgyllning, å locket lammet med korsfanan liggande på förgyllt underrede. Inskrift: »TILLHÖR SVARTVIKS FÖRSAMLING». — Stämplrar: 1) Möllenborg 2) tre kronor 3) Stockholms vapen 4) Årsbokstaven z 4 = 1854. H. 11 cm.

Alla 3 föremålen gåvor av disp. James Dickson, kyrkans stiftare.

Vinkanna av nysilver, päronformig, på locket lamm liggande på bok. Kannan, som bär inskriften: »SVARTVIKS KYRKA 1885», förfärdigad av A. G. Dufva. H. 40 cm.

TEXTILIER

Altarduk av rött siden med guldbroderi. Modernt arbete.

Mässhake av svart sammet med grått foder. Silvergaloner vanlig typ. Ryggvåden 117 cm.

Kalkkläde av svart sammet med kvistar och törnekrona i silverbroderi. B. 45 cm.

KLOCKA

I tornet hänger en liten ringklocka av malm. Klockan bär på ena sidan inskrifterna: »SVARTVIK 1872», »GJUTEN AF N. P. LINDEBERG I SUNDSVALL» (i medaljong), på andra sidan en relief framställande »Dödens flod». Runt klockan löper upptill en bård med prydliga ornament, nedtill en annan bård med stående akantus. H. 33, Diam. 47 cm.

SAMMANFATTNING

- I. Kapellet uppfördes 1851 och saknade i sitt ursprungliga skick egentligt kor.
- II. 1917 restaurerades kapellet och erhöi då kor med utbyggd absid.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle von Svartvik wurde 1851 erbaut; an dem ursprünglichen Bau fehlte aber ein eigentliches Chor. Die Kapelle wurde 1917 restauriert, wobei sie ein Chor mit Apside erhielt.

SUMMARY

This chapel was built in 1851 but originally lacked a proper choir. It was restored in 1917, when a choir with apsidal chevet was added.

Fig. 48. Sköns kyrka. Kyrkogårdsportal.
Kirchhofsportal. Gateway of the church-yard.

SKÖNS KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, SKÖNS TINGSLAG, HERNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR. HÜLPHERS s. 78. — Hernösandskatalogen nr 1, 132, 187, 208, 508. —
Hernösandsstudier s. 16, 103, 106 (1914). — CORNELL s. 2, 27, 28, 31, 32, 44, 45, 46, 50, 53,
86, 125.

AVBILDNINGSSAMLINGAR. A. T. A. Div. fotografier. — B. St. Ritningar till ny kyrka 1849
samt till förändringar 1902. — K. B. BURREUS, SUMLEN teckning av kyrkan 1601. — Linköpings
Stiftsbibliotek, Teckning av RHYZELIUS efter Burreus.

KYRKANS ARKIVALIER. Sockenst.-prot. 1787—1818 (K. I. 1). 1818—1838 (K. I. 2). 1839—1848
(K. I. 3). 1849—1865 (K. I. 4). Kyrkoräkensk. 1720—1883 (även visit.-prot.) (L. I. 1) o. Inv.
1723 (L. I. 1).

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Skön omnämnes första gången 1374 och har sedan dess förblivit eget pastorat, tidvis
moderförsamling till Alnö och Timrå.

KYRKOÅRD OCH KLOCKSTAPEL

BELÄGENHET Sköns kyrka är belägen strax under toppunkten på en större höjd, som i väster sluttar ned mot stora kustlandsvägen.

KYRKOÅRD Kyrkogården har sin största utsträckning å södra sidan om kyrkan. Den in-
BOGÅRDSMUR hägnas av en enkel, tämligen låg bogårdsmur (gråsten i kallmur); på några ställen har genom utfyllning kyrkogården bragts i nivå med murens övre kant. Murens sträckning är tämligen rak.

Bogårdsmuren har fordom varit murad och avtäckt.

I ett protokoll av den 13 maj 1807 heter det bl. a.: »Som Borggårdens Tak på flera ställen blifvit aldeles fördärfvat af storm och ålder, beslöts att hvar och en ägare af felaktiga skiften under Sifvert Anderssons i Funom tillsyn bör vid ansvar infinna sig nästa Fredags morgon med nödvändiga verktyg och materialer till dessa felaktigheters istånd sättande.» Senare har muren förfallit och ersatts med den nuvarande.

STEGPORT Ingångar genom muren finnas i alla fyra väderstreck ungefär på mitten av varje sida. I väster en stegport (fig. 48) bestående av tvenne breda, med en valvbåge förenade pelare, prydda av halvkolonner i de inre hörnen och av pilastrar i de yttre. Entablementet och bågen äro rikt profilerade. Porten stänges med grindar av järn. Bågen fylles av ett Guds-öga i en strålande sol av förgyllt järn. På en inskriftstavla högst upp på bågen: /»FRID / ÖFVER HELGEDOMEN / FRID ÖFVER DE DÖDA.»

I Kyrkoräkenskaperna (K. I. 1) omtalas »Stegporten» första gången 1732, vilket givetvis gäller en stegport, tillhörande gamla kyrkan. Den nuvarande tillhör nya kyrkan och är uppförd vid 1800-talets mitt. De övriga kyrkogårdsportarna äro alla av en och samma typ: murade, tämligen tjocka, vitputsade stolpar med pyramidtak av svart plåt och trägrindar.

KLOCKSTAPEL Klockstapel har funnits. Den har haft sin plats sydöst om gamla kyrkan. David Ludvig Mejers teckning från 1760 visar en enkel konstruktion med fyrdelat sadeltak. 1724 omtalas »Stapellens reparation» (L. I. 1). I visitationsprot. 1773 berättas den »börja bli något bofällig» (L. I. 1). I visitationsprot. av 9 Juni 1776 omtalas »klockstapeln så bofällig att den skal å nyo byggas...» och 1779 nämnes »Ritning till klockstapeln». Vid nya kyrkans tillkomst har klockstapeln blivit överflödig.

**BEGRAV-
NINGSPLATS
BEGRAV-
NINGSKAPELL** På slutningen väster om kyrkan är den nuvarande begravningsplatsen belägen med begravningskapell, samt på annat ställe i socknen, längre söderut, närmare Sundsvall särskild begravningsplats för Skönsberg med en år 1922 efter ritning av H. Wadsjö uppförd port.

GAMLA KYRKAN

Av den gamla, märkliga, medeltida kyrkan med namn av S. Per (HÜLPHERS s. 78 ff., CORNELL s. 44 ff.) finnes numera intet bevarat. Den har legat på kyrko-

gården ungefär mitt för västra stegporten. Angående dess utseende kan endast hänvisas till två äldre avbildningar, en av Burreus från 1601 och en av David Ludvig Mejer från 1760. De förete vid granskning betydande olikheter. Kyrkans arkivalier, som gå tillbaka till 1723, betyga den livliga verksamheten under 1700-talets förra hälft för kyrkans iståndsättande efter ryssarnas härjningar; genom dessa förändringar skulle måhända den stora olikheten mellan de båda bilderna kunna förklaras, av vilka kanske ingen dock är fullt korrekt.

På den äldre bilden, från 1601 har den ovanligt höga långhusmuren upptill tre gluggar liknande mellanrummen mellan tinnar, likaså tornets sydmur, ett stildrag som talar för en tidig datering av kyrkan, 1100-talet.

Vidare har kyrkan på denna bild ett torn i väster, som på den senare är raserat och avjämnat till samma form som långhusets gavel. Detta har skett vid obekant tidpunkt efter 1740, då tornet omtalas med brädtäckning (L. I. 1). Burreus och efter honom Hülphers m. fl. återgiva en tradition, att kyrkan tidigare skulle haft två torn, en sak, som numera torde vara omöjlig att avgöra.

Å den äldre avbildningen har kyrkan vidare på södra sidan såväl ett vapenhus som en annan utbyggnad, längre österut, varav emellertid å den senare teckningen endast utbyggnaden återstår, väl densamma som i prot. av 18 mars 1810 (K. I. 1), rörande »bänkedelningen i Skön», benämnes »Lilla kyrkan». — Att sakristia funnits betyga arkivalierna L. I. 1:1725, där även upplyses, att taket haft spånbeklädnad. Fönster i öster omtalas 1744, två fönster i söder 1758. Vidare veta vi, att kyrkan haft valv med målningar, som på 1820-talet voro överkalkade.

Några hållpunkter i byggnadens historia givas oss i arkivalierna först fr. o. m. 1723. Efter den ryska skövlingen 1721 undergår kyrkan en kollektunderstödd iståndsättning. 1737 besiktigas hon av byggmästaren Anders Ohlsson Romberg. Efter diverse reparationer (bl. a. 1758 källarens murande) anlitas 1769 byggmästaren Hagman (L. I. 1: 1769 — »Drickspengar åt Johan Hagman och Hoger vid kyrkoarbetets slut»). (Samtidigt inköpes mycket tegel, bräder m. m.) Måhända begränsade sig detta arbete till diverse lagning och inredning för ökat utrymme — 1810 funnos både »Stora Läcktaren» och »Läcktaren i Lilla kyrkan». 1774 nämnes David Geting i Sundsvall för kalkslagning. Inredningens och de lösa inventariernas data se nedan.

1848 erhålles Kungl. Maj:ts nådiga tillstånd att riva kyrkan.

Fig. 49. Sköns gamla kyrka 1601. Teckning av Rhyzelius efter Burreus.

Die alte Kirche 1601.

The old church 1601.

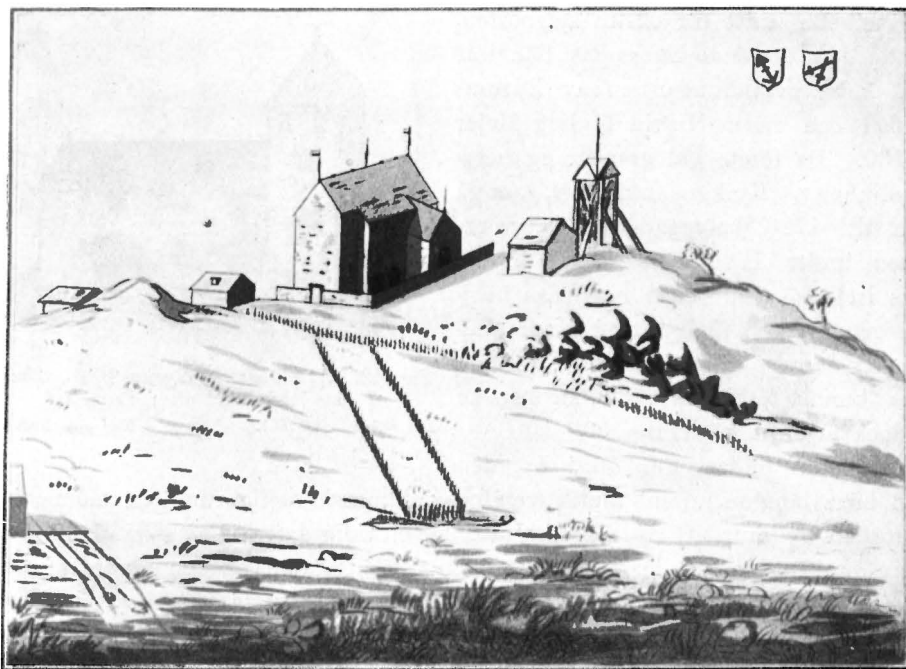

Fig. 50. Sköns gamla kyrka 1760, efter Ludv. Meyer.
Die alte Kirche 1760. The old church 1760.

DEN NUVARANDE KYRKOPYGGNADEN

Kyrkan består av västtorn, rektangulärt långhus, rakslutet kor mellan sakristia i norr och värmekammare i söder (fig. 51 och 52).

MATERIAL

Byggnadsmaterialet är gråsten med tegel i fönster- och dörrömfattningar samt å gavelfrontoner.

YTTRE- VÄGGARS ARTIKU- LERING

Kyrkan är utvändigt slätputsad i vit färg. Murytorna ha i norr och söder under taklisten ett förmedlande listverk och enkla nedlöpande putsband i hörnen åt öster och väster. Norra och södra murarna krönas å mitten av gavelfrontoner med tandsnitt och infällt halvcirkelformigt fönster (fig. 54).

TAK

Kyrkan har sadeltak, takstol med ovanligt grova bjälkar. Yttre taktäckning rödmålad bleckplåt. Tornet avslutas av en åttkantig lanternin med 4 urtavlor under rundbågiga öppningar; överst en kopparhuv med korskrönt konisk spira (fig. 53 och 54).

VÄSTPORTAL

Till nedersta tornrummet, kyrkans vapenhus leder från väster en portal, flankerad av refflade kolonner med tjock vulst å basen (fig. 53). Dörröppningen ligger något insänkt i en grund nisch. På kolonnerna vilar ett tämligen lågt entablement. Upp- till avslutas portalen av en överst med krona prydd profilerad rundel kring ett halv-

cirkelformigt fönster, närmast omfattat av en hålkäl. Över dörröppningen tavla av brunmålad plåt med inskrift i guld: »UNDER KONUNG OSCAR I REGERING GRUNDLAGD 1847. FULLBORDAD 1850.» Dörrarna av trä med beslag och snidad mittlist. — Mot kyrkan dörrar med matta glasspeglar.

Tornet har nedtill rundbågiga fönster på norra och södra sidan. Vapenhusets golv: sedan restaureringen 1900 av kalkstensplattor i ruttmönster. Trätrappa leder på norra sidan upp till 1:sta våningen, som kommunicerar med orgelläktaren i långhuset. Golv av trä som i alla tornets övre avsatser. Belysning från vapenhusets sidofönster och portalens halvcirkelformiga fönster. — Härifrån leder till andra våningen och klockrummet vindeltrappa av järn. — Från andra våningen ingång till vinden, från klockrummet uppgång i tornets lanternin. Andra våningen får sitt ljus från ett rundfönster å tornets framsida samt från smärre gluggar i tornets sidoväggar. Klockrummet har två kopplade rundbågiga ljudöppningar i alla väderstrecken.

Långhuset (fig. 55) upplyses av 5 rundbågiga fönster å vardera sidan, varav emellertid det södra mittfönstret till större delen utnyttjats för en dörröppning. Ursprungligen har kyrkan haft en motsvarande ingång å norra sidan; denna igensattes emellertid vid restaureringen år 1900, från vilket dato även södra ingångens dörrar och vindfång härröra. Dessutom finnes förut omnämnd ingång under orgelläktaren.

Kyrkans golv är av trä.

Det tunna putslagret å kyrkans innerväggar täckes av vanprydande målning i dålig teknik, som ställvis låtit murverket framträda under de grå ytorna. Nedtill en skär bård. Takets brukslagna brädtunnvalv har brunmålade imiterade gördelbågar och blå medaljonger i fälten. Målningen härrör från 1900 års restaurering.

Kyrkans nuvarande kor, som före år 1900 utgjort sakristia, har i öster ett upphugget fönster, till storleken större än kyrkans övriga. Ursprungliga fönster i norr och söder omändrades även och erhöillo rund form. På norra sidan ingång från sakristian.

Kyrkan uppvärms medelst varmluftssystem med central i värmekammaren söder om koret. Ingång till värmekammaren från öster. I kyrkan värmelucka å östra väggen.

Sakristian, liksom värmekammaren tillbyggd vid restaureringen år 1900. Nästan kvadratisk rum med trägolv och platt bräddtak. Ingång från väster, fönster i öster och norr.

I dörröppningen till vinden i tornets 2:dra våning sitter numera en från gamla kyrkan härrörande kyrkdörr av furu, signerad 1695. Inom en av snidat rankverk omgiven hästskobåge uppväxer ett stiliserat träd; därunder inskriften »A:o 1695»; ovan till initialerna I. I. S. S. / L. L. D. R. jämte ornament. Utåt begränsas fältet av snodda kolonnetter. I dörrens nedre hälft särskiljas 3 fält, ett övre med egendomlig reffing och tvenne sidoställda undre med slingor. Färgen är numera ommålad grönbrun med bronserade siffror (fig. 56). Jfr dörr i Njurunda.

TORN

LÅNGHUS

GOLV

INNERVÄGGAR
OCH INNER-
TAK

KOR

SAKRISTIA

KYRKDÖRR

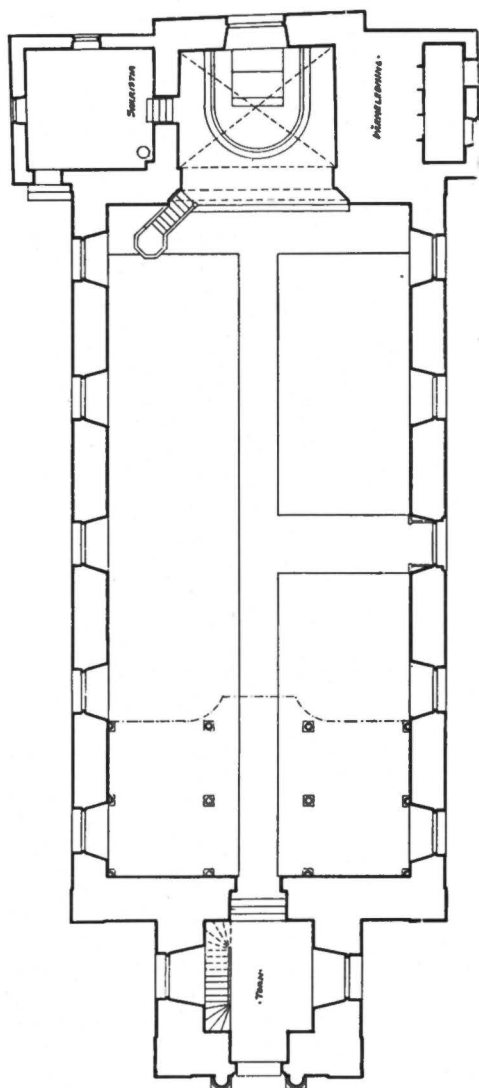

Fig. 51. Sköns nuvarande kyrka.
Plan. — 1 : 300.

Grundriss der neuen Kirche. Plan of the present church.

ALTARE OCH
ALTAR-
PRYDNAD

5 rosor i guld. På altarbordet en liten gipsstatyett efter Thorvaldsens Kristus. — Korfönstren ha enklare glasmålningar, kompositionen över altaret framställer »Uppståndelsen». — Altarringen rund, genombruten. Överkanten och pallen stoppade med röd plysch. Allt tillkommet i samband med 1900 års restaurering. Å ömse sidor

BYGGNADSHISTORIA

År 1846 anlitas för nya kyrkans uppförande byggmästaren Jacob Norin. 1847 sker grundläggningen, varefter kyrkan uppfördes efter ritningar av arkitekten A. K. Petterson 1849. Åt bildhuggaren Olof Hoffren i Hernösand anförtros de skulpturala uppgifterna (K. I. 3). 1850 står kyrkan färdig. Den bestod av västligt torn med portal, långhus med ingångar i väster, norr och söder samt sakristia med ingång i norr. Långhuset med nuvarande täckning, orgelläktaren med trappuppgång i själva kyrkan. Predikstolen stod mitt över altaret å östra långhusväggen (se inr.); vid sidan om altaranordningen var ingång till sakristian. — 1900 blir kyrkan föremål för omfattande restaurering. Sakristian omgöres till kor, öppning i långhusväggen upptages, sakristians fönster göres om, stort östfönster, rundfönster åt söder, motsvarande åt norr genom dörrens ändring. Ny sakristia jämte värmekammare tillbygges. Golvet sänkes över en fot. Helt ny inredning och målning. Orgelläktaren ombygges med bibehållet bröstvärn, men nytt underrede och ny ingång från tornet. Vapenhuset erhåller stengolv. 1902 förhöjes tornet och erhåller sitt nuvarande utseende enligt ritningar av G. Hermansson.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altaret är av trä och prydes av en obetydlig skärmliknande uppsats, målad gråvit med

Fig. 52. Sköns nuvarande kyrka. Längdsektion. — 1 : 300.
Die neue Kirche. Längsschnitt. Longitudinal section of the present church.

Fig. 53. Sköns nuvarande kyrka. Exteriör från väster.
Die neue Kirche. Das Äussere von Westen. The present church seen from the west.

om altaret smärre målningar i olja på duk, föreställande t. v. Nattvarden, t. h. Moses med lagens tavlor.

Före restaureringen stodo altare och predikstol kombinerade vid östra långhusväggen. 1853 nämnes Olof Hoffrén i Hernösand som mästare till kyrkans skulpturala inredning (K. 1:4). Artisten G. M. Kjellström i Gefle hade utfört målning ovan altaret.

PREDIKSTOL Predikstolen, som står å norra sidan, är ett banalt arbete med framställningar av Kristus och Apostlar. Från restaureringen.

ÄLDRE PREDIKSTOL Äldre, från 1600-talets slut härstammande, predikstol finnes i Hernösands museum bevarad i fragmentariskt skick. Sidofälten äro sirade i plattskärning kring arkadmotiv med målade apostlaframställningar, Kristus, profet, kvinnlig gestalt med bok. Fälten skiljas av runda kolonnetter med för en viss skola i Medelpad karakteristiska reffelornament. — H. 118 cm (fig. 57).

BÄNKINREDNING Bänkinredningen är modern. Öppna bänkar i vitgrå färg.

Å vinden finnes en omålrad låg bänk (brudbänk?) från 1700-talets slut eller 1800-talets början. B. 36, H. 90, Djup 57 cm.

ORGEL-LÄKTARE ORGEL I yäster en orgelläktare med orgel utförd av J. G. Ek i Torp (K. I. 3). Läktarens gamla underrede, stödkolonner och trappor borttagna 1900. Bröstningen där-

Fig. 54. Sköns nuvarande kyrka. Exteriör från söder.

Die neue Kirche von Süden.

The present church, seen from the south.

emot bibehållen; har ett utskjutande framspringande mittparti med musikaliska emblem. Färgen gråvit med dekorer i guld. Underredet brunt.

En enkel, den moderna inredningen tillhörande, nummertavla finnes.

Dopfont av sandsten. Cuppa och fot huggna ur skilda block. Båda äro starkt vittrade. Cuppan är rund och upptill försedd med en fem cm bred kant, nedtill med en något bredare ring. På cuppan ett rikt flätverk med figurer, dock i det närmaste i utplånat tillstånd. Foten är rund men försedd med en fyrkantig fotplatta. Fyra bevingade djur med långa bakben äro anbragta omkring foten. (Cuppan, som varit sönderslagen, är lagad med cement.) Funten är troligen gotländskt arbete från 1100-talet. — H. 98 cm. Yttre vidd 92 cm. (Fig. 58.)

Kalk av silver förgylld (jfr Inv. 1723) L. I. 1. — H. 24 cm. Cuppan stämplad
1. J. E. S., 2. Tre kronor, 3. S 5 (= 1872), 4. L ?

Nattvardskärlen i övrigt äro fabriksvaror av nysilver.

NUMMER-
TAVLA
DOPFONT

NATTVARDS-
KÄRL

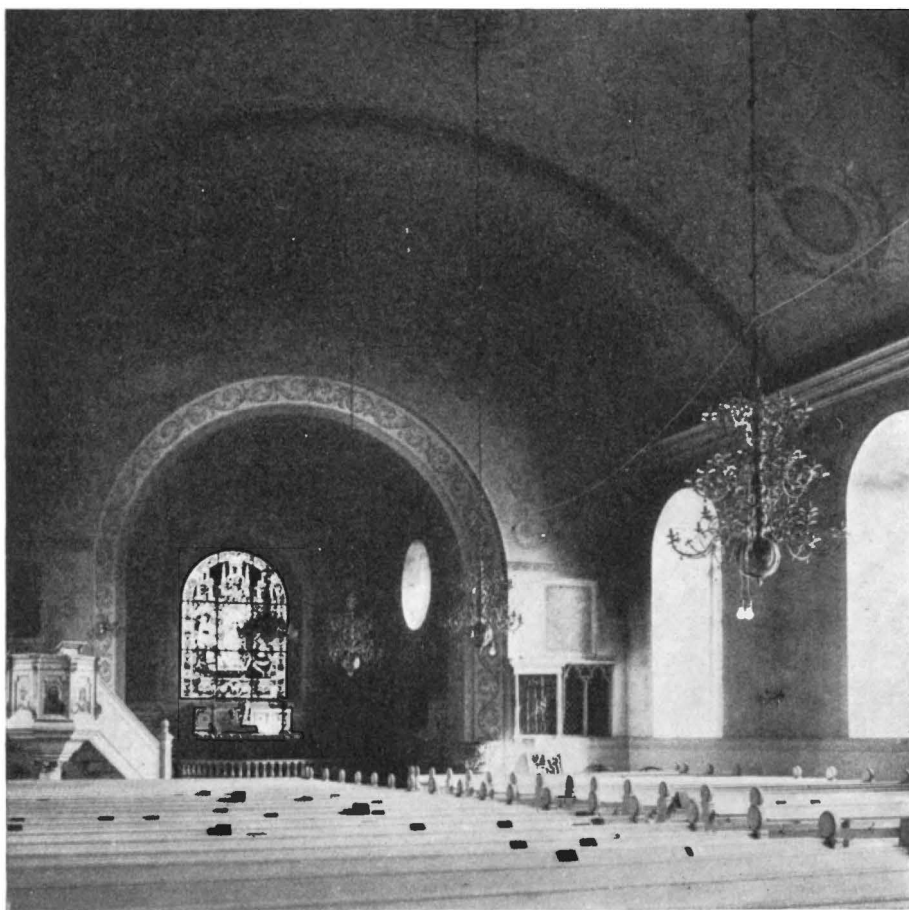

Fig. 55. Sköns nuvarande kyrka. Interiör mot öster.

Die neue Kirche. Das innere gegen Osten.

The present church. The interior towards the east.

LJUSREDSKAP Armaturen är av mässing, modern. Ljuskronor 4 st. i skeppet (en glaskrona i koret), samt ljushållare å väggarna, och 2 altartakar, 7-armade.

I sakristian hänger en gustaviansk krona av glas. 1700-talets slut. — H. 98 cm. 2 st. ljushållare av polykromerat trä, skänkta 1735 av Barbro Drake, änka efter prosten i Skön, Daniel Touscher. Svart mittsköld med silverinskrift (»D. T. / B. D / 1735) omramad av gyllne ranka mot blå grund. — H. 77 cm (fig. 59). 2 st. lampetter av mässing. — H. 47 cm. Inskrift: »JONAS LIDIN (ELSA ANGEMAN) A:o 1748. Lampett, rund av mässing. — Diam. 36,5 cm.

TEXTILIER Kyrkans skrud består av antependium och 4 mässhakar.

Antependium av rött stoff, prytt med kors och lister i guldbroderi samt tillhörande bokdyna, är modernt arbete.

2 mässhakar, moderna, till altarets skrud.

Mässhake, röd sammet, brunfodrad med silvergaloner i form av kors å båda våderna. 1700-talet (1727 L. I. 1). Ryggstyckets L. 156, B. 77 cm.

Mässhake av svart sammet, 1800-talet, vanlig, med silvergaloner. Ryggvådens L. 138, B. 80 cm.

2 st. håvar av svart sammet med silvergaloner, 1800-talet.

Ram, fyrkantig med hörnornament och överstycke av trä, målad svart och guld. — H. 89, B. 58 cm.

I kyrkans vapenhus förvaras sedan 1900 några större gravstenar. Särskilt märklig är Fardiaekn Unges sten från omkr. 1400, som förut legat å kyrkogården och som förbundits med Fale Bures mytiska gestalt.¹ Stenen är av sandsten och är märkt med ett stort kors, i vars mitt är en rundel med diverse emblem: bilar, en arm, några oläsliga bokstäver; i hörnen kors i rundlar. B. 127, H. 248, Tjocklek 18 cm. (fig. 60).

Gravsten av röd sandsten hittad och upptagen ur jorden 1858, skadad. Inskrift:» WN SAMUEL HAKE-
/SONS I — — ASTADH / — — H / HUSTR — — NGEBOG ROLOFZ DOTTERS / GRA —
TEEN / ANNO 1 — 66» /. B. 131, H. 173 cm.

Gravsten av sandsten; järnringar i hörnen. Övre vänstra hörnet avslaget och numera förkommet. Inskrift:

»HÄR UNDER / HVILA OCH VÄNTA / DET YTTERSTA BASUNALIUDET / PROBSTEEN OCH KYRKO-
HERDEN / MAGN DANIEL TOUSCHER / DES KÄRA MAKÅ / BARBARA [DRA] KE OCH EN DOTTER /
ELSA TOUSCHER, FADREN OCH DOTTREN AFSOMNADE / ÅR M. D. C. C. XXXII / MEN MODREN
ÖVERLEFDE DEM / BÄGGE DÖD ÅR M. D. C. C. — —» slutsiffran saknas. H. 250,
B. 150 cm.

Gravhäll av sandsten, lagad och hopsatt å mitten, varvid inskriften orätt kompletterades. Märken efter ringar. Inskrift:

HÄR HWILAR FORDOM / CRONOBEFALLNINGSMANNEN / ÖFWER MEDELPAD / CLAES SANDEL /
FÖDD DEN 6 JAN. 1706 DÖD DEN 11 MAJ / 1741 MED SIN K. HUSTRU / MARTA MAGDALENA
STRANDELL / FÖDD DEN 24 JUNI 1697 DÖD / 17 — — slutsiffran saknas.

I tornet hänga tvenne ringklockor av vanlig form, en större med bladbård och inskrift:

¹ Se härom BYGDÉN i Samlaren 1890.

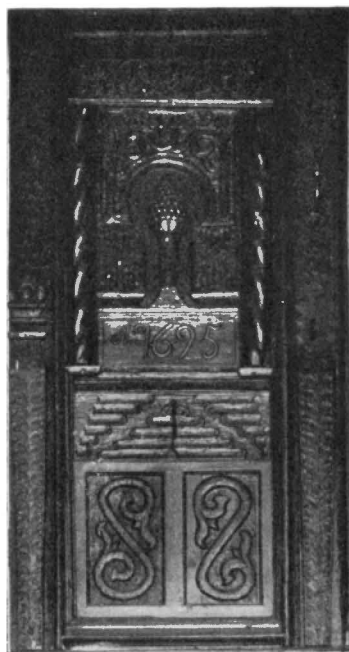

Fig. 56. Sköns kyrka. Dörr 1695.
Tür 1695.

Door 1695.

HÅVAR

RAM

GRAVSTENAR

KLOCKOR

Fig. 57. Sköns kyrka. Predikstol. 1600-talets slut. Hernösands museum.

Kanzel, Ende des
17. Jhds.

Pulpit. End of the
17th cent.

»GUD TIL ÄHRA OCH SIÖNS FÖRSAMLING / TIL
TIÄNST, SEDAN IAG EFTER EN OLYCKELIG HÄNDELSE
AF RINGNING BLEF FÖRLORAD / DEN 9 SEPT. 1749
OMGIÖTZ IAG 3 DIE GÅNGEN / I SUNDSWALL FÖLIENDE
OCTOBER / OMSORGEN FÖR MIG UPOFRAD AF FÖRSAM /
-LINGENS HERDE MAG. PETR. E. STAFF»

andra sidan:

»UNDER DEN REGERANDE / ALLERNÅDIGSTE KONUNG
FRIEDERIC 1STES 3^{ODE} REGE / MENTZ OCH NÅDIGSTE
ARF / FÖRSTE ADOLPH FRIEDRICS UTKORELSES 7^{DE}
ÅR GIUTEN AV MÄSTER ERIK HILLSTRÖM.» H.
102, B. 102 cm.

Lilla klockan. Å ena sidan krucifix omkring
vars fot tre bevingade änglahuvuden flyga. Andra
sidan inskrift: »DENNA KLOCKA / ÄR MED SKIÖNS
KYRKAS / OCH FÖRSAMLINGS KOSTNAD / SAMT PAST.
OCH PRAEPOS. MAG. / PETRI STAAFFS FÖRSORG /
GIUTEN I SUNDSVALL AF CARL / J. LINDEBERG ÅR
1760». Under inskriften änglahuvuden.

SAMMANFATTNING AV SKÖNS KYRKAS KONSTHISTORIA

A. DEN MEDELTIDA KYRKAN

I. En kyrka med ett kraftigt torn i väster, men med okänd korform uppföres troligen på 1100-talet. Till denna hörde den stora stenfunten.

II. Under senare medeltid tillfogas på södra sidan ett vapenhus samt en utbyggnad ett stycke öster därom.

III. Under nyare tid förfaller kyrkan mer och mer. Under 1700-talets förra del raseras tornets övre del och avjämnas i jämnhöjd med själva kyrkan. 1848 erhöles tillstånd att riva kyrkan, vilket kort därefter går i verkställighet.

B. DEN NUVARANDE KYRKAN

I. Kyrkan uppföres 1849—50 efter ritningar av arkitekten A. K. Petterson.

II. 1900 restaurering i det inre, 1902 förhöjes tornet och erhåller sitt nuvarande utseende.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Eine Kirche mit kräftigem westlichen Turm aber mit unbekannter Chorform wurde mutmasslich im XII. Jahrh. erbaut. Aus dieser Zeit stammt der grosse Taufstein. (Fig. 58) — Im späten

Fig. 58. Sköns kyrka. Dopfund. 1100-talets mitt.
Taufstein. Mitte des 12. Jhds. Font, midst of the 12th cent.

Fig. 59. Sköns kyrka. Lampett
av trä 1735.

Wandleuchter aus Holz, 1735. Sconce of wood,
1735.

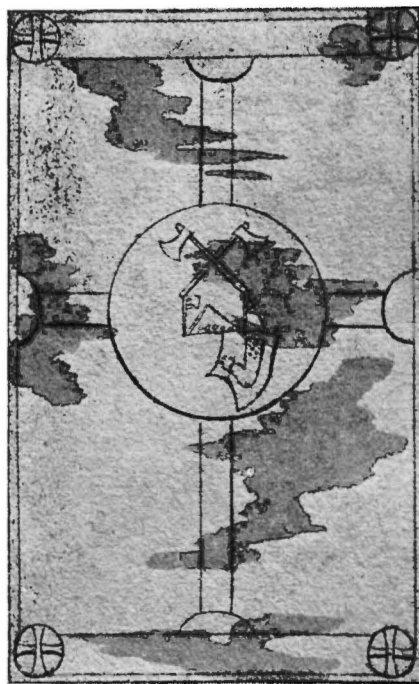

Fig. 60. Sköns kyrka. Fardiaekn Unges
gravsten, omkr. 1400.

Grabstein, um 1400. Tombstone, about 1400.

Mittelalter wird an dieser Kirche auf der Südseite eine Vorhalle und etwas östlich davon ein Anbau hinzugefügt.

In neuerer Zeit verfällt die Kirche allmählich. In der ersten Hälfte des XVIII. Jahrh. wird der obere Teil des Turmes bis zur gleichen Höhe mit der Kirche abgetragen. 1848 wurde der völlige Abbruch der Kirche bewilligt, der auch bald darauf zur Ausführung kam.

II. Diese wurde 1849—50 nach dem Entwurf des Architekten A. K. PETERSON erbaut. Der Turm wurde 1902 erhöht wobei er das jetzige Aussehen erhielt. 1900 wurde eine Renovierung des Inneren vorgenommen.

SUMMARY

I. Probably in the 12th century the ancient church at Skön was erected; it had a western tower, but regarding the shape of nave or choir nothing is known. From this time dates the large stone font. (Fig. 58).

The late Middle Ages added a porch on the south side and a little further eastwards from this, a small external appendage.

The church fell gradually into decay. In the earlier part of the 18th century the upper part of the tower was levelled to the same height as the nave.

In 1848 permission was obtained to demolish the ancient building, which shortly after was razed.

II. The present church was erected in 1849—50 from the designs of A. K. PETERSON, architect. In 1902 the tower was given its present height and appearance. In 1900 the interior was restored.

Fig. 61. Skönsmons kapell. Exteriör från sydväst.
Kapelle Skönsmon von Südwesten. The chapel of Skönsmon, from the
south-west.

SKÖNSMONS KAPELL INOM SKÖNS SOCKEN

KÄLLA: B. St. Ritningar till kapellet av I. G. CLASON 1889.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Skönsmons kapell är beläget i den södra, av Sundsvallsfjärden och stadens område avskilda delen av Sköns socken. Det har tillkommit för att tillfredsställa behovet av en gudstjänstlokal för den växande industribefolkningen å Kubikenborg, men tillhör alltjämt Sköns socken.

KYRKOÅRD

KYRKOÅRD) Platsen omkring kyrkan är delvis inhägnad av ett enkelt trästaket. Särskild begravningsplats är belägen ett stycke väster om kyrkan.

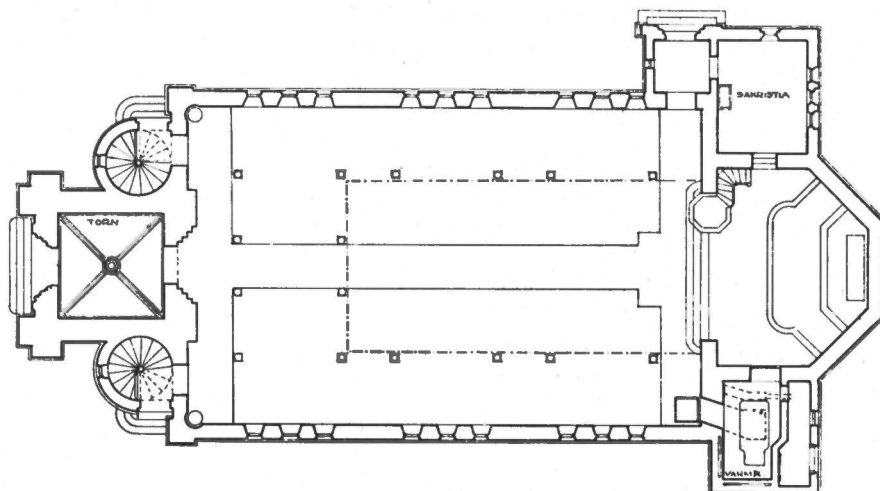

Fig. 62. Skönsmons kapell. Plan. — 1:300.
Kappelle Skönsmon. Plan. The chapel of Skönsmon. Plan.

KAPELLBYGGNADEN

Skönsmons nygotiska kapellbyggnad består av en tornanläggning i väster, ett rektangulärt långhus, vartill å ömse sidor om tornet tvenne trapphus ansluta sig, polygont kor i öster mellan sakristia på norra och värmekammare på södra sidan (fig. 61—62).

Byggnaden är över en slätputsad sockel uppförd av gult tegel, numera utvändigt spritputsad i gulbrun färg.

Alla byggnadsdelarnas tak, inklusive tornspiran med hörntureller och de transversala gavelbildningar, som uppstiga från långväggarna, tre å vardera sidan, äro täckta med rödmålad plåt.

Ingångar: å tornets västvägg, å trapphusen samt vid sakristian genom en på västra sidan tillbyggd förstuga.

Fönstrens form och placering torde framgå av plan och fig. 61, de flesta med färgat glas.

Innerväggarna äro slätputsade, försedda med allehanda dekorationsmålning. Långhusinteriören präglas av vidlyftiga läktaranordningar å tre sidor, öppen takstol och breda gavelformer längs långväggarna för ljusstillsättning i synnerhet åt sidoemporeerna.

I öster öppnar sig långhuset med en hög spetsbåge mot koret, som övertäcket med ett brant uppstigande »valv» av trä.

Golv av trä, i koret kraftigt förhöjt.

Uppvärmning genom varmluft från värmekammare i sydöstra hörnet.

— Kapellet uppfördes 1888—89 efter ritningar av I. G. Clason och genomgick 1904 div. omändringar (yttre spritputsning, värmekammarens tillbyggande m. m.). —

SOCKEL

MATERIAL

YTTERTAK

DÖRRAR

FÖNSTER

INNER-
VÄGGARS BE-
HANDLING

GOLV

UPPVÄRM-
NINGBYGGNADS-
HISTORIA

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Inredningen är genomgående enkelt arbete i kapellets stil. Över altaret ett krucifix av ek.

Dopfont av Örnsköldsviksgranit, modern. H. 95 cm.

Kalk av nysilver. H. 27 cm.

En d:o. H. 26 cm. Patén diam. 16 cm.

Oblatask av nysilvermedlamm och bok å locket. H. 14 cm.

Vinkanna av nysilver, päronformig m. lamm på locket. H. 35 cm.

I kapellet finnes div. mässingsarmatur och ljusstakar, kristallkronor från 1800-talet samt dessutom en äldre ljuskrona från Sköns sockenkyrka, den är av mässing och har 3 varv ljuspipor om 8 i varje, musselformiga ljusmanschetter och solar. Ingen inskrift. 1700-talet. H. 120 cm.

Mässhake av svart sammet med guldbroderat kors å ryggen och bård å framsidan. Modernt arbete. Ryggvåden L. 130 cm.

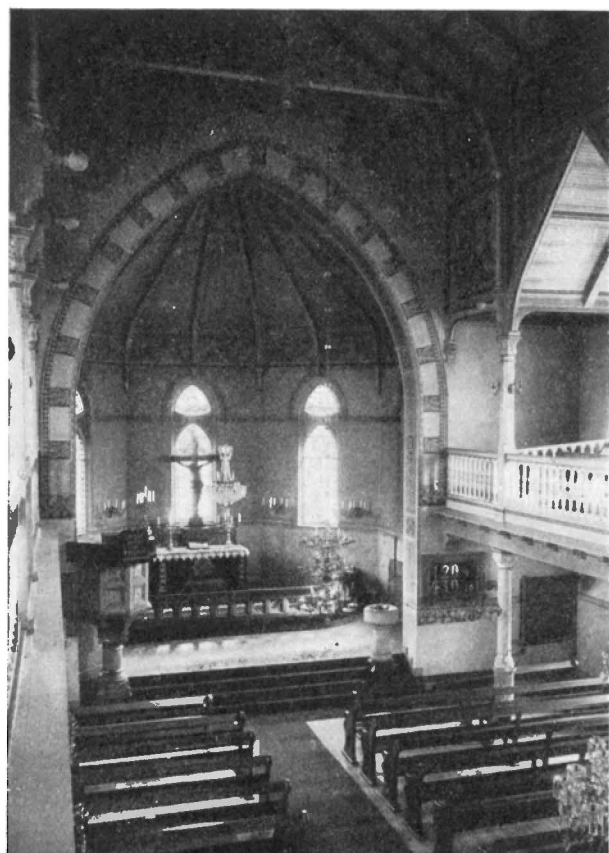

Fig. 63. Skönsmons kapell. Interiör mot öster.

Kapelle Skönsmon. Das Innere The chapel of Skönsmon. The interior towards the east.

Håvar, 2 st., av rött fasonerat siden med guldbroderier och bibelspråk: »DET ÄR SALIGARE ATT GIVA ÄN ATT TAGA». »GUD ÄLSKAR EN GLAD GIVARE». Moderna.

I tornet hänga 2 ringklocker av N. P. Linderbergs fabrikat. Den ena bär inskrifterna (den första efter J. O. Wallin):

»VID KLANGEN AV MIN RÖST
MÅ SÄKRA HJERTAN RÖRAS
BETRYCKTA FINNA TRÖST
FÖRFÖRDA ÅTERFÖRAS

SIG SAMLE VID MITT LJUD
TIL SENSTA EFTERTID
ETT FOLK SOM TACKAR GUD
FÖR FRIHET BRÖD OCH FRID.»

»TILLHÖR / SKÖNSMONS KYRKA / GJUTEN ÅR 1889 / VID N. P. LINDERBERGS FABRIK I SUNDSVALL.»

DOPFUNT

NATTVARDS-
KÄRL

LJUSREDSKAP

TEXTILIER

KLOCKOR

Å den andra står:

»BESÖK GUDS HELGEDOM
LEV TÅLIG VIS OCH FROM
OCH TÄNK PÅ DÖD OCH DOM.»

SAMMANFATTNING

Kapellet uppfördes 1888—89 efter ritningar av arkitekten I. G. CLASON.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle von Skönsmon wurde 1888—89 nach dem Entwurf des Architekten I. G. CLASON erbaut.

SUMMARY

The chapel at Skönsmon was erected in 1888—89 from the design of the architect I. G. CLASON.

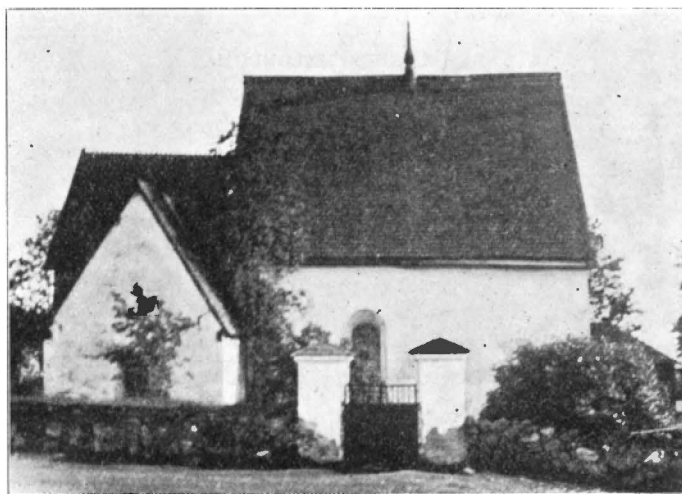

Fig. 64. Alnö gamla kyrka. Exteriör från norr 1908.
 Die alte Kirche zu Alnö, das Äussere vom Norden 1908. The old church of Alnö. The exterior from the north 1908.

ALNÖ KYRKOR

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, SKÖNS TINGSLAG,
 HERNÖSANDS STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 83. Hernösandstudier s. 16, 57, 87, 88, 103. — Hernösandskatalogen, nr, 2, 22, 52—54, 59, 97, 113, 181, 245, 390, 394, 496, 498, 546. — CORNELL, s. 83—84, 116—119, 125, 155, 214, 215. G. E. MELLBERG, Alnö Gamla kyrka, Sundsvall 1928.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A. K. SIDENBLADH, Anteckningar från en resa i Medelpad sommaren 1868, — Div. fotografier. — B. St. div. fotografier. — U. B. likaså.

KYRKANS ARKIVALIER (i arkivbyggnad i prästgården): Kyrkoräkenskaper från 1736, L I, 1 1736—91 och L I, 2 från 1788. Innehålla även ett par visitationsprotokoll.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Alnö gamla kyrka härrör från 1200-talet. År 1571 nämnes Alnö såsom annex till Skön. Lösgjordes till eget pastorat år 1893.

Församlingen har brukat trenne kyrkor, varav den äldsta och den yngsta återstå.

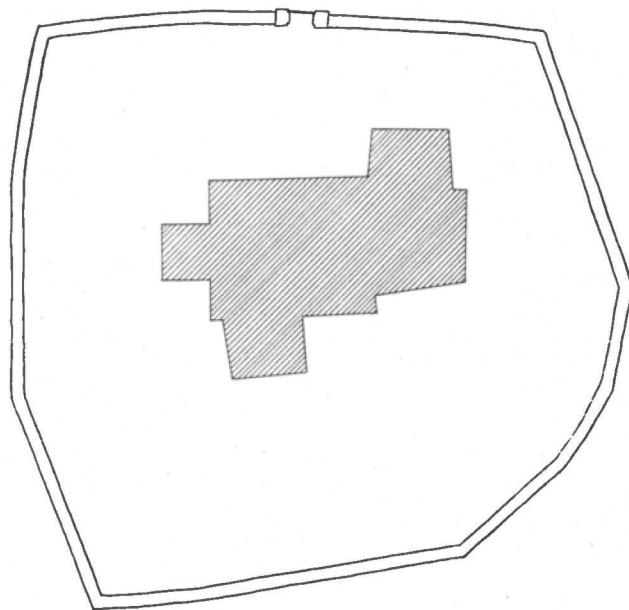

Fig. 65. Alnö gamla kyrka. Situationsplan.
Die alte Kirche zu Alnö. Lageplan. The old church of Alnö. Plan of location.

ALNÖ GAMLA KYRKA

KYRKOGRÅRDEN

Den gamla kyrkogården, numera beväxten av vilt växande träd och buskar, om- KYRKOGRÅRD
slutes av en bogårdsmur av gråsten i kallmur. Murens sträckning är i norr och söder
tämmligen rak, medan den i öster och väster buktar sig något utåt. Mot öster avtager
det kringmurade området i bredd. Själva kyrkobyggnaden ligger inom området något
mot norr.

Till kyrkogården leder genom norra muren en ingång. Grindar i vackert smide
mellan vitslammade, murade stolpar (fig. 66).

Kyrkan har fordom ägt klockstapel. Sådan omtalas nämligen i kyrkoräkensk. KLOCKSTAPEL
av år 1779 (L. I. 1); till byggmästaren Jon Johansson Westman »för kläckestapelns
och Wapenhusets förfärdigande» 27, 34, 4, (likaså 1779 för »koppar till Stapelen») 2, 28. Stapelns plats har varit å stapelbacken N. V. om nya kyrkan.

Över kyrkogården äro enklare gravvårdar i smide strödda. Rätt öster om kyrkan GRAVVÅRDAR

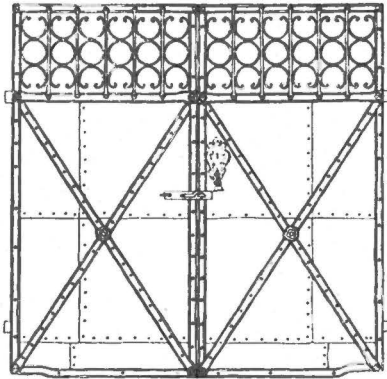

Fig. 66. Alnö gamla kyrka.
Kyrkogårdsgrindar.

Die alte Kirche zu Alnö. Eiserne Kirchhofstüre. The old church of Alnö. Gates from the churchyard.

märkes komministern Pehr Backmans gravsten i form av ett enkelt latinskt kalkstenskors på podium. Inskrift:

KOMMINISTERN PEHR BACKMAN F. 1784 AUG. 12 /
OCH DESS MAKA / BRITA SOPHIA RISSLER / F. 1786 MARS
13 D. 1866 APRIL 21 / PS. N. 360 V. 4 DAV. 9 PS.
V. 10. H. 180 cm.

Bland gravvårdar märkes särskilt en större håll av sandsten lagd över häradshövdingen C. M. Biörners grav (en broder till den bekante Erik Julius B.)¹ mitt för kyrkans västra förhus. Inskrift:

SUB HOC LAPIDE CONDUNTUR
PAR CONIUGUM

C. M. BIÖRNER NAT IN GUN. GRUNDBERG NAT.
ORSIL 1694 † 1773 HUDIKSW. 1711 † IN
DIE 1. MAII ORSIL 1791 OMNIUM
ORE DESIDERATISSIMA

CUM ILLORUM LIBERIS
ANIMÆ ILLORUM SINT IN CHRISTO

SYMBOLUM

SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO

CURIA CURARUM FUIT MELPADA PLENA MEARUM

SIC EGO SUM CURÆ SURLEQUE SATUR

MIGRANDUM TERRIS ME NUNC JUVAT AULA BEATUM

CURIA QUÆ CURIS LIBERA SOLA PLACET.

Översättning:

Under denna sten vilar

ett par äkta makar

C. M. Biörner, född i Gun. Grundberg född

Orsil 1694 † 1773 i Hudiksw. 1711 † i

den 1 maj Orsil 1791, enligt allas

vittnesbörd ytterst saknad.

jämte deras barn.

Må deras själar vara hos Kristus.

Valspråk:

Folkets välfärd vare den högsta lag

Området för min domargärning var hela Medelpad

Därför är jag trött på tjänstutövningar och domsagan

¹ Se artikel i Biografiskt lexikon av B. BOETHIUS.

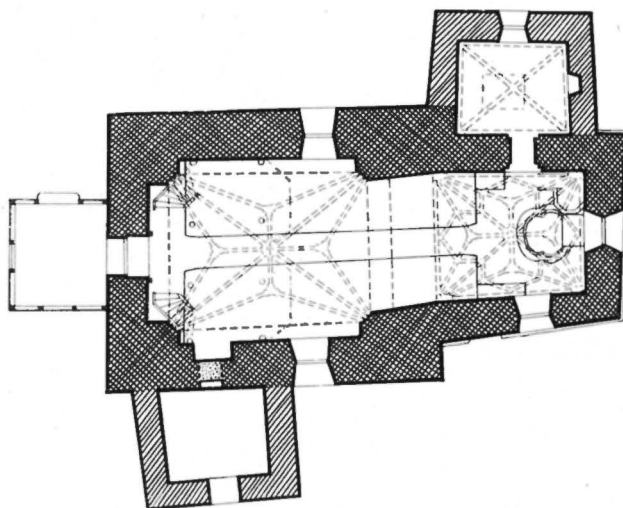

Fig. 67. Alnö gamla kyrka. Plan. 1:300.
Die alte Kirche von Alnö. Grundriss. The old church of Alnö. Plan.

Jag längtar nu att flytta från jorden till de saligas boningar
Den plats, som ensam är fri från bekymmer behagar mig.

L. 219, B. 153 cm.

På korets södra sida är en murad grav belägen (utgrävd 1927), ursprungligen täckt av valv. En vid utgrävningen påträffad namnplåt förtäljer att bl. a. en Lorens Lorensen från Stockholm f. 6. 12. 1665, d. 24. 12. 1739 jordats i denna gravkammare. 1927 täckt med trätak.

KYRKOPYGGNADEN

I sitt nuvarande skick består Alnö gamla kyrka av långhus med vapenhus åt söder samt lägre, smalare kor med sakristia åt norr. Därtill kommer ett förhus i väster, tillbyggt 1778. KYRKOPYGG-
NADENS ALLM.
ANORDNING

Byggnadsmaterialet är i murarna gråsten, i valven, valvpilastrarna, fönster- och dörröppningarna tegel, mått $25 \times 8 \times 14,5$ cm., med obetydliga variationer, enahanda i alla valven. MATERIAL

Korets väggar följas å södra och östra sidan av en framspringande sockel, som i norr slutar vid sakristimuren. Å södra sidan är strax t. v. om fönstret vid en numera igenmurad dörröppning ett avbrott 130 cm. brett. På västra sidan om detta avbrott skjuter »sockeln» i höjden och ingår nästan i den bukiga, inåt sluttande muren. SOCKEL

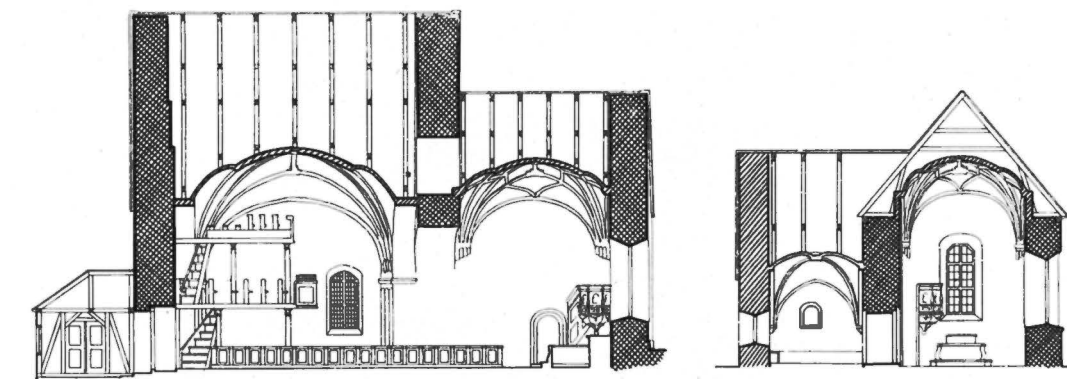

Fig. 68. Alnö gamla kyrka. Sektioner. 1:300.

Die Alte Kirche von Alnö. Schnitte. The old church of Alnö. Sections.

(Jfr Ingångar.) Sockeln, ung. 15 cm. bred, består av större orgelbunden gråsten med fyllnadsverk av bruk, tegel och mindre stenar.

YTTRE-
MURARS BE-
HANDLING

Kyrkans yttre väggytor äro slätputsade i vit färg, med undantag för södra vapenhusets ingångsvägg, där den fogstrukna gråstensmuren framträder kal. Därjämte har långhusets östra gavelröste fått bibehålla en äldre spånbeklädnad av samma slag som taktäckningen före 1910.

INNER-
VÄGGARS BE-
HANDLING

Kyrkans innerväggar äro täckta av ett tämligen tjockt undre putslager med senmedeltida målningar, vilka dock numera döljas av ett tunnare övre putsskikt; detta har emellertid här och var avfallit och låtit gamla figurscener framträda. De medeltida valven ha förblivit orörda.

YTTERTAK

Kor, långhus, sakristia och vapenhus ligga under var sitt sadeltak, sedan 1910 täckta med eternitskiffer, dessförinnan med spån. Dock har man mitt över långhuset från den äldre taktäckningen bevarat en spånklädd lökformig takryttare med flöjel i form av en tupp, som i stjärten bär årtalet 1746, samt även trenne takkors. Den genombrutna takkammen kopierar en äldre, tillhörande gamla taktäckningen. Den ovan nämnda spånklädnaden å långhusets östra röste är likaledes en lämning av det gamla taket.

DÖRRAR

Södra vapenhuset har en enkel tämligen stor ingångsöppning av spetsbågig form. Den enkelt yxade trädörren med enkla beslag härrör från medeltiden.

Den ingång, som från vapenhuset förde in i långhuset, är sedan 1778 igenmurad.

Till koret har strax väster om södra fönstret lett en vid obekant tid igensatt dörröppning, H. ca 200, B. 120 cm.

Å innersidan kvarsitta tre gångjärn, varav de två undre av konstfullare form.

Numera inträder man i kyrkan genom ett år 1778 tillbyggt västligt förhus av trä med dörr på norra sidan. Från detta leder en vid samma tid upptagen, svagt stickbågig öppning med dörrar in i kyrkan.

Fig. 69. Alnö gamla kyrka. Exteriör från sydost 1927.

Das Äussere der alten Kirche von Alnö von Südosten 1927. The exterior of the old church of Alnö from the south-east in 1927.

Till vinden finnes lucka på västra sidan av sakristians vattentak.

Kyrkan har ursprungligen haft fönster endast mot söder och öster. Numera finnas mot söder tvenne, mot öster ett fönster, alla 1779 uthuggna från ursprunglig storlek till nuvarande och försedda med tegelomfattning. Fönstren ha tresidig avslutning.

1755 upphugges ett 4:de fönster, stickbågigt, i långhuset åt norr (L. I. 1). Alla fönstren med träspröjsar. Förhuset har fönsteröppningar åt väster och söder.

Till sakristian leder från koret en utåt, mot kyrkorummet, i tvenne avtrappningar, inåt, mot sakristian, i en enda avtrappning profilerad ingångsöppning med järnbeslagen dörr.

Sakristian har mot norr ett tresidigt avslutat fönster med järngaller. Dessutom i öster ett mindre, inåt delvis bevarat, utåt igensatt rundbågigt fönster.

FÖNSTER

Fig. 70. Alnö gamla kyrka. Interiör mot öster efter restaureringen 1927—28.
Die alte Kirche von Alnö. Das Innere gegen Osten. The old church of Alnö. The interior towards the east.

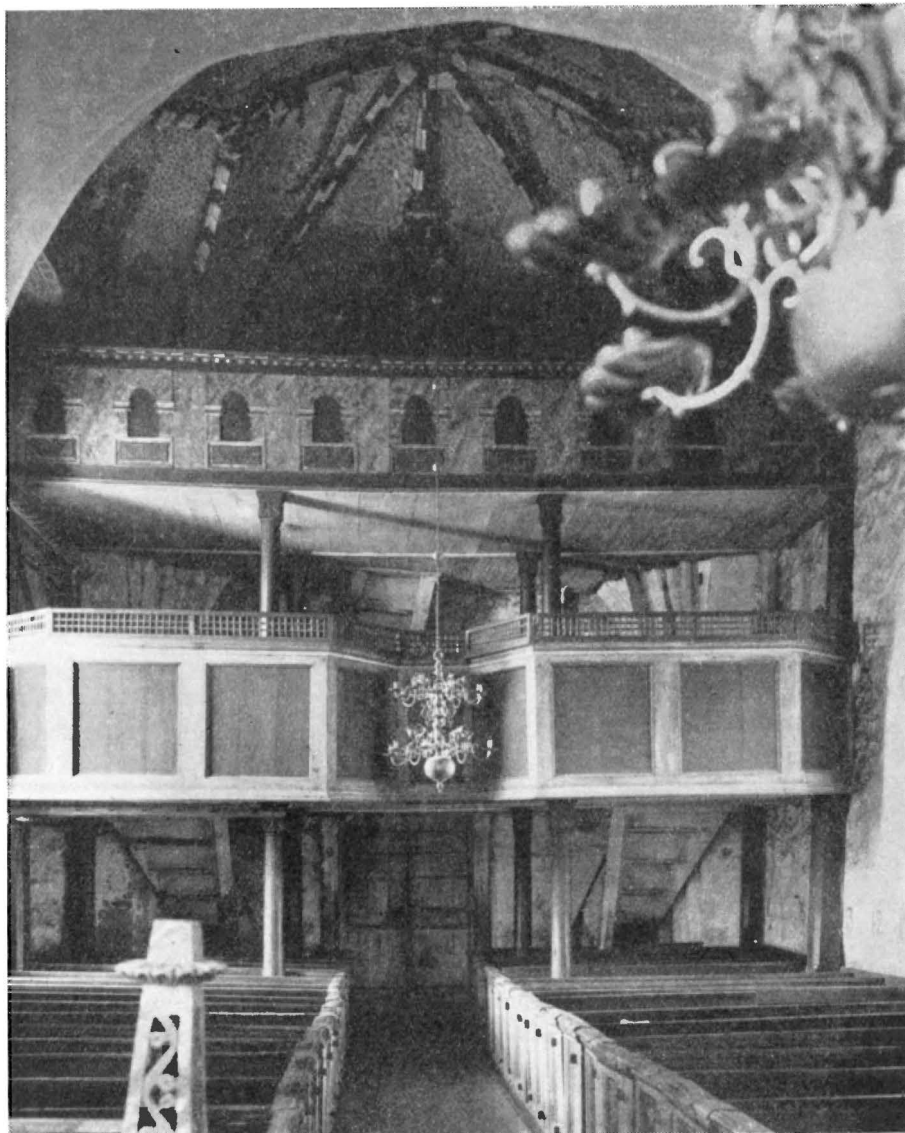

Fig. 71. Alnö gamla kyrka. Interiör mot väster före restaureringen 1927—28.
Die alte Kirche von Alnö. Das Innere gegen Westen. The old church of Alnö. The interior towards the west.

GOLV
INNERMURAR
OCH
INNERTAK

Kyrkans golv är överallt av trä.

Långhus och kor äro övertäckta med stjärnvalv, sakristian med enkelt kryssvalv, allt av tegel. Vapenhuset saknar valv.

Korets och långhusets valv äro till sin typ varandra tämligen lika. Korets dock något rikare utbildat. Dess smala sköldbågar stöda i hörnen på konsoler, som försvinna i murarna, medan västvalvet är byggt på hörnpilastrar och kraftigare sköldbågar. Triumfbågen, rundbågig och utomordentligt grov, framträder under långhusvalvets östliga sköldbåge. Båda bågar äro i bredd tillsammans 280 cm. (jfr interiören fig. 70).

Långhusets östra mur har ovan triumfbågen en stor rundbågig öppning, som tillåter genomgång mellan långhusets och korets vindar. Den västra gavelmuren avtar uppåt i tjocklek genom tvenne avtrappningar.

BYGGNADSHISTORIA

Av allt att döma har Alnö gamla kyrka ursprungligen bestått av det nuvarande långhuset och koret, vars rakslutna form tyder på att kyrkan byggts under 1200-talet.

Kyrkan själv ger för övrigt inga andra hållpunkter för en datering. Men då den stora träfunten måste dateras senast till 1200-talets förra del, har en kyrka vid denna tid tydligen funnits i socknen. Den gamla kyrkan har därför sannolikt tillkommit före 1250. Ingångar funnos på södra sidan såväl på koret som långhuset, båda nu igenmurade. Innertaket utgjordes väl ursprungligen av ett platt trätak. Först vid medeltidens slut, omkr. 1500 tillkommo de nuvarande tegelvalven och deras målningar. Vapenhus och sakristia äro förmodligen tillbyggda under loppet av 1400-talet.

Enligt en av Sidenbladhs anförd tradition (se handskrivna källor) skulle den ursprungliga kyrkan ha bestått endast av det nuvarande koret, icke som här antagits av koret och långhuset. Antagandet synes mindre sannolikt med hänsyn därtill att ingen skarv synes å gavelmuren mellan kor och långhus. Om långhuset vore senare tillbyggt, måste gavelmuren vid detta tillfälle ha blivit förhöjd, varav spår borde finnas.

I nyare tid förses kyrkan med ny inredning. Av en äldre sådan från 1600-talets mitt finnes bevarat: predikstolen (signerad 1656), en läktarbröstning, ett fragment av bänkinredningen samt korgrindar. Se nedan: Bänkinredning. Vid denna tid hade predikstolen sin plats å triumfbågens norra sida. Huruvida läktarbröstningen, som nu finnes å översta läktaren, då hade annan plats, kan ej med visshet avgöras.

I 1700-talets senare hälft vidtagas efter en biskopsvisitation åtskilliga förändringar (L. I:1). 1788 tillbygges det västliga förhuset och upptages den nya kyrkodörren. I samband därmed igenmuras den gamla ingången från vapenhuset. Predikstolen flyttas till sin nuvarande plats strax t. v. om altaret; delar av det gamla trappräcket komma till användning i det nya, fastän givetvis insnickrade i nya passande lägen.

Kanske tillkommer nu den nya bänkinredningen med ökat antal platser. Till denna inredning hör också nedre läktaren; att dubbla läktare först från denna tid funnits i kyrkan är ej säkert, men troligt.

År 1910 ersättes kyrkans gamla, men skadade spåntak med ett nytt av eternitskiffer. 1927—28 restaureras kyrkan, varvid väggmålningarna avtäckas.

MEDELTIDA KALKMÅLNINGAR

Kyrkan är försedd med målningar såväl å väggarna som i valven. Väggarna äro i senare tid överstrukna med vit limfärg, vilken vid restaurering 1927—28 avlägsnats. Den ursprungliga puts, på vilken målningarna utförts, är emellertid på många ställen bortfallen eller skadad. Målningarna i valven äro däremot orörda och väl bibehållna.

De ämnen, som framställas i målningarna, äro hämtade ur legenderna och den bibliska historien. Det lilla korvalvets figurala utsmyckning inskränker sig till änglar med passionsredskap i stjärnans innersta fält. Motsvarande plats i det västra valvet upptages av änglar med musikinstrument; i de yttre fälten något figurrikare scener. På korets väggar bilder av martyrer och martyrsccener m. m. samt på långhusets västvägg en numera av de båda läktarna dold framställning av yttersta domen.

Målningarna äro utförda med kalkfärg på torr grund.

Figurframställningarna äro enkla och kunna karakteriseras som teckningar färglagda i stora sammanhängande plan, som endast livas av inerteckningens linjer och dräktstoffernas schabloner. Starkare modellering har icke eftersträfvats, liksom icke heller rumslighet i bildenheten. Dräktbehandlingen är stel, vecken raka, parallella och hårt brutna. Figurerna äro i regel ställda i vilande, neutrala poser. Rörelsemotiv äro sällsynta.

Kompositionen i de figurrikare scenerna inskränker sig till ett enkelt uppradande av figurerna i planet. Grupperingen fogar dock alltid naturligt in sig i de givna valvfälten och ansluter sig liksom ornamentiken utmärkt väl till arkitekturen. Marken består av band i olika färger (se fig. 72 och 73), varöver bakgrunden tecknats med egendomliga bildningar, förmodligen avsedda att betyda träd. Detta sätt att stilisera mark och bakgrund är egendomligt för Alnömålningarna och förekommer icke i andra bevarade målningar.

Liksom i våra senmedeltida kalkmålningar i allmänhet så är det även i Alnö den dekorativa färgsammanställningen, som utgör målningarnas starka sida. Som tavlor betraktade äro figurer och figurkompositioner enkla och kunna ej mäta sig med våra förnämsta kyrkomålningar sådana som Albertus Pictors, men som arkitekturdekoration äga de i förening med den vackra, färgstarka ornamentiken obestridliga förtjänster. De förhärskande färgerna äro rödbrunt, grönt, gult och blått. Det matt rostbruna och rödbruna överväger i båda travéerna. Dock framträder i koret det gröna mer än i det västra valvet.

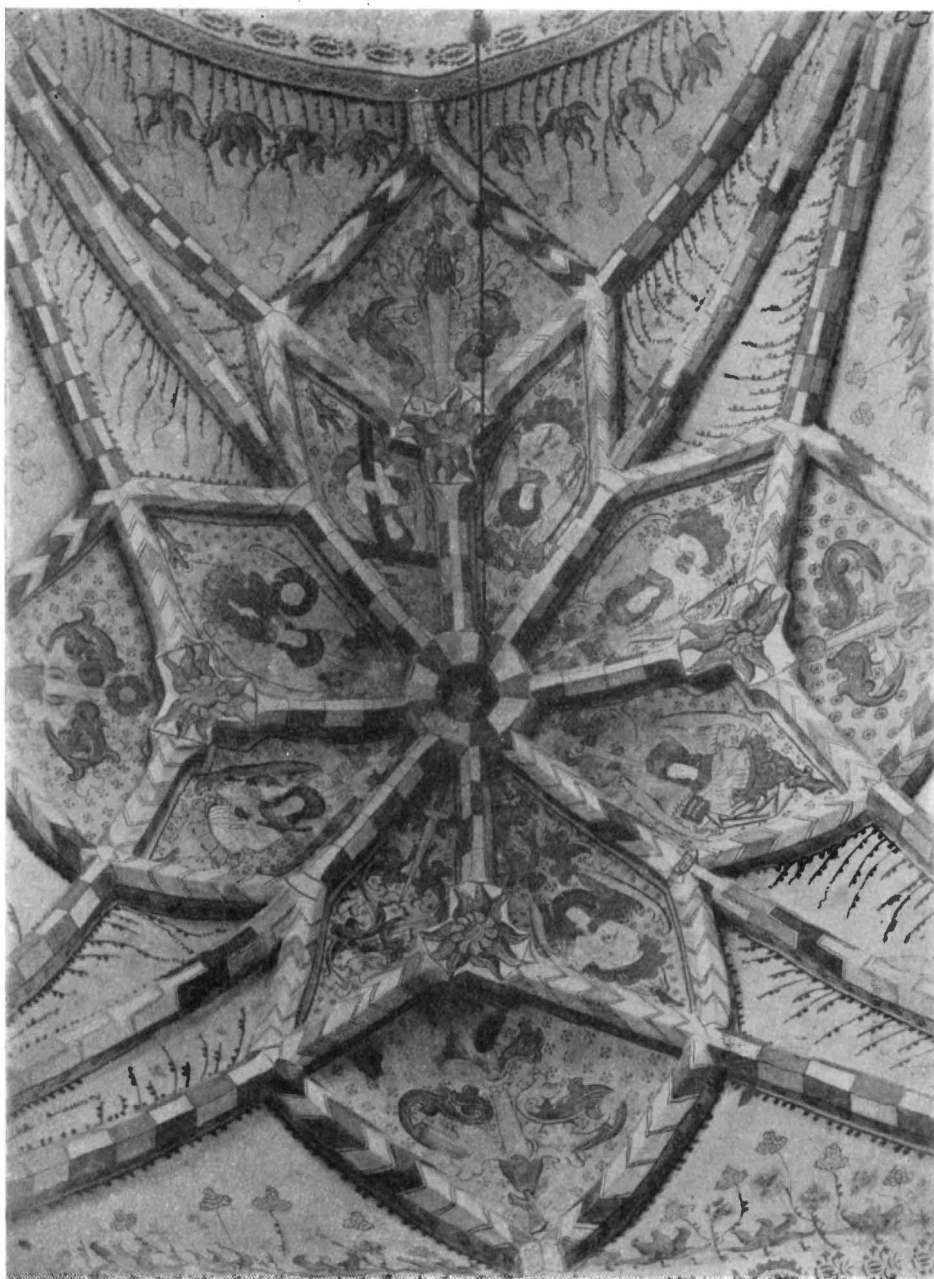

Fig. 72. Alnö gamla kyrka. Korvalvets målningar.

Die alte Kirche von Alnö. Kalkmalereien im Chor-
gewölbe.

The old church of Alnö. Paintings in the vault of
the choir.

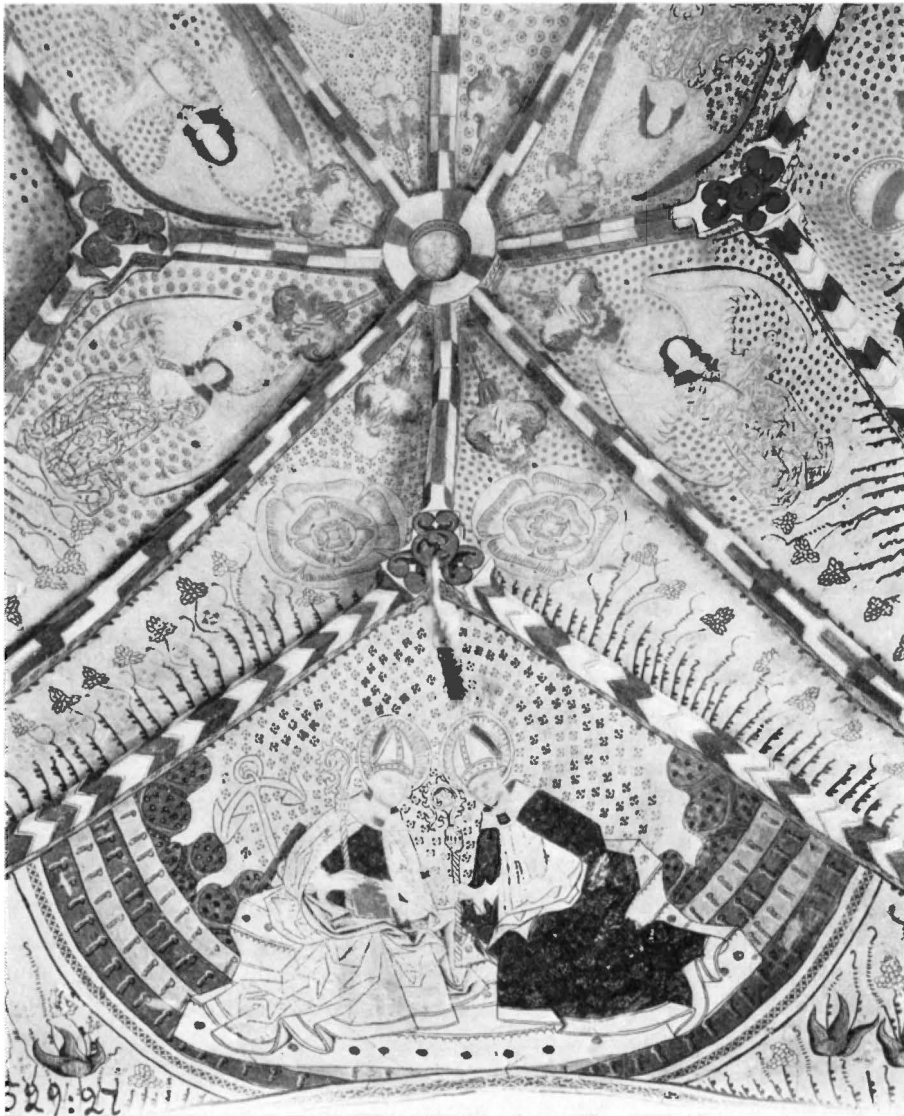

Fig. 73. Alnö gamla kyrka. Kalkmålningar i västra valvet, östra delen.
 Die alte Kirche von Alnö. Kalkmalereien im östlichen Teil des westlichen Gewölbes. The old church of Alnö. Paintings of the eastern part of the west vault.

Fig. 74. Alnö gamla kyrka. Västra valvets norra kapp. Job hånas.
 Die alte Kirche von Alnö. Kalkmalerei der nördlichen Kappe des westlichen Gewölbes. The old church of Alnö. Paintings of the north sectroid of the west vault.

Ornamentiken är likartad i de båda valven. De trekantigt avfasade ribborna äro försedda med rutmönster eller zigzagband. På fyra av ribbornas korsningspunkter finnas stora blommor (i korvalvet liknande sjöstjärnor). Sköldbågarnas undersida bär ett schablonerat granatäpplemönster, deras kant följes av en schablonerad bård. Från sköldbågarna uppstiga två slag av blommor, dels breda, femtungade blommor på låga stänglar, dels på högre stänglar blomklasar och korsformiga blad. Från ribborna uppstiger ett ornament bestående av stänglar (som de nämnda) i korvalvet utan blommor, i det västra valvet ofta bärande blomklasar. I korvalvets fyrkantiga fält, närmast sköldbågarnas mittpunkt stora sengotiska korsblommor. Bakgrunden i valvens alla fält utom de yttersta är prydd med schablonerade stjärnor av fem olika slag.

Målningarna i Alnö bilda historiskt en grupp för sig, som särskilt i ornamentalt avseende skiljer sig från andra målningar. Karakteristiska äro de stora blommorna, som utgå från valvens mitt, och vilkas bladverk, liksom de stora blommornas i de fyrkantigare fälten i korvalvet påminna om bildningen av vissa rankor och växtdelar hos den omkr. 1480 i Målarlandskapen verksamme målaren Albertus Pictor. Av samma stilkaraktär äro även de blommor, ur vilka änglar växa upp i korvalvet. De från

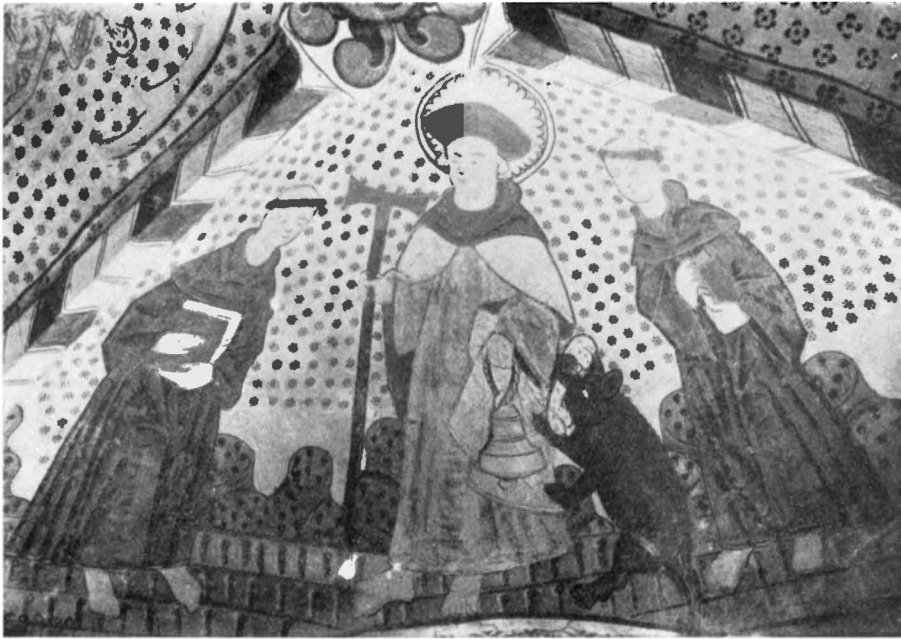

Fig. 75. Alnö gamla kyrka. Västra valvets södra kapp. S. Antonius.
 Die alte Kirche von Alnö. Kalkmalereien der südlichen Kappe des westlichen Gewölbes. St. Antonius.
 The old church of Alnö. Paintings of the south-eastern part of the west vault. St. Anthony.

sköldbågarna uppstigande gräsen och storblommiga ornamenten äro dock fullständigt främmande för Albert och hans skola. Dispositionen av målningarna är i det hela överensstämmande med Eghils kyrkodekorationer i Ytterlänäs (Ångermanland), Enånger (Hälsingland) och Elvkarleö (Uppland). Genom renässanssnittet i dräkterna framträda Alnömålningarna som åtskilligt senare än de nämnda. De böra även vara senare än de till 1515 daterade målningarna i Edebo (Uppland). Omkring 1520 synes vara en sannolik datering. Samtidiga med Alnömålningarna voro de målningar, som på 1520- eller 30-talet av Måns Gadd utfördes i Forssa och troligen även i Delsbo och Järfös kyrkor. Men som de gått förlorade vid kyrkornas rivning, kunna vi icke anställa någon jämförelse mellan dem och målningarna i Alnö.

Korets stjärnvalv har i sju av de åtta innersta fälten halvfigurer av änglar, som uppstiga ur blomkalkar, det åttonde fältet är endast prytt med en stor gotisk blomma. Änglarna bära Kristi passionsredskap: 1. gisslet och riset, 2. törnekronan, 3. korset, 4. hammaren och lansens, 5. staven och ättikskärlet, 6. silverpenningarna, 7. de tre spikarna (fig. 72).

Färger i korvalvet: schablonmönstret på sköldbågarnas undersida svart eller svartnat

MÅLNINGAR-
NAS ÄM-
NEN
OCH FÄRGER

Fig. 76. Alnö kyrka. Kalkmålning å norra korväggen. Gregorius och Hieronymus. Efter restaureringen 1927.

Kalkmalerei an der nördlichen Chorwand.

Painting of the north wall of the choir.

Fig. 77. Alnö kyrka. Kalkmålning å södra korväggen. S. Halvard. Efter restaureringen 1927.

Kalkmalerei an der südlichen Chorwand. Painting of the south wall of the choir.

rött; valvstrålarnas band- och kvaderdekor vitt, ljusbrunt, mörkt rödbrunt, ljusblått, ljusgrönt. Blommorna i svickelfälten ljusbrunt och blått. Av änglarna i de innersta fälten ha fem vita skjortor, en grön och en brun. Blomkalkarna, ur vilka de uppstiga, bruna eller blå.

Det något större långhusvalvet har i fyra av stjärnans åtta innersta fält musicerande änglar, de fyra övriga ha vegetativ ornering.

I de fyra yttre valvkapporna äro flerfiguriga kompositioner.

1. I öster två biskopar, sittande på en tron; t. h. den helige Antonius med ett svin, som sticker fram sitt huvud under hans högra arm, den andra den helige Clemens, kännetecknad av ett ankare (fig. 73).

2. I den södra valvkappan framställes åter den H. Antonius med kors och ringklocka. Svinet, som reser sig med frambenen upp emot helgonet, håller i munnen ett avnagt ben. En munk med bok i händerna står på var sida om Antonius. Bilden är den klumpigaste av kyrkans målningar.

3. Den västra valvkappan har en målning föreställande den helige Sebastians martyrium. Genomborrat av pilar står det nakna helgonet bundet vid en trädstam med den högra armen uppsträckt. Fyra krigsknektar rikta sina pilbågar mot honom.

4. I den norra valvkappan framställs Jobs begabbande. I förgrunden till höger sitter den nakne Job och höjer sin hand liksom avvärjande mot två kvinnor, som närma sig från vänster. Den ena av dem räcker Job ett par byxor. Något mera i bakgrunden hålla sig tre musicerande män; en trakterar en flöjt, en annan blåser horn, den tredje slår på trumma. Bilden innehåller ett inskriftsband med ett bibelspråk ur Jobs bok (1,22): DOMINUS DEDIT, DEUS ABSTULIT (Herren gav och Herren tog) (fig. 74).

Färger i västra valvet: sköldbågarnas ornament brunt och svart. Valvstrålarna gulbrunt, rött, vitt. Svickelfältens blommor ljusblått och ljusbrunt. Figurscenernas mark består av band i rödlila och grågrönt. Bakgrundens »träd» i mörkgrönt och ljusbrunt. Figurerna i östra kappan: Clemens i vit kåpa och vit, gulfodrad mitra, gul bok, mörkbrun tunica. Antonius mörkbrun kåpa och vit tunica, i övrigt lika. Figurerna i södra kappan: Antonius i svartvit kåpa och gul mössa, svinet brunt, munkarna med svarta kåpor och gula böcker. Figurerna i västra kappan: Sebastian blek hudfärg, gult hår. Den stora pilskytten t. v. rödbrun med svartvitrandiga byxor, den t. h. i rödbrunt,

Fig. 78. Alnö kyrka. Kalkmålning å norra pilastern i långhuset. Efter restaureringen 1927.

Kalkmalerei am nördlichen Wandpfeiler des Langschiffes. Painting on the north half-pillar of the nave.

Fig. 79. Alnö kyrka. Kalkmålning å triumfbågens östra sida. Efter restaureringen 1927.

Kalkmalerei an der Ost-seite des Triumphbogens. Painting on the eastern side of the choir arch.

Fig. 80. Alnö gamla kyrka. Altarskåpsflygel, slutet av 1400-talet.

Die alte Kirche zu Alnö. Flügel eines Altars. Ende des 15. Jhds.	The old church of Alnö. Door of an altarpiece. End of the 15th cent.
--	--

Fig. 81. Alnö gamla kyrka.
S. Michael. Omkr. 1250.

Die alte Kirche von Alnö. St. Mi- chael. Holz. Um 1250.	The old church of Alnö. St. Michael. Wood. About 1250.
--	--

småskyttarna i ljusa grå. Figurerna i norra kappan: Job blek hudfärg, vitt skynke, hustrun i mörkbrun överklädnad och vit underklädnad, den andra kvinnan svart huvudbonad, för övrigt i gruppen ljusgult och mörkbrunt.

Vid limfärgens avlägsnande å väggarna 1927—28 ha följande bilder blottlagts.

Koret. Norra väggen.

Översta raden 1. S. Lars. 2. Kyrkofadern Gregorius, inskr.: SANCTE GREGORIUS BID FOR OS. 3. Hieronymus, inskr.: SANCTE AMBROSIUS (!) BID FOR OS.

Mellersta raden. 1. (Under triumfbågen) Bebådelsen. 2. Marias möte med Elisabeth. 3. Kristi födelse. 4. Omskärelsen.

Nedersta raden: 1. Kristus i dödsriket. 2. Uppståndelsen (?), svårt skadad. 3. Kristus uppenbarar sig för lärjungarna. 4. Kristi himmelfärd.

Fig. 82, 83. Alnö gamla kyrka. S. Sebastian och kvinnligt helgon. 1400-talets slut.

Die alte Kirche von Alnö. St. Sebastian und Heilige. Ende des 15. Jhds.

The old church of Alnö. St. Sebastian and female saint. Wood. End of the 15th cent.

Östra väggen.

Överst. 1. S. Erik med drabant, inskr.: SANCTE ERIK KONUNGH BID FOR OS. 2. Kristus som smärtoman, visande sina sår, inskr. utplånad. 3. S. Olov med drabant, inskr.: SANCTE OLOV KONUNGH.

Mellersta raden. 1. Utplånad. 2 (söder om fönstret) apostel.

Nederst. 1 (bakom predikstolen) Helga tre kungars tillbedjan (?). 2 (i s. ö. hörnet) Erasmus' martyrium.

Södra väggen.

Överst. 1. S. Halvard, inskr. SANCTE HALVAR BID [FOR OS]. 2 och 3. Kyrkofäderna Ambrosius och Augustinus (inskrifter utplånade).

Mellersta raden. 1. Utplånad. 2. Flykten till Egypten. 3 (under triumfbågen) Betlehemistiska barnamordet.

Nederst. 1. Nästan utplånade framställningar, ett helgon i munkdräkt, ett manshuvud med kardinalshatt, svårt skadade. 2. S. Botvid. 3. S. Margareta (?), S. Barbara, S. Ursula, S. Appollonia.

Fig. 84. Alnö gamla kyrka. Madonna från Haken Gulleasons verkstad omkr. 1500.

Die alte Kirche von Alnö. Madonna mit dem Kinde aus der Werkstatt Haken Gulleasons. Um 1500.

The old church of Alnö. Madonna and child, from the workshop of Haken Gulleason. About 1500.

Fig. 85. Alnö gamla kyrka. Triumfkrucifix ur Haken Gulleasons verkstad omkr. 1500.

Die alte Kirche zu Alnö.
Triumphkruzifix aus der Werk-
statt Haken Gulleasons um 1500.

The old church of Alnö.
Triumphal crucifix from the
workshop of Haken Gulleason,
about 1500.

I triumfbågen, södra sidan, apostlarna Johannes och Bartolomeus. Norra sidan, apostlarna Simeon zeloten och Jakob d. y.

På triumfbågens korsida, överst en ungmö och en ungersven hållande mellan sig ett schablonerat draperi.

Långhuset. Norra pilastern, S. Birgitta. Södra pilastern S. Rockus. Norra väggen upptages av en delvis av det senare upptagna fönstret samt läktarna skadad och dold framställning av Kristi stamträd som livets träd och korsets träd. På stammens övre del, Madonnan som den opokalyptiska kvinnan samt däröver den korsfäste frälsaren. I det omgivande slingverket gammaltestamentliga figurer i bröstbild med namnen på språkband.

På triumfbågens åt långhuset vettande sida en skämtsam framställning av en dragkamp mellan tvenne män, sammanhållna med ett rep om nackarna.

Södra väggens målningar äro så gott som helt utplånade, endast en bild kan urskiljas förmodligen framställande Mikael och draken.

På västra väggen i långhuset en stor, av den upptagna dörren och läktarna skadad framställning av yttersta domen.

Kristus tronar i mitten omgiven av änglar

och heliga. På ett språkband kan man läsa: VENITE BENEDICT(I) (Kommen I välsignade). Färger: Kristus i rödbrun kåpa, änglarna med gula vingar.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTARE

Altarbordet, som står något till vänster under östra fönstret, är enkelt, av trä, målat i blågrå färg och prytt med enkel altarduk. H. 120, L. 135, B. 83 cm.

På altaret, bokpall. L. 51, B. 27 cm. med inskrift »Förärat av P. M. S. R. M. I. D. R. 1702».

ALTARRING

Altarringen, en massiv inhägnad av trä med bukig profil, är på utsidan målad blågrå, på insidan skärröd.

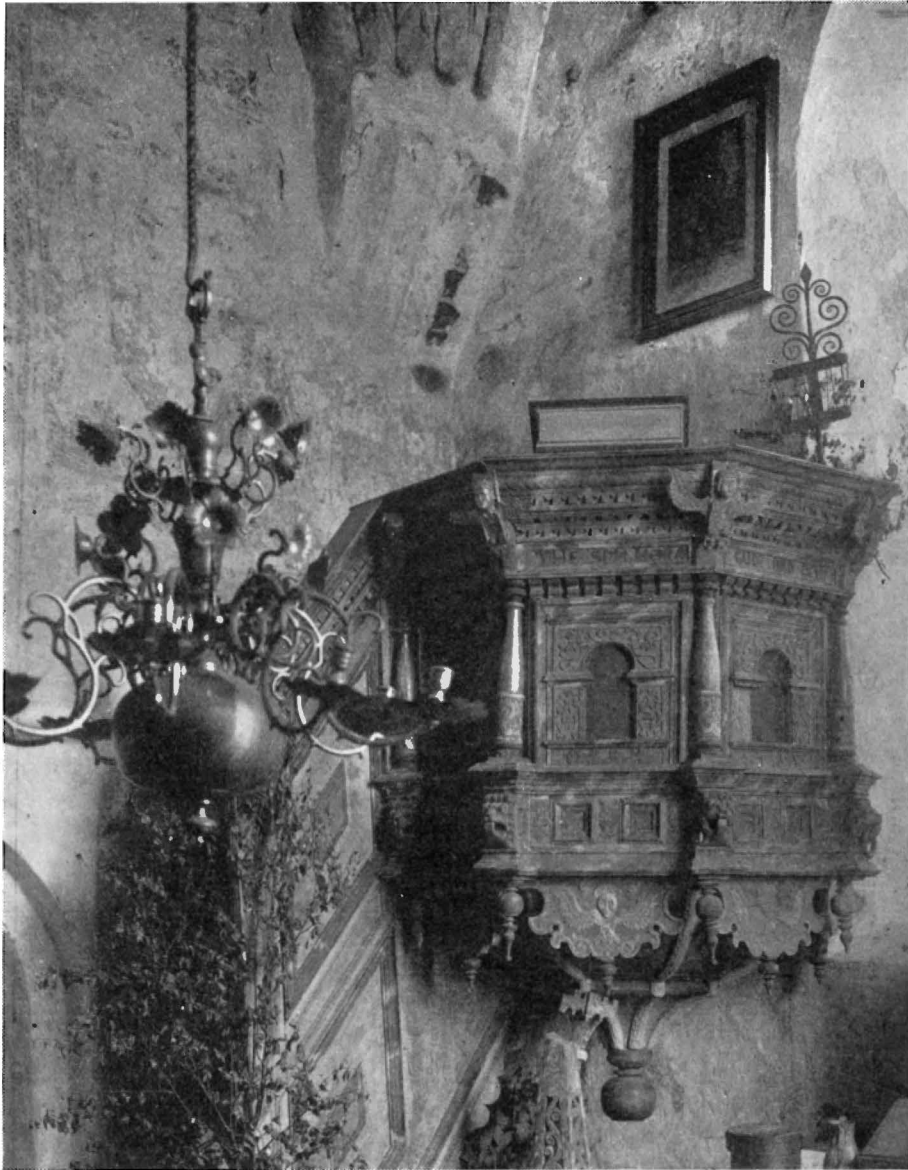

Fig. 86. Alnö gamla kyrka. Predikstol 1659.
Die alte Kirche zu Alnö. Kanzel 1659. The old church of Alnö. Pulpit 1659.

MEDELTTIDA
ALTARSKÅP

Fig. 87. Alnö gamla kyrka. Del av äldre brösthning.

Die alte Kirche zu Alnö. The old church of Alnö.
Teilstück der alten Ein- Part of an old barrier.
richtung.

Brudpall, blågrå med grönbrunmarmorerad sits.

Av ett medeltida altarskåp, som troligen utgjort högaltarprydnad, finnas delar bevarade. Vänstra flygeln, någorlunda väl bibehållen, med två helgon, t. h. den heliga Barbara (med tornet), t. v. den heliga Katarina (med hjulet), stående under baldakiner med kölbågar, stavar och rosverk. Nedtill genombruten list i korsmönster. Å vänstra ramen några röda färgrester. Det övriga är bevarat i mera fragmentariskt skick. Tvenne dorsalen med framställningar av den heliga Anna med Maria på armen (Jesusbarnet, som skulle sitta i Marias knä förkommet), den helige Laurentius, en lös apostel, samt delar av baldakinverk av samma slag som flygelns. Flygeln H. 78, B. 42 cm. Figurerna H. ca 35 cm. Dorsalen H. 72, B. 25 cm. 1400-talets slut (fig. 80). Vid restaureringen 1927—28 ha dessa delar sam-

mansatts till ett helt altarskåp i vilket de felande figurerna ha ersatts med avgjutningar av en av de befintliga.

MEDELTTIDA
HELGÖN-
BILDER

I kyrkans kor förvaras ett antal medeltida helgonbilder. Samtliga ha så gott som helt och hållet förlorat sin polykromering.

Den helige Mikael, trampande på draken, stympad: huvudet, vänstra vingen, högra underarmen och spjutet förlorade. Manteln är på grund av de hindrande vingarna lagd endast över ena axeln och hålles samman under skölden. Vecken äro smala och grunda. Bilden har fordom stått i ett skåp, varav endast dorsalet finnes bevarat. Vackert arbete. Torde kunna betraktas som en utlöpare av den norska skulpturkrets, som i Vestlandet på 1200-talet ägde sin främste representant i den s. k. Fresviksmästaren. Bildens höjd 100 cm. Datering omkring 1250. Fig. 81.

Den helige Sebastian. Å kroppen synas märken efter de pilar; genom vilka helgonet ljöt martyrdöden. H. 126 cm. 1400-talets slut. Fig. 82.

Kvinnligt helgon. Har förut burit krona. H. 112 cm. 1400-talets slut (fig. 83).

Madonna, sittande med barnet på sitt högra knä. Enkelt arbete ur Haken Gulleasons verkstad. Omkr. 1500. H. 113 cm. (fig. 84).

S:ta Anna med Maria på sin arm (Jesusbarnet förlorat). I skåp utan dörrar. Skåpets höjd 148 cm. 1500-talets början. Enkelt arbete av efterföljare till Haken Gulleason.

En mindre från sitt kors lossnad och starkt skadad crucifixusgestalt. H. 40 cm. utan huvud. 1400-talet. Har förmodligen tillhört ett processionskrucifix. Nu fästad på ett enkelt uppgjort kors (1928).

Fig. 88. Alnö gamla kyrka. Dopfund av furu. 1300-talet.

Die alte Kirche zu Alnö. Hölzerner Taufstein, 13. Jhd.

The old church of Alnö. Wooden Font, 13th cent.

Fig. 89. Alnö gamla kyrka. Ljusplåt
av mässing 1706.

Die alte Kirche zu The old church of Alnö.
Alnö. Wandleuchter Sconce 1706.
1706.

Fig. 90. Alnö gamla kyrka. Ljusplåt
av mässing 1716.

Die alte Kirche zu The old church of Alnö.
Alnö. Wandleuchter Sconce 1716.
von Messing 1716.

Triumfkrucifix. Korsarmarna äro prydda med upphöjda ränder och avslutade av nästan mandelformade fyrpass med ornament i form av korsblommor. Å krucifixet är magpartiets modellering egendomlig genom de framträdande tvenne ränder, som från bröstkorgen löpa ned till ländklädet. Över Frälsarens huvud korsgloria med bevarade röda färgrester samt skriftband. Korsets H. 315 cm, utfört i Haken Gulleasons verkstad, 1500-talets början (fig. 85). 1928 uppsatt i triumfbågen med nedre änden vilande på en vid samma tid här anbragt tvärbalk.

PREDIKSTOL Predikstol, signerad 1659, av polykromerat trä. Korgen har fyra fält, sirade med plattskärning kring arkadmotiv, fälten skilda av fristående ornerade kolonnetter. I entablementet märkas i varje vinkel förgyllda kerubhuvuden, på förkroppningarna mellan korgens nedre lister motsvarande lejonhuvuden. De nedhängande avslutningsstyckena prydas av starkt förenklade keruber. Korgens svängda underdel avslutas nedåt av en kula. Det höga trappräcket blev vid predikstolens år 1788 verkställda flyttning från sin gamla plats å triumfbågens norra sida omsnickrat med gamla delar bevarade i nya lägen. Predikstolens grundfärg är grönt, dessutom förekommer blått, brunt, rött samt guld. Inskrift å korgens övre list: SALIGHE ÆHRO THE SOM HÖRA GUDZ ORD OCH GÖMA (DET). Å nedre listen: FÖRÆHRT O. S. S. W. A. T. S. W. C. E. D. och i samma fält under arkaden årtal 1656. På predikstolen ett enkelt timglas med ställning av smitt järn (fig. 86).

BÄNK-
INREDNING

Bänkinredningen är sluten, härrörande från 1700-talets senare hälft. Av en äldre bänkinredning i plattskärningsteknik finnes en bevarad del insnickrad i bakersta bänken

strax vid norra läktartrappan. 18 st. bänkar på varje sida i kyrkan, förutom särskilda bänkar i koret och vid ingången. Bänkarna äro numrerade på muren (verkställt 1782. L. I. 1). Siffror, tillhörande en äldre numrering, synas på norra sidan, där det översta putslagret avfallit. Träfodring vid muren saknas. Bänkarna ha skärmar med speglar och listverk av enklaste slag. Gångjärnen utstående. Riglar saknas. Skärmen framför främsta bänken mot öster har ett slingformigt bänkskrank. Södra korbänken krönes av rutgaller som nedre läktarbröstningen. — Färger: mattgrågrön grundton, grönbruna speglar och skärröda lister. Korskranket i rött och grönt. H. 90 cm. Spegllarna H. 58, B. 30 cm.

Av en äldre inredning finnes ett bröstningsstycke bevarat med beslagsliknande plattskärningsdekor av samma form som på övre läktarbröstningen men brunmålat (fig. 87).

Tvenne grindar med snedställt gallerverk, av trä, marmorerad rödvit ram, grönt rutgaller, ha tillika med pyramiderna tillhört en äldre bänk-anordning i koret. H. 100, B. 62 cm.

Tvenne pyramider med marmorerade rödvita kanter och genombruten, grön fyllningsranka ha liksom grindarna ej tillhört den nuvarande bänk-anordningen utan en äldre. H. 157 cm.

Vid västra väggen finnas 2 st. sambyggda läktare (se fig. 71), burna av runda träkolonner, rödbruna med snidade kapital. Överläktaren har på var sida 3 smala bänkar med ryggstöd och 3 utan. Bröstvärnets dekor består av ett blindarkadmotiv. Arkader och pilastrar ha beslags-artad plattskärning, bottenströdd med i träet instampade stjärnor. Bröstningens överkant prydd med äggstav och tandsnitt. Arkadfälten och deras omfattningar hava rödbrun, pilastrarna mattblå marmorering. Möjligt är, att läktaren kröntes med det rutgaller, varav delar finnas bevarade i kyrkan; detta är av samma form som undre läktarens och södra korbänkens. Delarnas sammanlagda längd 593 cm.

Undre läktarens bänkar hava alla, utom väggplatserna, ryggstöd. Läktaren avdelas på framsidan i tvenne utspringande delar. Bröstningen är indelad i speglar av samma form och målning som bänkinredningen nere i kyrkan.

Nummertavla anbragt å södra korbänken, dubbelsidig. Gråblå, marmorerad fot och ram, röda snidade slingverk. 1700-talets mitt eller senare del.

Av en äldre, alldeles enkel nummertavla finnes ena hälften bevarad jämte tillhörande siffror av trä. H. 100 cm.

Dopfund av furu, fig. 88. Foten är skuren i ett stycke, men cuppan, som är skild från foten, är hopfogad av tio delar sammanhållna genom två rader mitt i delarnas tjocklek inlaxade trästycken, förreglade med träpluggar. Cuppan är dekorerad med ett

LÄKTARE

Fig. 91. Alnö gamla kyrka. Värja.

Die alte Kirche zu Alnö. Degen. The old church of Alnö. Rapiet.

NUMMERTAVLOR

DOPFUNT

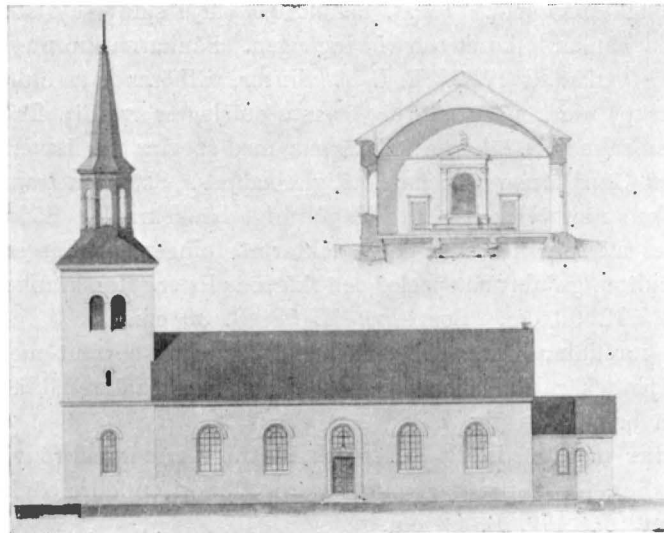

Fig. 92. Alnö »Mellankyrka». Ritning av L. Hawerman 1857.
 Die »zweite Kirche» von Alnö. Zeichnung 1857. »The second church» of Alnö. Drawing 1857.

tätt flätverk samt trenne figurer klädda i ett enkelt, veckat plagg liknande en alba. En med vingar och korsgloria. Den andra med vingar utan gloria. Den tredje, med gloria men utan vingar, griper med de upplyftade händerna i slingverket. Omkring foten fyra lejon i gördlar med spännen, genom vilka de tyckas fastkedjade vid foten.

Säkerligen är Alnöfunten en efterbildning av funten i Skön (se ovan!) eller av någon liknande, nu försvunnen och okänd font. Dess datering är därmed dock ej säker. En folklig efterbildning, som den är, tillhör dess stil visserligen 1100-talet, men den kan mycket väl vara utförd betydligt senare, troligen under 1200-talets förra del. Lejonen å foten på denna liksom i Skön påminna något om ett djur på Ytterselöfunten, Södermanland, vilken som Roosval antagit, stått under lundensiskt inflytande, ehuru den utförts på Gotland. Lund-Gotland-Skön skulle alltså vara de etapper denna formvärld närmast passerat, innan de hunnit till Alnö. H. 98 cm. Yttre vidd 92 cm. 1200-talets förra del.

DOPSKÅL Liten dopskål av tenn, med tillhörande målad träställning. H. 64 cm. Skålens diam. 20 cm. Stämplad en ros, en lilja två gånger samt årsbokstaven I (= 1767).

GUÉRIDON Dopskål av tenn. Diam. $21\frac{1}{2}$, H. 7 cm. Stämplad: TRE KRONOR G. W. G
 Guéridon (1850-talet) på tre fötter, en stam dekorerad med vinranka. H. 80 cm. (å pastorsexpeditionen).

KANNA Kanna av tenn, bukig. H. 19 cm. Skaftet, omlindat med rotting. Stämplad O (= 1774). En annan tennkanna. H. 32 cm. Inom en bladkrans står: sv. WAHLBERG, GUNILA GRUNDBERG. Stämplad V (= 1779).

Fig. 93. Alnö nya kyrka. Exteriör.

Die neue Kirche zu Alnö. Das Äussere.

The new church of Alnö. Exterior.

[De i bruk varande nattvardskärnen, kalk, kanna och oblatask äro av nysilver från 1800-talets slut, och förtecknas under Nya Kyrkan.]

Brudkrona av förgyllt silver. Vanlig form, med hängande rombformade löv. På ringen medaljonger av oförgyllt silver föreställande ett antikiserande profilhuvud med drakprydd hjälm. Inköptes 1846 (L I, 1). Stämplor: Sundsvalls stadsmärke, Guldsmedssignaturen Sunding (N. P. Sunding, mästare i Sundsvall från 1836), årsbokstav otydlig, troligen P 4 (= 1845). Diam. 10, H. 8½ cm.

Till de från medeltiden bevarade föremålen höra tvenne ljusstavar av trä. Båda utgöras av runda stänger, den ena med rikare ljusfäste. Skadade. Färgrester: rött och grönt. H. 186 cm.

I koret. Ljuskrona av mässing med 8 ljuspipor i en rad. Inskrift: JOH: STRANDEL: AND. IGGSTRÖM 1725. H. 90 cm.

I långhuset. Ljuskrona av malm med ljuspipor i 2 rader. Inskrift: »GUDI TILL ÄRA OCH ALNO KYRKA TILL PRYDNAD ÄR DENNA LJUSKRONA FÖRÄRAD AF BORGAREN OCH SKEPPAREN LARS SEDIN ÅR 1788». H. 90 cm.

I Gravkapellet finnes en Ljuskrona av mässing, som förut hängt i triumfbågen. Dubbla rader ljuspipor. Inskrift: »TILL TESTAMENTE EFTER SAL. RRUKS PATR, ÄRE. OCH HÖGACHT. HER MAURITS LENBERG GIFVEN AV HANS I SORGEN EFTERLEMNAD K. MAKA MAD. KATH. HAMMAL ALNÖ KJÖRKA TILL HEDER OCH PRYDNAD A:O 1730». H. 108 cm.

Ljusplåt av driven mässing. Bården och överstycket prydda med fruktornament. På den ovala reflexytan står G. O. D. G. A:o 1706. H. 58 cm. (Fig. 89.)

Ljusplåt av driven mässing. Bård med fruktornament och två mot varandra på var sin sida om reflexytan ställda bröstbilder av män i rustning. På reflexytan graverat: »ISAACH WASBOM, ANNA ROSS ANNO 1716». Överstyckets reflexyta har formen av ett hjärta. H. 76 cm. (Fig. 90.)

Trearmad grönmålad ljushållare av trä. L. 59, med skaft 43 cm.

TEXTILIER Antependium (förvarat i sakristian) av brun sammet med slinga i guld. Mått: 153 × 130 cm. 1700-talets slut.

Bokdyna av samma stoff. L. 52, B. 27 cm.

[1847 inköpes (L. I. 1) ny mässhake, numera förkommen.]

Tvenne håvar av brun sammet, den ena märkt A. M. B., brunmålat skaft med svart handtag.

VÄRJA Värja med kvarhängande sorgflor. Från spetsen löper utefter klingans plana sidor en ås, som 20 cm. från fästet förbytes i en ränna. Parerstång rak. Dess uppåtböjda gren är något tjockare på mitten. Parerplåten försedd med ornering. Kavlen lindad med mässingstråd. Överst en refflad knopp krönt av en liten knapp. L. 104 cm. (Fig. 91.)

DIVERSE Porträttmedaljong av Gustaf III. Grönbronserad gipsavgjutning efter Sergel.

Forsells kopparstick av Karl XIV Johan (1822) i förgylld ram.

Helt järnbeslagen kista av trä fastsatt i en bjälke i sakristian. H. 42, B. 41, L. 65 cm. Från 1691?

Kollektbössa av trä med smala järnband. Fyra myntinlägg med inskrift för varje: FATTIGPENGAR, DUKPENGAR, HÅFPENGAR, HEDGÅFVOR, FRIVILLIGA GÅFVOR. H. 24, B. 25, L. 70 cm.

Spegel (i sakristian) med ram i empirestil. Upptill avslutad med en låg gavel, därunder en rundbåge, i vilken tvenne gripars sitta med ryggarna mot varandra. H. 96, B. 39 cm.

» MELLANKYRKAN »

Den andra kyrkan i Alnö byggdes 1862 av byggmästaren J. P. Björn. I Räkenskaperna omtalas (L. I. 2) från april 1851 sammanskott bland ungdomen till predikstol i nya kyrkan, från 1852—1861 insamling till själva byggnaden genom sexmännen. Kyrkan uppfördes efter ritningar av Ludvig Hawerman av 1857 (fig. 92). Materialet var gråsten och tegel.

Kyrkan bestod av ett långhus med sakristia på östra gaveln och torn i väster. Tornet bar öppen lanternin och hög spira, i den översta våningen tvåkopplade fönster. Kyrkans taklist var förd runt tornet. Långhusets sydfasad hade portal på mitten

Fig. 94. Alnö nya kyrka. Interiör.

Die neue Kirche zu Alnö. Das Innere.

The new church of Alnö. Interior.

samt två fönsteraxlar på var sida därom. — Nordsidan hade fem fönster. Sakristian hade tvåkopplade fönster på nord- och sydsidorna. Beträffande interiören märkes predikstolens förläggning i en nisch över altaret. På ömse sidor om detta, ingångar till sakristian. I väster läktare.

ALNÖ NYA KYRKA

Alnö nya kyrka (fig. 93, 94) uppfördes år 1896 i nygotisk stil efter ritningar av Ferdinand Boberg.

Kyrkan består av klocktorn, långhus med utbyggnader i väster för trappor till läktarna, polygont kor med sakristia och arkivrum å ömse sidor.

Materialet är tegel.

Taktäckningen av svart bleckplåt.

Ingång i väster genom vapenhus i tornets nedre del. Sakristian har särskild ingång åt öster.

Långhusets fönster äro anordnade i tvenne rader, de övre större och högre samt spetsbågigt avslutade, de undre avdelade i trenne mindre rutor och avsedda för ljus-tillförsel under långhusets emporer.

Koret har små spetsbågiga fönster, kopplade två och två.

Kyrkans golv är av trä. Koret har förhöjt golv av kalkstensplattor.

Långhuset har trätak med öppen takstol, koret och dess sidorum ha tegelvalv.

Kyrkan uppvärms genom kaminer.

Altaret, nygotiskt, av ek med altaruppsats utgörande omramning till »Kvinnorna vid graven», oljemålning av Ender, replik av den i Molde, signerad »A el Ender 1896».

Inredningen (predikstol på norra sidan, bänkar, orgelläktare, emporer i långhuset) av furu.

(Till höger om korttrappan är som pendang till predikstolen den gamla Alnöfunten placerad.)

Vinkanna av nysilver, päronformig med lamm på locket. H. 37 cm. A. G. Dufva.

Kalk av nysilver. H. 26, vidd $12\frac{1}{2}$ cm. Märkt Näström 14.

Oblatask av nysilver. H. 7, Diam. 13 cm. A. G. Dufva.

Elektrisk armatur av mässing.

I koret stå 2 st. svartmålade ekstolar med sits av brunt läder. H. 130 cm.

Brudkrona, se gamla kyrkan.

SAMMANFATTNING AV ALNÖ KYRKORS KONSTHISTORIA

A. DEN MEDELTIDA KYRKAN

I. En kyrka med långhus och rakslutet kor uppfördes under förra delen av 1200-talet. Till denna hörde den stora träfunten.

II. Vapenhus och sakristia tillbyggas. 1400-talet.

III. Valvslagning och målning, omkr. 1500. Under denna period tillkomma de flesta träskulpturerna såsom krucifixet och den stora, sittande madonnan.

IV. Under senare delen av 1600-talet och 1700-talet ny inredning, den nuvarande.

B. DEN FÖRSVUNNA KLASSICISTISKA KYRKAN

Sedan den medeltida kyrkan blivit för liten, uppfördes 1862 en enkel klassicistisk kyrka efter ritningar av LUDVIG HAWERMAN av 1857.

C. DEN NYGOTISKA KYRKAN

Sedan den andra kyrkan förstörts av en eldsvåda uppfördes den nya år 1896 efter ritningar av FERDINAND BOBERG.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Die mittelalterliche Kirche von Alnö, wurde als eine Kirche mit Langhaus und gerade abschliessendem Chor in der ersten Hälfte des XIII. Jahrh. erbaut. Aus dieser Kirche stammt der grosse hölzerne Taufbecken. Hierzu werden im XV. Jahrh. Sakristei und Vorhalle angebaut.

Einwölbung um 1500. Aus dieser Zeit stammen auch die meisten Holzschnitzereien wie das Kruzifix und die grosse sitzende Madonna.

Die jetzige Einrichtung stammt aus der letzten Hälfte des XVII. und dem Anfang des XVIII. Jahrh.

II. Die jetzt verschwundene klassizistische Kirche.

Da die mittelalterliche Kirche zu eng geworden war, wurde 1862 eine einfache klassizistische Kirche nach dem Entwurf LUDWIG HAWERMANS von 1857 erbaut.

III. Die neugotische Kirche.

Als die zweite Kirche durch ein Feuer zerstört war, wurde die neue 1896 nach dem Entwurf von FERDINAND BOBERG erbaut.

SUMMARY

I. The mediæval church at Alnö. The ancient church, which dates from the earlier part of the 13th century, had originally only a simple nave and a choir with rectangular chevet. From this time the wooden font also dates.

To this edifice was added vestry and porch in the 15th century.

About 1500 the church was vaulted and provided with decorative paintings. From this period too, dates most of the wooden sculpture, for instance the Crucifix and the Madonna seated (fig. 84).

The present furniture and interior fittings date from the late 17th or the beginning of the following century.

II. The neoclassical church, that has now disappeared. The mediæval church being too small, a simple neoclassical church was erected in 1862, from the design of LUDWIG HAWERMAN, made in 1857.

III. The neo-gothic church. A fire having completely destroyed the second church, in 1896 a new was built according to the drawings of FERDINAND BOBERG.

Fig. 95. Timrå kyrka. Exteriör från väster,
foto 1925.

Das Äussere von Timrå Kirche vom Westen. The exterior of Timrå church from the west.

TIMRÅ KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, SKÖNS TINGSLAG,
HERNÖSANDS STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS s. 88. Hernösandskatalogen nr 58, 77, 112, 131, 385, 511, 536. Hernösandsstudier s. 87, 88, 104.

OTRYCKTA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A. Div. fotografier. B. St. Ritningar till ny kyrka av Fred. M. Bäck 1833. Förslag till predikstol, 1851. Förslag till orgelfasad, 1843. K. B. Nils Reinh. Brocman, Resa till Helsingland 1863 (avb. av Johanneshuvudet). U. B. Div. fotografier.

KYRKANS ARKIV (i sakristian): omärkta, Räkenskaper 1761—1864, Protokollsbok 1787—1814 annan d:o 1814—1841, annan d:o 1841—1860, Visitationsprotokoll fr. o. m. 1850.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

»Timmeradh» skrives socknen 1557. Den fanns redan 1314 och var då som länge annex till Skön. Gamla kyrkan omtalas av HÜLPHERS: »av sten...» »upbyggd i 15 Seculo vid stora Landsvägen». S:t Johannes har varit kyrkans patron, »hvarföre ock midsommarsdagen särdeles högtidligt firas bland allmogen». Församlingen utbröts till eget pastorat 1893.

KYRKOGRÅDEN

Den i senare tid ganska betydligt utvidgade kyrkogården upptager ett fyrsidigt glesbevuxet område, i vars mitt den nuvarande kyrkan reser sina vita murar. På västra och östra sidan är den i enklaste teknik (gråsten i kallmur) utförda bogårdsmuren delvis bibehållen, men kompletterad med ett svartmålat järnstaket å kyrkogårdens övriga sidor; åt öster där kyrkogården på ett par håll förfallit, är områdets gränssträckning ej tydligt markerad.

I väster en rundbågig, murad stegport med vitputsade rusticerade ytor och krönande kors uppförd 1796. Numera blåmålade järngrindar med gyllene sol i ingångsöppningen.

Den gamla kyrkogården, vars gränser ännu (i stort) kunna skönjas inom den nuvarande, har haft sin största utsträckning på södra sidan om kyrkan.

Klockstapel har tidigare funnits, men blev obehövlig vid tornets uppförande. 1775 omtalas byggandet av en ny stapel efter ritning av byggmästaren Hagman.

KYRKOBYGGNADEN

Kyrkan består av följande huvuddelar: i väster ett kloktorn med för denna kyrka egendomlig avslutning i form av ett litet rundtempel, ett långhus även detta med karakteristiska detaljer, i öster en raksluten sakristia med värmekammare på södra sidan. KYRKANS
HUVUDDELAR

Kyrkan är av gråsten med tegel i fönster och dörromfattningar. MATERIAL

Sedan restaureringen år 1898—99 äro kyrkans murar å koret och långhusets södra och norra sidor försedda med en skråkantad sockel av cement. SOCKEL

Utåt äro kyrkans väggytor släta, vitputsade. YTTER-
VÄGGAR

Innerväggarna äro överdragna med putslager, och sedan restaureringen försedda med målning.

Långhus, sakristia och värmekammare ha sadeltak med taktäckning av rödmålad järnplåt. YTTER-TAK

Tornet avslutas av ett litet rundtempel med 8 träkolonner, överspända med i gråvit färg målad väv. Längs tornkroppens sidor järnräcke; »golv» av röd järnplåt. Kolon- TORN

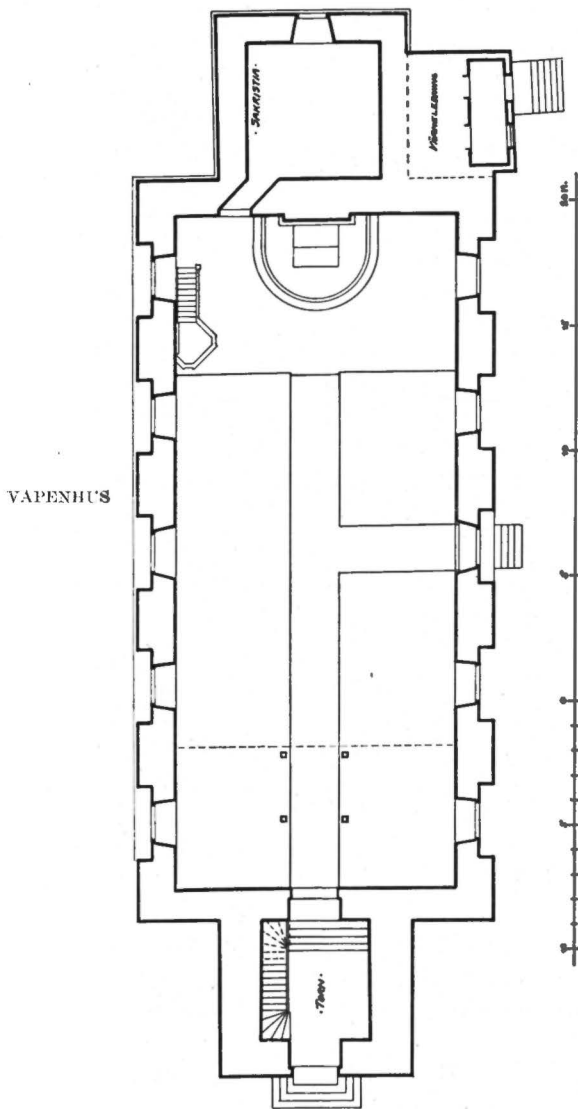

Fig. 96. Timrå kyrka. Plan. — 1:300.
Grundriss. Plan.

rarna, griper över in i fönsternischerna (se nedan) och träffar fönstren, just där dessas rundning sätter an.

Fönstren ligga i stora, djupa egendomliga murnischer, 5 st. å varje sida, liksom fönstren avslutade rundbågigt och nedlöpande till sockeln.

nerna uppbära »entablement» samt »temples» av svart koppar täckta korskrönta takkalott, undersidans »himmel» blåmålad. Allt ett vackert och mindre vanligt utslag av nyklassisk smak. Som en kuriositet förtjänar att nämnas, att tornets takterrass, som bär det lilla rundtemplet, i de samtida protokollen (1836) kallas »torget».

Tornet har i väster en enkel upptill med inskrifttavla, listverk och halvcirkelformigt fönster avslutad öppning med beslagsprydda trädörrar. Inskrift: »UTI / K. GUSTAF IV ADOLPHS / FEMTE REGERINGSÅR / UNDER / HÄRT. CARLS FÖRMYNDERSKAP / BLEF TIMMERÅ NYA KYRKA FÄRDIG / 1796».

Tornets bottenvåning utgör kyrkans vapenhus, tak av trä, golv sedan restaureringen av kalkstensplattor i rutmönster. Till kyrkan leda enkla trädörrar. På norra sidan för en trätrappa upp till tornets 1:sta våning, varifrån ingång finnes till orgelläktaren; denna våning upplyses av västportalens bågfenster. På norra sidan trappa till tornets 2:dra våning, där vissa äldre inredningsföremål förvaras. Genom en glugg i muren kommer man härifrån in på kyrkans vind. Från denna avsats, som belyses genom ett rundfenster i tornets västra mur, leder på södra sidan en trappa upp i klockrummet, som öppnar sig utåt med 4 stickbågiga, inåt avtrappade ljudöppningar med svarta luckor. Från klockrummet trappstege upp till lanterninens golvlucka.

Under takfoten löper på södra och norra sidan av långhuset ett listverk, som i väster och öster fortsätter fram till resp. tornets och sakristians murar. I söder och norr finnes därjämte ett undre listverk, som går längs mu-

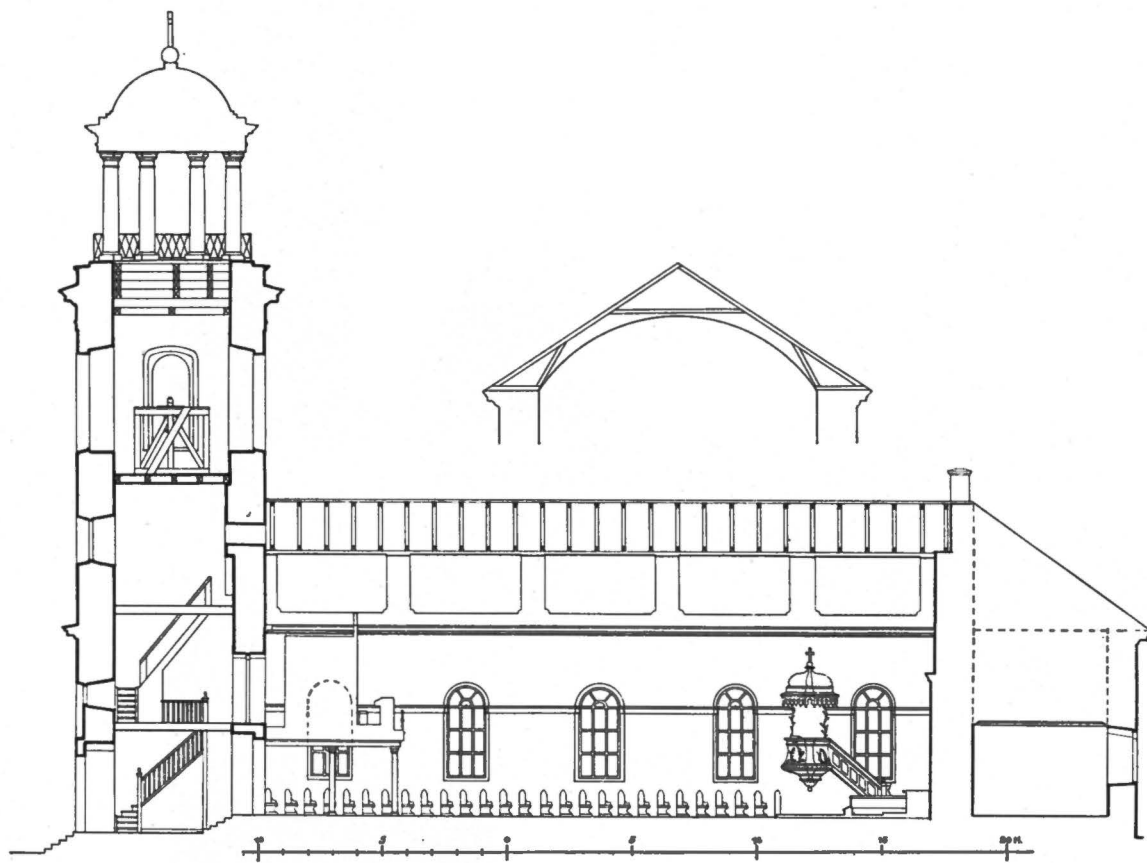

Fig. 97. Timrå kyrka. Längdsektion. — 1:300.
Längsschnitt. Longitudinal section.

Fig. 98. Timrå kyrka. Exteriör från sydväst. Foto 1911.

Das Äussere von Südwesten.

The exterior from the south-west.

INGÅNGAR

Kyrkans huvudingång är som ovan nämnts genom tornet. Dessutom har mittfönstret å södra långhusväggen utnyttjats för dörröppning med vindfång. Dörrarna äro brunmålade och av nyare dato. Ingång till sakristian för genom östra muren t. v. om altarpopsatsen. T. h. en skendörr.

GOLV

Kyrkans golv är av trä.

Fig. 99. Timrå kyrka. Interiör mot öster. Foto 1925.

Das Innere gegen Osten.

The interior towards the east.

Kyrkans innerväggar hava målning i ljusgul grundton med imiterade barockdekorationer, härrörande från restaureringen år 1899.

Kyrkan övertäckes av brädtunnvalv med i puts utförda imiterade gördelbågar. Målningen i ljusbrun totalton; gördelbågarna grå mellan ljusblå medaljonger.

Taket avslutas nedtill av taklist, som i koret är rikare dekorerad med äggstav och

INNER-
VÄGGAR OCH
INNERTAK

Fig. 100. Timrå kyrka. Interiör mot väster. Foto 1925.
Das Innere gegen Westen. The interior towards the west.

kyma i målning; »entablementet» vilar på imiterade korintiska pilastrar. Altaret står infattat i en blåmålade sken-nisch med krönande figurer över altaruppsatsen, föreställande Tron, Kärleken och Hoppet. En undre list, som genom fönsternischerna löper ut på kyrkans utsida, har ovan omtalats.

SAKRISTIA
VÄRME-
KAMMARE

Sakristian har i öster ett rundbågigt fönster med järngaller.

Från värmekammaren vid sakristians södra sida får kyrkan varmluft genom värmeöppning i långhusets sydöstra hörn. Värmekammaren har trappa och ingång på södra sidan.

BYGGNADSHISTORIA

Den medeltida kyrka, som 1794 fick ge rum för den nuvarande, var troligen en enkelt rektangulär byggnad av sten. Den 19 maj sagda år revos dess västra och norra murar; de andra ville man använda för den nya kyrkan. Denna uppfördes omedel-

bart av byggmästaren Per Hagmansson och utgör den nuvarande kyrkan med undantag för tornets övre del. Ändringen av tornet företogs 1833—35 framför allt på den verksamma prostens Backlunds bedrivande. 1833 uppgjordes ritningar av arkitekten Fred. M. Bäck omfattande dels ett förslag med en låg kalott, dels tvenne med rundtempel, det ena med urtavla, det andra utan. Det sistnämnda är det som kommit till användning. 1898—99 genomgick kyrkan en restaurering, då den nuvarande bänkinredningen samt takets och långväggarnas dekorativa målning tillkom.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altarbordet är ett modernt arbete av trä med arkadmotiv å sidorna och dekorerande målning. ALTARE

Altaruppsatsen, murad av byggmästaren Hagmansson vid kyrkans uppförande med skulpturala detaljer av trä, utgör omramning till en altartavla föreställande »Nedtagandet från korset»; ramen är förgylld; under altartavlan en inskrift: »DE SKOLA SE UPP TILL MIG / DEN DE STUNGIT HAFVA / ZACH. 12.10». Nederst en mussla, från vilken ett rikt bladverk växer uppåt sidorna. Altaruppsatsen krönes av listverk med äggstav, kyma och nedhängande festoner, allt framställt i skulptur. ALTAR-
UPPSATS

I den målade sken-nisch, som tänkes infatta altaret, äro över uppsatsen tre symboliska gestalter i målning: Tron, Hoppet, Kärleken, (se ovan) framställda.

Altarringen är av rund form, genombruten, med balusterdockor i vitt och guld, röd plysch å överkanten och pallan. ALTARRING

I kyrkan förvaras några medeltida skulpturverk, främst ett altarskåp utan dörrar, vari framställes den heliga Anna med Jungfru Maria och Kristusbarnet. Skåpet är skadat, dock till färgen rätt väl bevarat, rött dorsale med svartnade guldstjärnor, kanterna guld med blå hålkål, Anna och Maria hava guldklädningar, Kristus röd mantel, samtliga klädnader blåfodrade, Annas dok vitt. Från tiden omkr. 1500. Utfört av samma hand som S. Anna från Alnö, en efterföljare till Haken Gulleeson. H. 109 cm (fig. 101). MEDELTIDA
SKULPTURER

Krucifix. Korset är nytt. Bilden i senare tid överslammad med vit färg. Utförd i Haken Gulleasons atelier. 1500-talets början. H. 111 cm (fig. 102).

Lammet med korsfana, fragment från omkr. 1500. Å kanterna spår av röd polykromering.

På norra väggen sitter mellan de 2 östligaste fönstren predikstolen. Färgen vitt med sirat och ornament i guld, ett arbete med prägel av efterklangsrococo. Korgens sidor äro nedtill något utsvängda och avslutas med bred ornamentbård. I fälten äro medaljonger, omramade med bladverk eller festoner kring motiv i olja på duk (»Såningsmannen», »Moses med Lagens tavlor»).

Bokstället stödes av en kerub. Predikstolens ryggstycke har ett gudsöga med kerub-

ÄLDRE
PREDIK-
STOLBÄNK-
INREDNINGORGEL-
LÄKTAREÄLDRE
LÄKTAR-
BRÖSTNING

Fig. 101. Timrå kyrka. S. Anna med Maria och Kristusbarnet. Omkr. 1500.

St. Anna selbdritt, St. Anna with Maria and Christ, about 1500.

träpelare. Bröstningen genombruten, med balusterdockor.

En äldre läktarbröstning finnes bevarad, färgen vit med ornering (musikaliska emblem, olivkvistar m. m.) i guld. H. 129 cm.

huvuden mot blå grund, och begränsas åtsidorna av rankverk i guld. Predikstolshimmelen är kupig med nedhängande lambrequiner, krönes upptill av glob och kors och har i taket duva med skålar. Trapp-räcket har enkla lister. Predikstolen är utförd efter ritningar av G. M. Kjellström, omarbetade av J. W. Callerman 1851.

Av den äldre kyrkans inredning finnes en predikstol från 1666 fragmentariskt bevarad. I fälten äro bågar med skulpterade evangelister, där-omkring plattskärning. Fälten skiljas av fristående kolonnetter med reffelornament; ursprunglig polykromering, rött och guld, bevarad, likaså å sido-fälten blått och guld. Predikstolens blågrå grund-ton är senare påmålning. Inskrift å övre listen: »COELUM ET TERRA TRANSIBUNT VERBA AUTEM MEA NON TRANSIBUNT. ANNO 1666. DIE 4 APRIL». Å undre listen: »SALIGHE AETHRO THE SOM HÖRA GUDZ ORD OCH GÖMMA THET» samt evangelist-namn. H. 120 cm. (Fig. 103.)

Å predikstolen ligger en Carl XII:s bibel med träpärmarna i läderklädsel med guldpresning och spännen och hörn av brons med konungens namnchiffer. Dedikation å pärmens insida:

»DENNA HELIGA BIBEL ÄR GIFVEN TIL TIMRÅ KYRKA UTI TESTAMENTE EFTER ORDINARIE LANDT-MÄTAREN ERIC CALWAGENS KIÄRA MAKAS FRU MARIA CATHARINA BOHMAN SOM VAR FÖDD UTI NORRKiÖ-PING DEN 26 AUGUSTI 1736, OCH EN DOTTER AF RÅDMANNEN JOHAN BOHMAN PETERSSON DERSTÄ-DES; SAMT DOG DEN 21:STA DECEMBER ÅHR 1781, OCH BEGROFS I DENNE KYRKA DEN 30:DE UTI SAMME MÅNAD, SEDAN HON UTI 20³/₄ ÅHR VISTATS UTI ANFÖRDE FÖRSAMLING.»

Bänkinredningen är öppen, tillkommen vid renoveringen år 1898—99.

I väster en orgelläktare på fyra kannellerade

Orgelfasaden (se fig. 100) är målad i vitt och guld och utförd efter ritning av J. W. Gers 1843.

Delar av en äldre orgelfasad finnas kvar: ett fasadkrön med krona och lyra H. 98 cm, ett par hörnstycken H. 86 cm samt 2 änglaputti med guldvingar, knäböjande på podier. H. 74 cm.

Nummertavlor, 2 st., svarta i förgylld ram, krönande ornament med uppslagen bok och olivkvist, nedtill ranka med ljushållare (av senare dato? årtalet 1816). H. 147, B. 64 cm.

2 st. Kalkar av nysilver. H. 270, Diam. 28 cm.

Patén, förgylld. Diam. 16 cm.

Vinkanna, vanlig, päronformig med emblem, av nysilver. H. 32 cm.

Oblatask. H. 10 cm.

Dopskål av nysilver, skålen förgylld, med inskrift:

»LÅTEN BARNEN KOMMA TILL MIG
OCH FÖRMENEN DEM ICKE TY SÅDANA
HÖRER GUDS RIKE TILL».

Ljuskrone av malm med stor kula och ljusarmar, — i vardera av trenne kransar, LJUSREDSKAP däremellan solrosor. Vanlig 1700-tals form. Å kulan följande inskription: »DENNE LJUS CRONA ÄR 1731 KIÖPT / AF TIMBRÅS · KYRKIAS · OCH · FÖRSAMLINGENS · MEDELL · FÖR · 400 · DAHLER / KOPPARMYNT · AF · HERR / ERICH · NÄSMAN». H. 150 cm. (Fig. 104.)

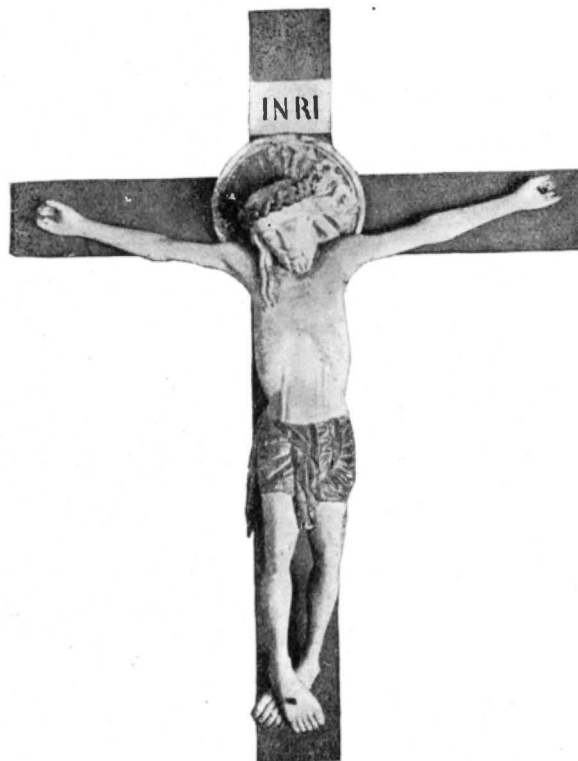
Ljuskrone av malm, liten, — ljuspipor i en krans, sirat av blomkalkar. Inskrift å kulan: »DENNA · CRONA · ÄR · GIFWEN / UTAF · ERICK · LARSONS · DOT/TER I[NG]RII SISILIA · LARSDOTTER · ANNO · 1748».

Vacker kristallkrone, empire, 2 rader ljushållare. H. 135 cm.

Kristallkrone (i sakristian) gustaviansk. Skadad.

Rester av gammal ljuskrone av trä, grönmålad.

Ljusstake av malm, trearmad och försedd med två, mellan armarna uppstigande solar. Inskrift på en sköld å mittstammen: CRONO BEFALLNINGSMANNEN / JONAS ÅSLUND / OCH / FRU ANNA BRITA FORSSTEDT / ÅR 1796. H. 65 cm. (Fig. 105: 1.) — Två st. trearmade nysilverstakar, rikt profilerat skaft, 1800-talet. H. 52 cm. — Två st. ljus-

ORGELFASAD

ÄLDRE
ORGELFASAD

NUMMER-
TAVLOR

SILVER

Fig. 102. Timrå kyrka. Krucifix, ca 1500.
Triumphkruzifix, um 1500. Triumphal crucifix. About 1500.

Fig. 103. Timrå kyrka. Predikstol 1666.
Kanzel 1666. Pulpit 1666.

stakar av mässing, moderna. H. 62 cm. — Lampett av mässing, oval. Reflexytan 8-formad och omgiven av en med drivna blom- och fruktmotiv dekorerad brädd. Överstykke musselformat med hjärtformig mitt. H. 59 cm (Fig. 105: 2.) — Lampett av mässing, åttkantigt oval. Liten åttkantig reflexyta, omgiven av en rikt uppdriven, endast geometriskt ornerad brädd. Överstykke musselformigt med åttkantigt centrum. H. 61 cm (Fig. 105: 3.)

Medeltida ljusstav. Spiralsnidad stång målad i vitt, rött och grönt. Vid handtaget en ring. L 300 cm.

TEXTILIER

Å kyrkans altare, duk och bokstöd av rött kläde.

Antependium av svart sammet med silverfrans och silverbård 209 × 117 cm.

Svart bokdyna.

Mässhake, vanlig, av svart sammet med silvergaloner. Ryggvåden H. 120 cm.

Kalkkläde av ljusblått fasonerat siden med spetsverk i guld. I mitten Lammet med korsfanan och under initialerna P. P. samt årtalet 1715. 41 × 42 cm (Fig. 106.)

Kalkkläde av röd sammet, bård och frans i silver. 1700-talet. 53½ cm.

Två svarta håvar med initialer A. M. B. och A. E. E. 1800-talet.

Två moderna håvar av röd sammet med guldgaloner.

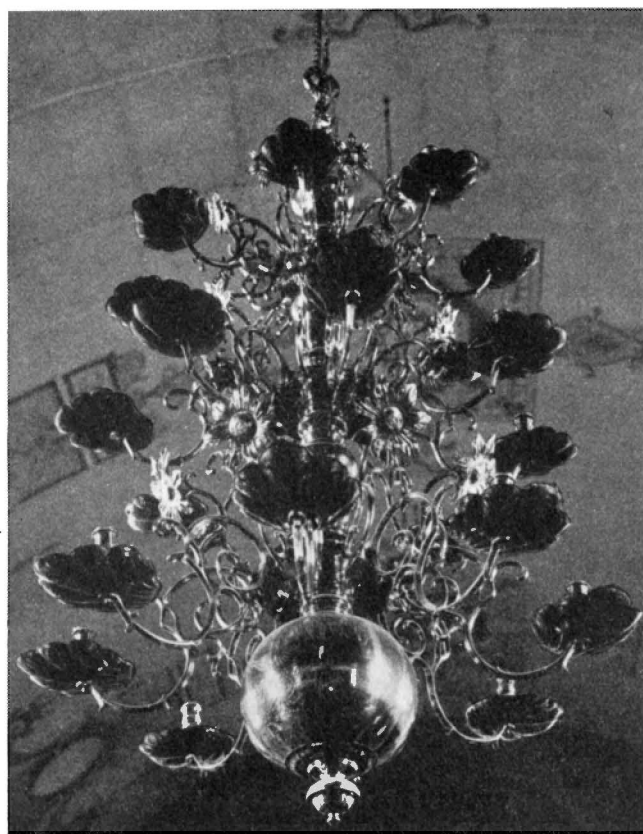

Fig. 104. Timrå kyrka. Ljuskrona av malm 1731.
Kronleuchter aus Erz 1731. Chandelier of brass 1731.

Marmorgrupp efter »Madonna della Sedia», »kompletterad» med underdel och bifigur. Skänkt 1924 av Ingenjör Claes Nordström.

Altaret flankeras av 2 st. gueridoner av trä. H. 114 cm. 1700-talet.

GUÉRIDONER

Golvur av bukig form. H. 275 cm. Omålat.

UR

Medaljong med Johannes Döparens huvud på fat. Kvadratisk fot, B. $9\frac{1}{2}$ cm, rakt skaft med 4 nodknappar. Över foten list med bokstäver? Alabastermedaljong, lutande anbragt. Fatet och foten av förgylld koppar. H. 21 cm. 1500-talets början, (fig. 107). (Avbildad av BROCMAN 1763.)

MEDALJONG

Mot tornet står upprest familjen Krapps på Lögdö gravhäll av kalksten. Ovanför inskriften en relief, dödskaile med korslagda benknotor och timglas inom en ring och krönt krans. Därunder: »HÄR HWILAR / BRUKS · PAT · MATT · KRAPP · FÖDD · 1677 · DÖD · 1737 · D. 28 · NOV. / DESS FRUAR / MAGD. HAMBELIA · DÖD · 1712 I NOV. / BRITA · PORTIN ·

GRAVSTENAR

8. Sveriges kyrkor. Medelpad I.

Fig. 105. Timrå kyrka. 1. Ljustake av malm 1796. 2, 3. Lampetter av mässing.
1. Leuchter aus Erz 1796. 2, 3. Wandleuchter aus Messing. 1. Candle-stick of brass 1796. 2, 3. Sconces of brass.

DÖD · 1738 · AUGU. / SONEN · PHIL · KRAPP · MED FÖRA · GIFTET / FÖDD · 1703 · D. 3 OCT. · DÖD · I · SEPT. 1760 / DESS BARN / ERIC FÖDD · D. 2 · MARTII. DÖD · D. 26 · APRIL · 1744 / PHIL · FÖDD · D. 22 · MARTII · DÖD · D. 28 · AP. 1745 / OLOF GÖRAN / FÖDD · 1746 D. 8 SEPT. · DÖD D. 2 · FEBR. 1747 / CLAS KRAPP / FÖDD D. H. 200, B. 100 cm (fig. 108).

Röd sandstenshäll i hörnet mellan långhuset och tornet på södra sidan. Hällen har 4 ringar. I mitten ristad rundel med några svårtydda initialer

M. H.

E. L. D (?)

KLOCKOR I tornet hänga 2 st. ringklockor; en större med inskriften på ena sidan: »HÖR KLOCKAN SLÅR / SE TIDEN GÅR / VÅR DAG ÄR SNART FÖRLIDEN / FÖR EVIGT VÄL / DYRKÖPTA SJÄL / BESINNA NÅDATIDEN».

På andra sidan »ÅR 1873, DÅ P. O. HÅKANSSON VAR FÖRSAMLINGENS KYRKOHERDE / P. WAGENIUS KOMMINISTER, BLEV DENNA KLOCKA GENOM FRIVILLIGA BIDRAG OMGJUTEN OCH TILLÖKT AV F. P. J. LINDERBERG I SUNDSVALL».

En mindre klocka med akantusbård upptill och nedtill samt inskrift: »DENNA KLOCKA AV 16 LISPUNDS VIKT TESTAMENTERAD TIL TIMRÅ KYRKIA ÅR 1632 AV UNDERLAGMANNEN PÅR MÅNSON ÅR (!) 1757 OMGJUTEN OCH MED ETT SKEPPUNDS VIKT

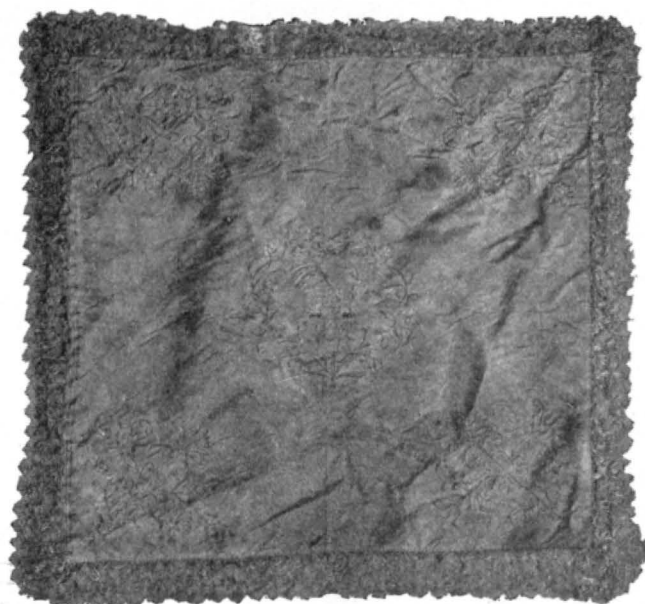

Fig. 106. Timrå kyrka. Kalkkläde av siden 1715.
Seidenes Kelchtuch 1715. Chalice-cloth 1715.

TILLÖKT MEDELST KYRKIAS OCH FÖRSAMLINGS BEKOSTNAD OCH PAST. ET PROBSTEN PET. STAAFFS OMSORG. — GERHARD MEYER FECIT HOLMIAE».

SAMMANFATTNING AV TIMRÅ KYRKAS KONSTHISTORIA

- I. En kyrka av sten uppföres under senare delen av medeltiden, 1300- eller 1400-talen, troligen av enkelt rektangulär form.
- II. 1794 rives denna kyrka och ersättes med en ny, densamma som den nuvarande utom tornets övre del.
- III. Tornets övre del ombygges 1834—35, varvid det nuvarande krönet i form av ett rundtempel tillkommer.
- IV. Restaurering 1898—99. Ny, öppen bänkinredning, dekorativ målning i interiören.

ZUSAMMENFASSUNG

Im späten Mittelalter, im XIV. oder XV. Jahrh. wurde eine Kirche aus Stein, mutmasslich von rechteckiger Form, in Timrå erbaut. 1794 wurde diese Kirche abgebrochen und durch eine neue ersetzt, eben dieselbe wie die jetzige mit Ausnahme des oberen Teiles vom Turm, der 1834—35 umgebaut wurde und die jetzige Krönung in Form eines Rundtempels erhielt.

Sie wurde dann 1898—99 restauriert. Aus dieser Zeit datieren sowohl das offene Gestühl wie die dekorativen Malereien im Inneren.

Fig. 107. Timrå kyrka. Johannes döparens huvud,
alabaster, fat och fot av förgylld koppar.
Början av 1500-talet.

Kopf Johannes des Täufers.
Alabaster, Schale und Fuss
aus vergoldetem Kupfer.
Anfang 16. Jahrh.

Head of John the Baptist.
Alabaster; plate and foot of
copper. Beginning of
16th cent.

SUMMARY

A church built of stone, and probably of simple rectangular shape, was erected, in the later Middle Ages — the 14th or the 15th century — at Timrå.

This building was demolished in 1794 and a new, i. e. the present church, save for the upper part of the tower, was erected.

The upper part of the tower was rebuilt in 1834—35, when its present top in the form of a round temple was added.

At the restoration undertaken in 1898—99, new open pews were installed and the walls were decorated with paintings.

Fig. 108. Timrå kyrka. Familjen Krapps gravsten.
1700-talets mitt.

Grabstein der Familie Krapp. Mitte
des 18. Jhds.

Tombstone of the family Krapp.
Middle of the 18th cent.

SUNDSVALLS KYRKOR

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, SUNDSVALLS STAD, HERNÖ-
SANDS STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT.

TRYCKTA KÄLLOR: N. AHNLUND, Sundsvalls Historia, I s. 66 f. o. 104 f., II s. 314 f.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A. Kyrkoberskrivning av 1831. B. St. Ritningar till nya kyrkan.

KYRKANS ARKIV (i prästgården vid Kyrkogatan). N:o 1 Inventarii-Bok öfver Sundsvalls Kyrka fr. o. m. 1832. Kyrkokassans räkenskapsböcker märkta: N:o 2 1726—1758, N:o 4 1785—1804, annan bok 1877—1886. Protokoll från 1804.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Allt från sin grundläggning och fram till 1822 lydde Sundsvall under Selångers pastorat. Från detta år har staden utgjort eget pastorat inom Medelpads östra kontrakt.

Från 1630 hade staden egen gudstjänst, som uppehölls av kyrkoherden och komministern. Den senare var även tidtals skollärare. Ytterligare en kaplan anställdes snart, men denna syssla ersattes 1743 med en e. o. predikantbefattning. Sedan staden blivit eget pastorat har en komministratur inrättats 1859 och ytterligare en 1921. (BYGDÉN, III, s. 231 och IV s. 25).

DE FORNA KYRKORNA I SUNDSVALL

Sundsvalls skiftesrika historia förmåler om icke mindre än tre äldre stadskyrkor, som föregått den nuvarande moderna.

Den första av dessa tillhör den s. k. »Gamla stadens» tid, då det lilla samhället ännu låg ett stycke väster om den senare stadsplatsen vid tjärnen.¹

Angående tillkomsten av denna kyrka känna vi från 1629 och 1630 försök från borgerskapets sida att lindra de ekonomiska svårigheterna (AHNLUND, s. 66). Tro- ligen har kyrkan fullbordats något av de närmaste åren. Den hade ett behärskande läge på krönet av en sandås, den senare s. k. Väderkvarnsbacken, och omgavs av kyrkogård.

För kännedomen om byggnadens utseende äro vi hänvisade till en av kartorna över det äldsta Sundsvall, Olof Träsks av 1642, ett visserligen icke alltför upplysande dokument.

Kyrkan, uppförd av trä, saknade torn och klockstapel, hade brant takresning och takkam med flöjlar och kors. Ingång tycks hava funnits å västra gaveln. Att därutöver ut- säga något närmare om denna kyrka, torde vara vanskligt. (Avb. hos AHN- LUND, s. 68).

¹ Se härom AHN- LUND.

Då staden vid århundradets mitt flyttades till platsen omkring Östra tjärnen, även kallad Stadstjärnen, måste även kyrkan följa med. Borgerskapet lyckades härför utverka sig preliminärt understöd av regeringen (AHLUND, s. 104). År 1651 utstakas kyrkans nya rum väster om tjärnen — nuvarande stadshustomten — och år 1654 omtalas (i Sundsvalls riksdags besvär) att flyttningen verkställts »i desse förflutne tu åren». Faktiskt blev detta dock en ny kyrka, Sundsvalls andra, vartill den första fick låna virke. Även den nya kyrkan således av trä.

Dess rödstrukna yttre framgår av ett stick i Sueciaverket. (Uppgifter kunna hämtas även på andra håll.) Planformen har varit enkelt rektangulär med sakristia tillagd på nordsidan. Över takåsen steg en korsprydd takryttare. Huvudingång troligen i väster. I det inre lär hava funnits målningar.

Bland inventarier kunna nämnas:

Altartavla, framställande »Nattvarden», skänkt 1644 av Befallningsmannen Daniel Bertilson. Den finnes nu i Brämöns kapell (se fig. 127).

Predikstol, förfärdigad omkr. 1650 av Nils Nilsson från Näs. Det var troligen denna predikstol, »Gammal, dock i sin tid prydlig», som 1760 försålles till Stöde socken för 120 Rdl. Genom Sundsvalls förmedling hade året förut gamla Predikstolen i Stöde förvärvats för kapellet på Brämön (se s. 134).

Slutligen kan antecknas en sakristiedörr med bildsniderier, märkt med initialerna C. D. L. och årtalet 1655. Överflyttades till Sundsvalls nya 1700-talskyrka och delade dennas öde.

Orgelverk fanns även. Klockor med årtalet 1659 (omgjutna 1746).

Kyrkobyggnaden låg inom en firsidigt ingränsad »borggård», som dock genom sin sumpighet varit föga ägnad till gravplats; ännu långt fram i tiden begagnades gamla kyrkogården.

Klockstapel var rest på norra sidan om kyrkan, dock utanför bogårdsmuren. (Sundsvalls stadsplan 1698 av Nils Spole.)

Ur denna kyrkas historia kan en händelse här antecknas; den olycka, som träffade henne vid vådelden 1681, varom berättas, att hon »stor skada lidit». Ännu 1697 stod hon under reparation; även klockstapeln måste återuppbyggas.

Denna Sundsvalls kyrka skonades visserligen vid rysshärjningen 1721; men då den ej längre ansågs förtjäna underhåll, började borgerskapet strax efter återinflyttningen dryfta frågan om uppförande av ny stadskyrka. Hösten 1722 tillsattes härför en kommitté. Man tänkte sig ursprungligen en »korskyrka av vackert timmer med torn mitt ovanpå», belägen å gamla kyrkplatsen. Men då bygget efter långa förberedelser igångsattes 1737, hade man frångått detta första, billigare projekt. Man var nu bestämd för en stenkyrka, som skulle resas på sandbacken utanför västra tullen. Detta kyrkobygge blev emellertid ett långt och ganska bedrövligt kapitel i Sundsvalls historia.

Huvudfiguren i det olyckliga händelseförloppet hette Anders Romberg, kyrkobyggmästare från Leksand. Det var denne man, som anlade kyrkvalvet så oskickligt, att

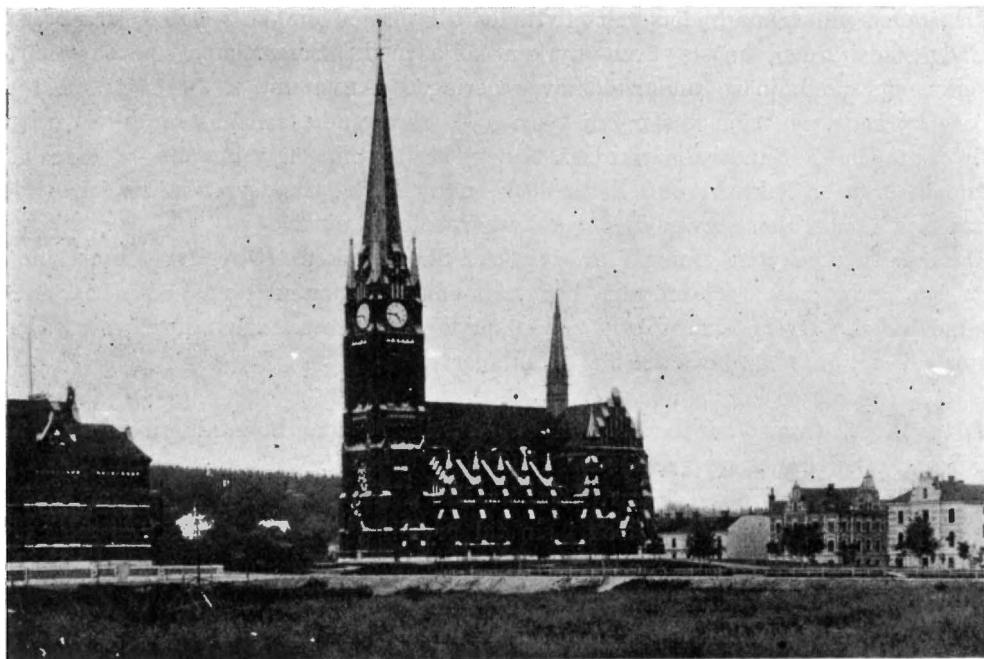

Fig. 109. Sundsvalls kyrka. Exteriör.
Das Äussere. Exterior.

arbetet måste inställas och sakkunniga personer tillkallas för rådfrågning. Den långvariga stagnationen bröts omsider (1749) och bygget fullföljdes (från 1750) av Daniel Hagman, efter ritningar av överintendenten Hårleman. Invigning förrättades den 23 sept. 1753 (Inv. från 1832); kyrkan fick namn av drottning Lovisa Ulrika. Dock var det hela härmed ej avslutat. Ännu 1765 återstod en del arbete; mästern Hagman nämnes i räkenskaperna så sent som 1771.

Denna kyrka (Inv. från 1632. — AHNLUND), som var $61\frac{1}{2}$ alnar lång och 26 alnar bred, visade till planformen en åttakantig oval, Rombergs vanliga plangivning (jfr Stöde) med sakristia (19 alnar i fyrkant, allt invändigt mätt) tillbyggd på norra sidan, och å den södra motsvarad av en s. k. »Lillkyrka» (L. $17\frac{3}{4}$ aln, B. $10\frac{1}{2}$ aln, försedd med läktare). Kyrkan hade valv av tegel och yttre taktäckning av spån. Ursprungligen saknades torn — ny klockstapelbyggnad omnämnes i räkenskaperna 1771. Senare — 1797 — lät man emellertid vid västra sidan tillbygga ett av Simon Geting ritat torn med koppartak 10 alnar långt och 9 alnar brett; urverk från Stjersund skänktes av Hantverkssocieteten 1799.

Kyrkans bänkar och inredning, tillkomna omkr. 1760, voro i allmänhet utförda av mästern Hillgren. Altartavla av Hofverberg, med förgyllning från 1780 av en förgyllare i Sundsvall. Sivert Bistedt hade 1739 skänkt en »mycket hedersam» predikstol.

Fig. 110. Sundsvalls kyrka. Interiör mot öster.
Das Innere gegen Osten. The interior towards the east.

Bland lösa inventarier kunna nämnas 2 tavlor av historiemålaren Büntzow i Kiel, skänkta av Consuln Postel (prot. 12. 7. 1842). — Vidare »Korsfästelsen», nu i Brämön (s. d.).

Kyrkan har ägt en bogårdsmur, uppförd av mästern Hagman; 1764 uppgives denne hava »undfådt av borggårdsbyggnadsmedlen» 840 Rdl. (Räkensk.). — 1813 förses »borggården» med ny täckning; s. å. omtalas en stegport i väster och en i öster (täckta med järnplåt). — (Kyrkorådsprot. 1804—44).

Vid den förödande stadsbranden 1888 nedbrann kyrkan med så gott som alla inventarier.

DEN NUVARANDE STADSKYRKAN

Den nuvarande nygotiska stadskyrkan i Sundsvall är belägen i stadens västra del BELÄGENHET å en ganska stor, delvis naturlig terrass med trappanläggningar och planteringar (samma plats där den gamla år 1888 nedbrunna kyrkan stod).

Fig. 111. Sundsvalls kyrka.
Kalk av silver.
Kelch aus Silber. Chalice of silver.

Fig. 112. Sundsvalls kyrka. Kanna
av förgyllt silver 1698.
Silberne Kanne, ver- Gilded silver vessel,
goldet, 1698. 1698.

Kyrkan är anlagd som treskeppig gotisk basilika med polygonkor och trenne till detta anslutna mindre kapell (sakristia i norr — dopkapell i söder — »åminnelsekapell» i öster); torn i väster med spira, 84 m högt; över korsmitten en takryttare, F. ö. hänvisas till plan och fig. 109.

MATERIAL SOCKEL	Byggnaden är uppförd av maskinslaget rött tegel över en sockel av granit. I strävapparaten och annorstädes en del cementarbeten. Taktäckning skiffer.
YTT- MURARS BE- HANDLING	Korsarmar och torn med trappgavelsmotiv, ytdekor av blinderingar m. m. Det inre visar allt man kan vänta av former och stilelement i en större kyrka. typisk för den nygotiska smakriktningen: knippepelare, ribbvalv, imitation av triforier, en myckenhet spetsbågiga fönster etc. (fig. 110).
INNER- VÄGGARS AR- TIKULERING	Mot tornet är över orgelläktaren mittskeppets västmur genombruten med en hög spetsbågig öppning. I pelarna, med baser och kapital av cement, framträder tegelmaterialet bart, likaså i fönsteromfattningar, valvribbor, »triforier» och å några andra ställen. F. ö. äro murfälten och valvkapporna slätputsade och dekorerade med ornamentala målning.
GOLV	Kalkstensgolv inlagt å några ställen: i vapenhuset, dopkapellet, i gångarna mellan bänkkvarteren (dock ej i koret). För övrigt golv av trä.
LÄKTARE	I mittskeppets västra del samt i tvärskeppsarmarna äro inbyggda läktare (tegel), vilande på låga polerade granitkolonner.

Fig. 113. Sundsvalls kyrka. Ljusplåt av mässing 1678.

Wandleuchter aus Messing 1678.

Sconce of brass 1678.

Fig. 114. Sundsvalls kyrka. Ljusplåt av mässing 1731.

Wandleuchter aus Messing 1731.

Sconce of brass 1731.

Fig. 115. Sundsvalls kyrka. Ljusarm, 1600-talet.

Wandleuchter, 17. Jhd.

Branched candle-stick, 17th cent.

Dopkapellet har i senaste tid undergått renovering. Ljus färghållning; dekorativa symboliska motiv i målning å väggfälten. DOPKAPELL

Kyrkan uppvärms medelst varmluftssystem.

Kyrkan uppfördes år 1895 efter ritningar av arkitekten Gust. Hermansson.

UPPVÄRM-
NING

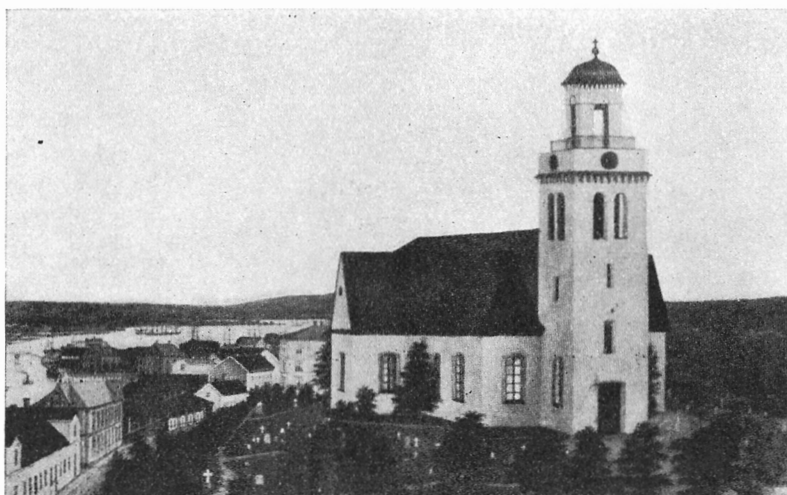

Fig. 116. Sundsvalls kyrka före branden 1888. (Den tredje kyrkan).
Die Kirche vor dem Brande 1888. The church before the fire in 1888.

ALTARUPP-
SATS
PREDIKSTOL

Inredningen utgöres av en gotiserande altaruppsats och predikstol utförda i mörkt brunmålad ek samt öppna, nygotiska ekmålade bänkar.

Elektrisk armatur av mässing.

GLASMÅL-
NINGAR

I fönstren är numera insatt ett matt iriserande glas. Några hava glasmålningar, t. ex. korfönstren, härstammande från tiden vid kyrkans byggande. Några andra äro senare tillkomna, främst de stora kompositionerna i korsarmarnas stora spetsbågsfönster, framställande Luther (söder) och Gustaf Adolf (norr), vilka genom sin starka färg göra synnerligt god verkan i den stora och trista interiören. — Även dopkapellet har glasmålningar, 3 st., syftande på döpelsen. Kompositionerna äro utförda hos Neumann & Vogel efter kartonger av F. U. Gullich.

INVENTARIER

NATTVARD-
KÄRL

Av kyrkans gamla inventarier blevo endast några silverpjäser räddade undan stadsbranden.

Kalk av silver. Längs kuppans kant ett graverat ornament. Skaftet åttkantigt med profilerad mittknopp. Foten åttkantigt vriden. H. 26,5 cm. Stämplor: 1. Sundsvalls vapen. 2. Tre kronor. 3. H = 1766. 4. PS = Guldsmeden Petter Sellerstedt mästare i Sundsvall 1764—1868.

Kanna av silver, förgylld. Bukig, på rund fot. Lockets grepp har form av ett akantusblad. Inskrift å livet: »GUDI TILL ÄRA GIFINN AF JONAS P. MOLIN I TESTAMENTE EFTER DES SALIGH KÄHRE HUSTRO ELISABETH HAMMEL ANNO 1698. Stämplor: 1. Stock-

Fig. 117. Sundsvalls kyrka efter branden 1888.

Die Kirche nach dem Brande 1888.

The church after the fire in 1888.

holms stadsvapen. 2. K = 1698. 3. I. L. = Stockholmsguldsmeden Johan Lund, † 1720. H. 25 cm. — Oblatask av silver, delvis förgylld. Åttkantigt avlång. Locket profilerat och ornerat med graverade ornament. På detta och på askens sidor äro pålödda fem gjutna änglahuvuden av olika storlekar. Inskrift å locket: CATARINA LIMNELIA D. 25 MARTIJ, ANNO 1728, och under botten D: S: H: M. Stämplrar: 1. Stockholms stadsvapen. 2. A = 1728. 3. I. S. = en av Stockholmsmästarna Johan Anderson Starin eller Johan Lorenz Starin, mästare i Stockholm resp. 1723—1756 och 1727—1759. 4. Åldermansranka. H. 5 cm. — Sked av silver, enkel. Stämplrar: 1. Sundsvalls stadsvapen. 2. H. = 1766. 3 P. S. = Sundsvallsguldsmeden Petter Sellerstedt, mästare i Sundsvall 1764—1808. 4. Tre kronor. — Kanna av silver. 1800-talsrococo. Inskrift på locket: »TILL SUNDSVALLS KYRKA AF V. CONSULN OCH HANDL. E. P. MODIN ÅR 1843. Stämplrar: 1. Stockholms stadsvapen. 2. M 4 = 1842. 3. Zethelius = E. W. Zethelius, mästare i Stockholm 1839—1897.

Bland de moderna textilierna kan antecknas en mässhake av vitt fasonerat siden- TEXTILIER
damast med foder av blått lärft och broderier i guld och silver.

Dopfund av sandsten, modern, försedd med ornamentik av rosor.

DOPFUNT

Ett större antal äldre ljusredskap från Sundsvalls kyrka, som förvaras i Nordiska LJUSREDSKAP
Museet i Stockholm förtecknas här.

Lampetter av mässing, par. Ljusarmarna saknas. Oval, nästan rektangulär reflexyta med inskrift: PER LARSON BISTAIJ / KRISTIN HANSDOTER / BISTAIJ / 1678. Drivna ornament på brädden. Överstykke med hjärtformig reflexyta. H. 79 cm. I Nordiska Museet, Stockholm, nr 32080 (fig. 113). Lampetter av mässing, par, utan armar,

Oval reflexyta med inskrift: ANDERS ÖMAN / CATHARI. MELLBERG / 1731. / DEN 6 NOVEMBER. Brädden dekorerad med drivna blad-, blom- och fruktornament, överstycket med en driven palmett samt ornament som brädden. H. 65 cm. I Nordiska Museet Stockholm, nr 32081 (fig. 114). Lampetter av försilvrad mässing, 6 st. régencestil, sköldformad reflexyta med inskrift, på tvenne: JACOB POLACK / ANNA MÖRT / A:O 1724 på de fyra övriga: J: P: / A: M: / A: 1724. Drivna ornament med blad-, kartusch- och rocaille-motiv. Överstycket sammanhänger med själva lampetten och är prytt med driven ornering, i mitten en skål med frukter. Nordiska Museet, Stockholm, Nr 32088—32090. H. 31,5 cm. — Ljusarmar av mässing, par, med driven och punsad ornering, skaftet vridet. Språng 34 cm, väggplattans diam. 23 cm. Nordiska Museet, Stockholm, nr 32083 och 32087. — Ljusarm av mässing, ursprungligen trearmad, två armar saknas (fig. 115). Skaften vridna med drivna knappar, manschetter och väggplattan försedda med drivna och graverade ornament, djur och slingmotiv. 1600-talet. Språng 73 cm, väggplattans diam. 34 cm. Nordiska Museet, nr 32084. — Ljusarm av mässing, enkel med driven ornering. Språng 32 cm, väggplattans diam. 21 cm. Nordiska Museet, nr 32088. — Ljusarm av mässing, enkel med drivna ornament. Språng 26 cm, väggplattans diam. 16 cm, Nordiska Museet, nr 32085.

SAMMANFATTNING AV SUNDSVALLS KYRKORS BYGGNADSHISTORIA

A. Troligen i början på 1630-talet uppfördes »Gamla Stadens» kyrka, en enkelt rektangulär byggnad av trä.

B. Denna kyrka flyttas och uppföres med åtskillig förändring i nya staden 1651—54.

C. 1. 1737 påbörjades byggandet av en ny Stadskyrka av sten. Byggmästare Anders Romberg. Bygget övertogs 1750 av Daniel Hagman och fullbordades 1753. Kyrkan hade ovalt åttkantig plan, var täckt med tegelvalv och hade sakristia på norra sidan och en utbyggnad (Lillkyrkan) på den södra. 2. 1796—97 fogas till denna kyrka ett västligt torn efter ritningar av Simon Geting.

D. Efter den Hagmanska kyrkans brand byggdes den nuvarande neogotiska stadskyrkan av arkitekten G. Hermansson 1895.

ZUSAMMENFASSUNG

Wahrscheinlich wurde die Kirche der »Alten Stadt» kurz nach 1630 erbaut, ein einfacher rechteckiger Holzbau.

Diese Kirche wurde in die neue Stadt 1651—54 übergeführt und mit manchen Veränderungen wieder aufgebaut.

Mit dem Bau einer neuen steinernen Stadtkirche wurde 1737 begonnen. Der Baumeister war ANDERS ROMBERG. Der Bau wurde 1750 von DANIEL HAGMAN übernommen und 1753 vollendet. Die Kirche war von oval achteckiger Planform und mit Ziegelgewölben gedeckt. An der Nordseite eine Sakristei, an der Südseite ein Ausbau, die »Kleinkirche» genannt.

Dieser Kirche wurde 1796—97 ein westlicher Turm, nach dem Entwurf von Simon Geting, angefügt.

Nachdem die Hagmansche Kirche 1888 durch eine Feuer völlig vernichtet war, hat G. HERMANSSON die jetzige neugotische Kirche 1895 erbaut.

SUMMARY

Probably the church in the »Old Town» of Sundsvall was built shortly after 1630, a simple wooden rectangular building.

This church was removed to — and after considerable alterations — erected in the new town in 1651—54.

A new town church of stone was founded in 1737 under the superintendence of architect ANDERS ROMBERG. The work was continued by DANIEL HAGMAN in 1750 and finished in 1753. The plan was an oval octagon covered with brick vaults, with vestry on the northern side, and an external building on the southern side.

To this a western tower was added in 1796—97 in accordance with the drawings of Simon Geting.

Hagman's edifice was consumed by fire in 1888 and the present neogothic townchurch was erected by G HERMANSSON in 1895.

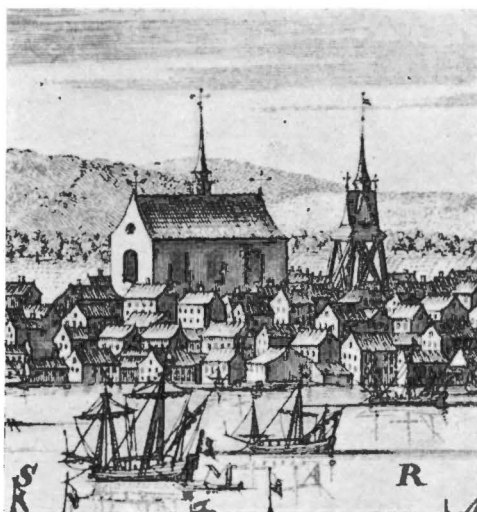

Fig. 118. Sundsvalls kyrka på 1600-talet. (Den andra kyrkan) efter Suecia Antiqua.

Die Kirche im 17. Jhd.
Nach Dahlberg, Suecia an-
tiqua.

The church in the 17th
cent. After Dahlberg, Sue-
cia Antiqua.

Fig. 119. Löruddens kapell.

Kapelle Lörudden. Das Äussere vom Süden. The chapel Lörudden. Exterior from the south.

LÖRUDDENS KAPELL INOM NJURUNDA SOCKEN

TRYCKT KÄLLA: AHNLUND, I, s. 242 f., II, s. 149.

KAPELLBYGGNADEN

Löruddens kapell är vackert beläget inom ett trädbevuxet område, inhägnat av ett svartmålat staket med vita grindar på södra sidan.

Kapellbyggnaden, som vid ena gaveln har en liten öppen förstuga försedd med sidobänkar och tjänstgörande som vapenhus (fig. 119), är utvändigt vitmålad, eljest

Fig. 120. Löruddens kapell.

Kapelle Lörudden. Das Innere gegen Osten.

The Chapel Lörudden. The interior towards the east.

till konstruktionen överensstämmande med kapellet i Brämön (knuttimring med inklädda knutar, brädfodring: stående bräder på lock). Taktäckning: tegel (fig. 119).

Klockbock vid västra gaveln.

Flöjel med inskrift: 1746 L s.

Ingångsdörr i väster 3-sidigt avslutad och försedd med tvärgående reffling å ömse sidor om en mittslå.

Fönster 5 st. av raksluten form med vit omfattning och vitmålade losholtzar av trä.

Interiören (fig. 120) ytterligt enkel, med innerväggar klädda med vitlimmad papp, nedtill panel i höjd med fönstrens nederkant. Golvet, förhöjt i koret med ett trappsteg, har i mittgången gamla plankor av ansenlig bredd bevarade. Rummet är överspänt med ett vitstruket tunnvalv av trä. Vitt listverk kring fönstren.

BYGGNADSHISTORIA

Löruddens kapell tillkom under det första skedet i Sundsvalls historia, under »Gamla Stadens» tid, alltså i förra delen av 1600-talet. Nybyggnad omtalas 1727. Undantagandes målningen har kapellet sedan dess ej undergått någon anmärkningsvärd förändring.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

- ALTARE** Över det enkla altarbordet av furu, mitt för fönstret på östra väggen ett förgyllt kors med sveptäcke; vid dess fot står över bokstödet: »Gudi ware äran». Altaret flankeras av två fristående piedestaler. Kring altarfönstret ett gardinmåleri i blått med gula fransar, i mitten överst en sol av målad plåt. Altarring sluten, vitmålad, liksom altaret.
- PREDIKSTOL** Predikstol t. h. i koret, av svängd rococoform. Mattgrön grundfärg med målad grön ornamentik samt lister marmorerade i blått och brunt. Bokstöd med förgylld skulpterad ranka. Tinglas med rött skaft, 4 glas. I taket hänger en gyllene duva. Över ingången i väster en skulpterad kerub.
- BÄNKAR** Till predikstolstrappan ansluter sig en hög sluten klockarbänk med dörr; f. ö. äro bänkarna öppna, målade i mattgrön färg med smala bruna spegelfält och sittbräden.
- NUMMERTAVLA** Nummertavla med förgylld ram, överst »bukett». H. 87 cm.
- KALK** Sockenbudskalk med tillhörande patén av tenn; inga stämplrar. Kalken H. 12 cm.
- TEXTILIER** Altarduk av svart sammet med paljetbroderier och silverfrans. »Gifven av P. E. Lindberg och hans hustru 1860.»
- KRONA** Håv av röd sammet med vit spetsdekor. (Likadan som i Brämö kapell.) Vacker empirikrona. H. 85 cm.
- KOLLEKT-BÖSSA** Kollektbössa på fot.
- TAVLOR** Till kapellet höra tvenne franska kopparstick i svarta träramar med ljusgul innerkant.
1. Maria trampande på ormen. Underskrift: »Quæsetur peccatum Illius et non invenietur. Psal. 10. On cherchera du péché en elle, sans en pouvoir trouver. Paris chez Jaques Cherceau, rue S:t Jaques au Grand S:t Remy».
 2. Mikael och draken. »Saint Michel, se vend chez la Ve Cherceau rue S:t Jaques au deux Pilliers d'Or». H. 77 cm.
- 2 st. färglitografier utgångna från Sillber i Berlin, och framställande evangelisterna Lukas och Matteus. H. 52 cm.
- »Kristus instiftar nattvarden», simpel oljemålning på plåt i träram. H. 79 cm.

SAMMANFATTNING

Kapellet uppfördes under 1620- eller 1630-talet.

1727 företogs ombyggnad eller hel nybyggnad, varefter kapellet stått i stort sett oförändrat till våra dagar.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle von Lörudden wurde in den zwanziger oder dreissiger Jahren dess XVII. Jahrh. erbaut.

Ein Umbau oder fast vollständiger Neubau fand 1727 statt, seitdem ist die Kapelle im ganzen unverändert geblieben.

SUMMARY

Lörudden Chapel was built in the twenties or thirties of the 17th century. It was rebuilt in 1727 and has remained practically unaltered since that date.

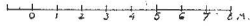
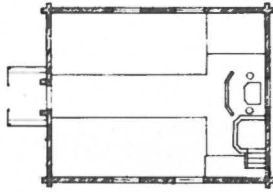

Fig. 121. Löruddens kapell. Plan.
Grundriss der Kapelle Plan of the chapel
Lörudden, Lörudden.

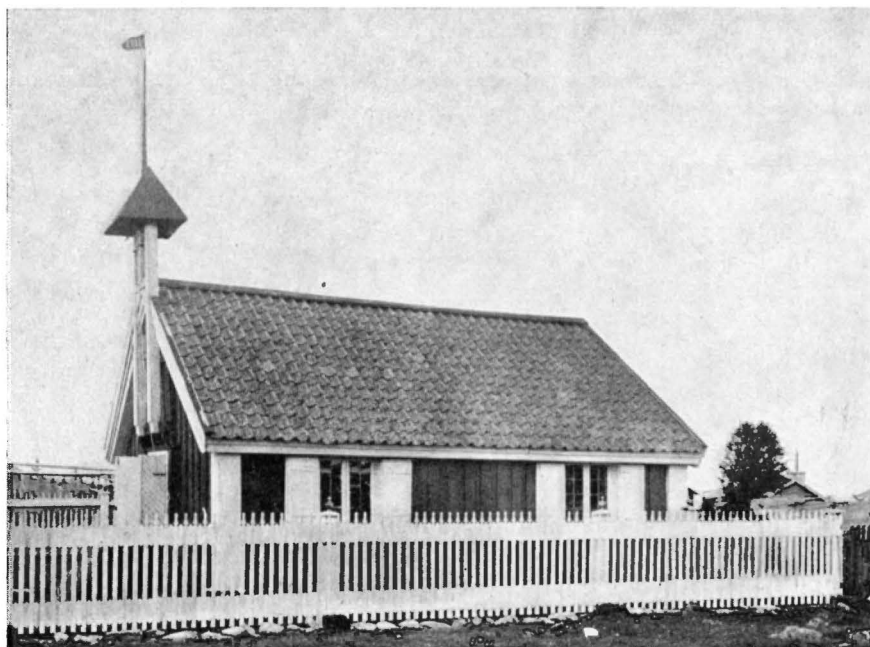

Fig. 122. Brämö kapell.

Kapelle Brämö. Das Äussere von Südwesten. The Chapel Brämö, the exterior from the south-west.

BRÄMÖ KAPELL INOM NJURUNDA SOCKEN

TRYCKT KÄLLA: AHNLUND, I, s. 242 f. II, s. 149.

KAPELLBYGGNADEN

Brämöns kapell står med vitt staket ingärdat å eget litet kyrkogårdsområde. Kapellet, en enkelt rektangulär byggnad (fig. 122), är utvändigt rödmålat med vita knutar och lister, uppfört av trä, knuttimrat och brädfodrat med stående bräder på lock (fig. 122).

Sockeln bildas av en liggande bräda med avtäckande ribba.

Taket är täckt med tegel. Vita vindskibräder på gavlarna och vit taklist på långsidorna. Över taket reser sig vid västra gaveln en klockbock med 2 klockor. Däröver en spira med flöjel bärande årtalet 1745.

I väster ingång med dubbla dörrar (trä), den yttre vitmålad deurbattang, den inre (ursprunglig) tresidigt avslutad och på utsidan indelad i diamantmönster å ömse sidor om en mittslå.

Kapellet upplyses genom 5 fönster: 2 st. å nord- och sydsidorna, rektangelformiga, och ett på östgaveln, högre sittande och stickbågigt avslutad. Fönstren omramas med vitmålad brädfodring, hava solbänkar av vitmålad plåt och spröjsverk av bly.

Innerväggar med vit brädfodring och brunmålad låg panel (H. 53 cm). Taket, vitstruket, understödjes av 5 åsar av grova rundtimmer. Fönstren omramade med grått listverk.

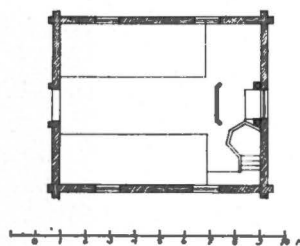

Fig. 123. Brämö kapell.
Grundriss. Plan.

BYGGNADSHISTORIA

Kapellet uppfördes eller reparerades 1685, varom det heter: »påmintes om kapellets upprättjande i hamnen», vartill alla, som fiskade vid Brämön, skulle anskaffa tre bräder. (AHLNUND.) Det första kapellet torde ha tillkommit redan något tidigare att döma av inskriften »1679» på ett inventarium (se nedan). Nybyggnad omtalas 1727. Årtalet 1745 på flöjeln antyder, att vid denna tid åtminstone någon takreparation förekommit. 1911 reparerades kapellet, varvid brädfodringen förnyades i samma form som den gamla. Hur omfattande nybyggnaden 1727 var, veta vi ej. Sedan dess har kapellet tydligen ej undergått någon förändring av betydelse.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altarbord av vitmålat trä, enkelt.

Altaruppställning bestående av tvenne ljusgrå träkolonnetter på podier å ömse sidor om det östra fönstret; upptill förenade genom en vågrät list; däröver ett skulpterat dekorationsstycke, vars mitt upptages av en större oval med relieffframställning av »Smärtemannen» i förgyllning mot blått; åt sidorna rankverk samt två keruber, framträdande mot en målad bakgrund av fladdrande i brunt hållna gardiner (fig. 129). Arbete från 1700-talets förra hälft.

Framför altaret ett litet altarskrank med en påsatt kolonnett, tagen från predikstolen, och ett krönstycke med motställda voluter, ursprungligen tillhörande det numera å nordväggen uppsatta fragmentet med Kristusreliefen (se nedan).

ALTARE
ALTAR-
UPPSATS

ALTAR-
SKRANK

Fig. 124. Brämö kapell.

Das Innere gegen Osten.

Interior towards the east.

- ÄLDRE ALTAR-
UPPSATS Fragment av någon äldre altaruspsats (fig. 125). H. 160 cm. I mittfältet en välsignande Kristus i relieffigur och ovanför denna ett tvätungat språkband med skriftordet: »ÄLSKEN HONOM TY HAN HAFVER FÖRST ÄLSKAT OSS IOH: 1 BOK CAP. 4, V. 29». Å sidorna voluter. Färger: vitt, blått, förgyllning. — Ett annat hithörande fragment uppsatt över ingångsdörren: ett till krönstykke avsett ymnigt rankverk.
- PREDIKSTOL Predikstol t. h. om altaret, av i Medelpad vanlig 1600-talstyp med reffelorerade kolonnetter, plattskärning kring arkadmotiv, sittande evangelister m. m. (fig. 124). Inskrifter (ofullständiga i predikstolens nuvarande uppställning): 1) » A WERL / DENA OCH PREDIKEN EVA/NGELIUM ALLOM CREATU/ROM THEN THER TROOR EN . . . » 2) » THET SOM HER/REN MIGH SAI/ANDES WARDER». 3) » O / THE SOM HÖRA GUDS / ORD OCH GÖMA/THET. 1674.» 4) evangelistnamnen. Predikstolen är marmorerad i blågrönt, andra förekommande färger äro mest rött, brunt och guld. Den är enligt inskriften förfärdigad 1674 och erhöles 1759 genom förmedling av Sundsvalls kyrka

Fig. 125. Brämö kapell. Del av äldre altaruppsats.
Teil eines älteren Altaraufsatzes. Part of an old altarpiece.

från Stöde (vilken församling i utbyte mottagit den gamla predikstolen från Sundsvall. — Sundsv. räkensk.).

Å räcket står ett timglas av järn med 2 glas; H. 47 cm. Ovanför hänger i taket en duva i silverfärg.

Till predikstolstrappan ansluter sig vid södra väggen en sluten bänk med dörr; eljest är bänkinredningen öppen, brunmålad, tillkommen i senare tid.

Nummertavla stående på ett vitmålat podium t. v. om altaret; märkt å båda sidor med initialerna: »A. W. M. (S.) P. N. P. / P. D. L. 1803.» Enkelt arbete (se fig. 124) med ramverk i brun och grå färg. H. 88 cm.

I koret hänger en mycket enkel ljuskrona (se fig. 124) med inskrift: »TILL DETTA HERRANS HUS ÄR DENNA LJUSKRONA FÖRÄRAT AF D. KÅSTRÖM».

För altaret ett rött sammetsantependium med silvergaloner samt tillhörande bokstöd med årtalet 1899.

Håv med pingla; röd sammet med vit spetsdekor. 1700-talet.

Till kapellet höra några tavlor främst:

1. En »Korsfästelse», oljemålning på duk av okänd mästare (fig. 126). Infattad i en vacker förgylld rococoram med rika asymmetriskt anordnade ornamentala former: i krönstycket koger med pilar jämte blomstermotiv o. a., i understycket en stjärna. — Arbete från rococotiden; har ursprungligen tillhört Sundsvalls kyrka. Dukens H. 159 cm.

2. »Nattvarden», en primitiv oljemålning på duk (utan ram) (fig. 127); blått är den

Fig. 126. Brämö kapell. Korsfästelsen,
oljemålning, 1700-talets mitt.

Kreuzigung, Ölgemälde, Mitte des 18. Jhds.	The Crucifixion, oil painting, middle of 18th cent.
---	---

Fig. 127. Brämö kapell. Nattvardens 1644.
Das Abendmahl. Ölgemälde The Lord's supper. Oil painting
1644. 1644.

Fig. 128. Brämö kapell. Ettbladstryck
från 1700-talets slut.

Einblattdruck vom Ende des 18. Jhds. Print from the end of the 18th cent.

dominerande färgen, mycket rött i dräkterna. Om tavlans härstamning upplyser inskriften: »GUDZ HELGHE NAMPN TILL ÄHRE OCH SUNDSVALDS STADS KYRCKIA TILL BEPRYDELSE HAFWER BEFALNINGSMANNEN ÖFWER MEDELPAD VÄL(AKTA)TT DANIEL BERTELSON MEDH SIN KÄRA HUSTRO THENNA TAFLAN FÖRÄHRAIT ANNO 1644». Duken B. 184, H. 139 cm.

3. Kristus med gloria, stående på korsgloben. Olja på duk. Primitiv, mörk färg-hållning, brun grund. H. 91 cm.

4. Ornamentalt gyllenläderstycke i ram. Utfyllnad med vegetativa rococoformer, ornament, stammar m. m. Färger: blått, rött, grönt, gult. Inskrift: »TIL BRÄHMÖNS KYRCKIAS TIÄNST ACHG 1679».

5. »Wårs Herres och Frälsares Iesu Christi Portrait författadt efter Roms gamla Analer.» Ettbladstryck på papper i träram. Tryckt i Falun. H. 45 cm. 1700-talets slut (fig. 128).

SAMMANFATTNING

Kapellet uppfördes 1685.

1727 företages ombyggnad eller hel nybyggnad, varefter kapellet icke genomgått någon anmärkningsvärd förändring.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle von Brämö wurde 1685 erbaut.
1727 wurde ein Umbau oder ein fast vollständiger Neubau vorgenommen. Später haben keine bedeutenderen Veränderungen stattgefunden.

SUMMARY

The chapel at Brämö was erected in 1685. It was rebuilt in 1727 and has undergone no remarkable alterations since that time.
